

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції
**“Лінгвістика і культурний простір:
українсько-польські взаємозв'язки”**

Тернопіль,
15-16 травня 2025

Рекомендовано до друку вченою радою факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 11 від 24 червня 2025 р.)

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Лінгвістика і культурний простір: українсько-польські взаємозв'язки». Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2025. 123 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Лінгвістика і культурний простір: українсько-польські взаємозв'язки». Тематика напрацювань пов'язана з дослідженням актуальних питань українсько-польських контактів у галузі гуманітарних наук та культури. Матеріали конференції можуть бути цікавими та корисними для науковців, аспірантів, викладачів і студентів закладів вищої освіти.

Рецензенти:

ОЛЕСЯ МЕДИНСЬКА – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ТЕТЯНА САВЧИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ІРИНА ШКІЦЬКА – доктор філологічних наук, професор кафедри Західноукраїнського національного університету.

Головний редактор

ТЕТЯНА ВІЛЬЧИНСЬКА – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та славістики, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Заступники головного редактора:

ГАЛИНА БАЧИНСЬКА – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ОКСАНА ВЕРБОВЕЦЬКА – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики, заступник декана з навчальної роботи факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

МАР'ЯНА МАРКОВСЬКА – асистент кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Адреса кафедри: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, каб. 68, м. Тернопіль, 46027 E-mail: kafedra.movoznavstva.tnpu@gmail.com

© Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, 2025

Світлана Сухарева,
доктор філологічних наук, професор,
Волинська національний університет імені Лесі Українки
Віта Швець,
студентка факультету філології та журналістики,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСКАР МІЛОШ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЧЕСЛАВА МІЛОША: ФІЛОСОФІЯ ТВОРЧОСТІ ТА ПЕРЕКЛАДИ

У дослідженні творчого доробку лауреата Нобелівської премії в галузі літератури Чеслава Мілоша важливими залишаються чинники формування його письменницької манери та життєвої філософії. У цьому контексті літературознавчих пошуків варто простежити вплив поетичної манери Оскара Мілоша на творчі інспірації досліджуваного нами автора. Запропонований аспект допоможе впритул наблизитися до світоглядної системи Ч. Мілоша – основ «антимодернізму», як окреслював її сам митець.

Проведене нами дослідження важливе для розвитку українсько-польських відносин з огляду на приналежність Ч. Мілоша до культурного пограниччя, адже початки його літературної діяльності виводяться з вільнюської поетичної школи та групи «Жагари» (лит. розм. «Хмиз»). Це модерністське згромадження молодих поетів своїм стилем прагнуло протиставитися краківському «другому авангарду» і внесло новаторські елементи в літературу пограниччя у період міжвоєнного двадцятиліття. Оскільки Ч. Мілош стояв біля витоків цієї групи, статус його творчості як пограничної очевидний. Що більше, приязнь поета з Юзефом Чеховичем, представником українсько-польського літературного пограниччя, і вірші, присвячені Україні, значно поглиблюють ці тенденції.

Попри типологічні риси пограничної лірики, у творчості Ч. Мілоша простежуємо також глибокий індивідуалізм, який сформувався у молоді роки поета під впливом літературного доробку його родича, Оскара Мілоша. Зв'язки між цими митцями були дуже тісні, оскільки загальновідомим є біографічний факт виїзду Ч. Мілоша у 1935 році на стажування до Парижа, де письменник потрапив у коло зарубіжних митців. О. Мілош познайомив юнака

з локальною інтелігенцією, ввів його у коло західноєвропейського літературного товариства, відкрив очі на ті явища, які в європейському тлі розвивалися швидше, аніж у польському середовищі, а водночас відкрив для нього власні думки і творчі знахідки, світоглядні основи. Саме під цим кутом зору маємо на меті розглянути філософські вибори обох авторів, які, як показують наукові розвідки та спогади самого Ч. Мілоша, не були типовими для тогочасної інтелігенції різних країн.

Оскар Мілош так окреслював міфологічний простір поезії загалом: *«Насправді не вносимо у природу ані простору, ані часу, лише рух нашого тіла і знання, а точніше констатацію і любов цього руху, які називаємо Думкою і які є основою першої і головної науки про те, як локалізувати усі речі, починаючи із себе. Простір і час наче давно приготувалися до нашого приходу, проте наш неспокій виникає із потреби локалізації самого простору і самого часу»* [6, с. 207–208]. Ця внутрішня конфронтація людської природи із тим, що її оточує, була настільки близькою Чеславу Мілошу, що він неодноразово звертався до цитати поета-родича і вдавався до детальної її інтерпретації, як бачимо це, наприклад, у творі «Земля Ульро» («Ziemia Ulro») [6, с. 208–212]. Примітно, що філософські впливи О. Мілоша були значними і подекуди ключовими у розвитку таланту майбутнього нобелівського лауреата.

Обидва автори робили спробу в поетичному вимірі подолати обмеження простору і часу як фізичних якостей буття. Поєднання власних творчих уподобань із теорією відносності є характерною рисою цих віршів. Так, у творі «Листопадова симфонія» («Symfonia listopadowa») О. Мілоша, яку Ч. Мілош переклав із французької на польську мову, міфологемою стає кожен елемент побуту, позначений двоїстим характером часопростору, який і триває, і проминув, виражений образно як *«птаха часу»*:

*To będzie zupełnie, jak w tym życiu było. Ten sam pokój
- Tak, moje dziecko, ten sam. O świecie, ptak czasów w listowiu
Bładym, jak umarła...* [4, с. 13].

Принагідно потрібно зазначити, що перекладами віршів Оскара Мілоша, окрім Чеслава Мілоша, займалися Броніслава Островська, Кшиштоф

Єжевський, Марія Лесневська, Артур Мендзижецький, Єжи Загурський, Ядвіга Дацкевич.

Подібні міфологічні функції покладено на різдвяне дійство у вірші «Де сходить сонце і де заходить» («Gdzie wschodzi słońce I gdzie zapada»), за допомогою якого поет проектує «інший простір» буття, індивідуально потрактовуючи давню польську колядку «Przybieżeli do Betlejem...». Зокрема він пише:

*Inna ta przestrzeń. Króle witają,
Z ulic pasterze śpiewają,
Lwy pod arkadą klękają,
Cuda ogłaszają* [2, с. 57].

Містичні відкриття після довгих років самотності і спроби самогубства у юності привели О. Мілоша на шлях езотеризму (1914 р.) – він заглибився у кабалу, алхімію, що не заважало митцеві успішно інтерпретувати Біблію як головне джерело поезії і мистецтва загалом. Тому його лірика – це сплав християнських і поганських мотивів, які Ч. Мілош описував як повернення до романтичного символізму, з чим, після ретельного аналізу поетичних засобів Мілоша-старшого, можемо повністю погодитися.

Одним із найяскравіших прикладів такого віршування в містичному дусі став його твір «Пісня пізнання» («Pieśń poznania»), у якому поет возвеличував пророчу силу мови у процесі еволюції:

*Nauka słonecznej godziny pośród Boskiej nocy.
Dla tych, którzy prosząc, otrzymali i już wiedzą.
Dla tych, których modlitwa przywiodła do medytacji
nad pochodzeniem języka* [28, с. 86].

Не варто інтерпретувати ці світоглядні декларації О. Мілоша як авторську теологічну концепцію, хоча з такою пропозицією ми подекуди стикаємося у наукових розвідках сучасних літературознавців, як бачимо це, скажімо, у публікації «Зустріч із містиком» Даріуша Жолтовського. Дослідник зауважує: «Поезію тут можна сприймати як форму молитви, медитації, шлях до створення контактів з Богом, який має привести до „мови пізнання”. Це знаходить пояснення у теології, оскільки, – на думку євангелиста Йоана, – Бог

створив світ за допомогою самого слова, тому що це Він був Логосом, Словом [Йо1, 1]. Отож логічно, що існує „мова пізнання”, яка дозволяє зрозуміти трансцендентне» [9].

Уважаємо, що філософські пошуки О. Мілоша не вдасться умістити в таке вузьке визначення, на чому зрештою наголошував і Ч. Мілош. Якщо це і теологія, то особливого штибу, завжди на межі, завжди під великим знаком запитання щодо її приналежності до окремої суспільної групи чи поетичного нурту. Це радше катастрофічне сприйняття світу, співзвучне з апокаліптичними візіями, до яких О. Мілош був схильний внаслідок досвіду емігранта (а знаємо, що з 12 років поет перебував поза вітчизною, своєю улюбленою Литвою). Уже у зрілому віці маєток на березі Дніпра він продав російським землевласникам, що не знайшло розуміння у середовищі польської шляхти і викликало хвилю обурення. Не počував себе автор своїм і в декадентському середовищі митців Європи, тож процес відчуження наклався на історію формування його поетичного стилю. Як Ч. Мілош зазначив у праці «Свідectво поезії. Шість лекцій про випробування нашого століття», цей французький поет був *«грунтовно порізнений із поняттями про поезію, які тоді були загальноприйнятими»* [6, с. 25].

Чи був цей стиль виявом політичного катастрофізму, як у Ч. Мілоша? – радше ні, хоча й так звані «литовські справи» визвольного характеру завжди фігурували у його життєписі, проте космополітичне виховання О. Мілоша значно переважало у його поетичних роздумах.

Однак не можемо заперечити спільних точок дотику філософських концепцій обох Мілошів. У книзі «Покірний автопортрет Чеслава Мілоша» (а власне книзі-інтерв'ю, яке провів Олександр Фіют), Чеслав Мілош наголошував на цих зв'язках: *«Безсумнівно, я переживав значне захоплення ним. Передусім особисте захоплення. [...] Я мав різноманітні духовні пригоди, пов'язані з Оскаром Мілошем, включно з анекдотичними ситуаціями, про які варто розповісти окремо»* [1, с. 57]. Ішлося про гру слів «гнідий» (передбачення з Апокаліпсису про вершника на гнідому коні, провісника кінця світу) і «Гдиня» та «Гданськ». Заглиблюючись у виникнення коренів цих слів, Оскар Мілош дійшов до висновку, що нова глобальна катастрофа (а нею стала

II світова війна, до початку якої автор не дожив всього кілька місяців) для поляків і всього світу розпочнеться із цих міст. Тож він доручив молодому Мілошу, ще студентові, підійти до одного відомого християнського мислителя і одного єврейського і вручити їм свою працю із катастрофічним попередженням. Чеслав Мілош для реалізації цього завдання вибрав Мар'яна Здіховського, який не побажав слухати апокаліптичних пояснень молодого студента. Другим обранцем для цієї місії був єврейський равин у Вільнюсі – Чеслав зумів передати йому примірник праці через секретаря. Але ніхто на передбачення О. Мілоша так і не відгукнувся [1, с. 57–58].

У «Свідостві поезії...», зокрема другій лекції, Ч. Мілош наголошував на факті спорідненості обох філософських систем – власної та О. Мілоша: *«Я ніколи не приховував, що раннє ознайомлення з його працями, коли я був ще юним, і особисті контакти значною мірою стали визначальними в тому, яким поетом я став, зокрема тому, що вони сформували в мені опір до літературної моди»* [6, с. 26–27]. При цьому поет виділяв вплив ключової праці «Кілька слів про поезію» О. Мілоша.

Катастрофізм О. Мілоша знаходить логічне продовження у творах Ч. Мілоша, проте його доля розвивалася дещо в іншому руслі. На нього мала вплив не власне еміграція, яку поет все таки пізніше пережив як свідомий вибір в умовах польського соціалізму. Найголовніше – це те, що поетові довелося упритул стикнутися з трагедією, чи то численними трагедіями II світової війни, тому його катастрофічні візії мають глибоке суспільне підґрунтя. Однак символічне сприймання семантики слів проходить через поезію обох авторів однаковою мірою. Можливо, у Мілоша-молодшого воно не таке показне чи декларативне, як у його французького родича, проте поглиблене, інтерпретоване з відстані і часу, переосмислене наново, розширене новим історичним досвідом.

Ми знайомі з віршами О. Мілоша у польській версії [4; 8] і можемо зробити висновок, що Ч. Мілош вибирав для перекладу саме ті твори, які мали безпосередній вплив на його творчу манеру та світоглядну систему. У процесі нашого дослідження це має значну вагу. Проте у перспективі цікавим дослідженням могли б стати нові переклади французьких текстів О. Мілоша

на українську мову, що було б новою сторінкою в сучасній літературі, перекладознавстві, літературознавстві, історії європейської культури загалом. Декларація О. Мілоша себе як людини пограниччя була б при цьому головним лейтмотивом таких досліджень.

Список використаної літератури

1. Fiut A. Czesława Miłosza autoportret przekorny : [wywiad]. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1988. 350 s.
2. Fiut A. Moment wieczny. Poezja Czesława Miłosza. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1998. 350 s.
3. Jastrun M. Eseje wybrane. Wrocław; Warszawa; Kraków : Ossolineum, 1971. 230 s.
4. Miłosz Cz. Mowa wiązana. Warszawa : Pojezierze, 1989. 278 s.
5. Miłosz Cz. Rodzinna Europa. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2001. 412 s.
6. Miłosz Cz. Świadection poezji. Sześć wykładów o dotkliwościach naszego wieku. Warszawa : Czytelnik, 1990. 123 s.
7. Miłosz Cz. Ziemia Ulro. Kraków : Znak, 2024. 400 s.
8. Miłosz O. Pieśni o zmierzchu / tłum. Cz. Miłosz, B. Ostrowska, K. Jeżewski. Warszawa : PIW, 2021. 171 s.
9. Żółtowski D. Spotkanie z mistykiem. Nowy Napis Co Tydzień [Źródło elektroniczne]. URL : <https://nowynapis.eu/tygodnik/nr-156/artykul/spotkanie-z-mistykiem> (data dostępu: 12.05.2025).

Тетяна Вільчинська,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТВАРИННИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ М. КОНОПНИЦЬКОЇ ТА І. ФРАНКА

В умовах розширення свобод, зняття заборон щодо дослідження творчості низки письменників або ж окремих їхніх творів у свій час незаслужено замовчуваних, що не відповідали офіційним ідеологічним канонам, перед дослідниками нарешті відкрилися широкі можливості для глибшого осмислення художньо-творчих процесів у всій їхній повноті й розмаїтості. Цікавим у цьому плані є феномен художнього процесу кінця ХІХ-початку ХХ століття – періоду інтенсивної естетизації й інтелектуалізації

літератури й літературних мов, що певною мірою окреслився в українській і польській культурі. Саме на цей період припадає творчість М. Конопницької та І. Франка.

Обидва автори залишили по собі велику, жанрово розмаїту творчість, яку складають поезія, проза, публіцистика тощо. Тож, цілком зрозуміло, що такий потужний мистецький доробок ще потребує ґрунтовного дослідження. І якщо творчість І. Франка більшою мірою була об'єктом студіювання і в літературознавчому, і в мовознавчому аспектах (С. Бук, І. Денисюк, Т. Гундорова, М. Ільницький, І. Ковалик, Л. Полюга, О. Сербенська та ін.), то творча спадщина М. Конопницької, зокрема в українському культурному просторі, все ще залишається маловивченою (Ю. Булаховська, В. Ведіна, М. Євшан, Т. Качак, М. Рудницький та ін.). Насамперед це стосується творів для дітей, адже обидва автори залишили неперевершені зразки художніх текстів для юних читачів: у М. Конопницької – це повість-казка «Про краснолюdekів і сирітку Марисю», в І. Франка – казка-оповідання із циклу «Коли ще звірі говорили» «Фарбований лис». Адже, як справедливо зауважує У. Гнідець, саме «дитина є ідеальним читачем, оскільки її не цікавить автор, його біографія, інші твори цього письменника, дитину не турбують критичні відгуки, сприйняття/несприйняття автора читацькою спільнотою. Такий читач зосереджується на художньому змісті, а дитячий письменник покликаний зробити його одночасно цікавим, повчальним, інформативним та художньо вартісним» [1, с. 8]. Відповідно дослідницький інтерес до літератури для дітей і визначає актуальність вказаної теми.

Українська і польська мови, засвоївши спільну систему образів-символів зі сфери фауни, водночас внесли в їхню інтерпретацію власний національно-культурний компонент, що містить вказівку на особливості поведінки, вдачі тварин тощо. «Введення образного підґрунтя надало мовному узусу нові можливості слововживання, сполучуваності, розширило інтенційні властивості значної за обсягом серії слів – назв тварин» [2, с. 148]. Лінгвалізацію тваринних образів досліджували З. Василько, Т. Вільчинська, Л. Клименко, В. Кононенко, О. Таран, М. Юркевич та ін.

Метою запропонованої студії є дослідження особливостей вербалізації одного з концептуалізованих тваринних образів, а саме лиса у творах для дітей М. Конопницької та І. Франка.

Як засвідчує світова етнокультурна традиція, до образу лиса зверталися письменники в Німеччині, Франції, Нідерландах, Бельгії, Італії, інших країнах. Сам І. Франко у післямові до видання 1896 року «Хто такий «Лис Микита» і звідки родом?» писав, що «повість про нього не видумана, а взята з книжок і

давніших, здалека занесених оповідань, зладжених ще в латинській мові людьми книжними, духовними», додаючи, що він бажав «не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народним добром, надати їй нашу національну подобу. Я, щоб так сказати, на чужий, позичений рисунок накладав наші руські кольори» [4, с. 7-8].

Щодо М. Конопницької, то вона, очевидно, також була добре обізнана з літературної традицією, тому, будуючи текст про боротьбу між добром і злом, справедливістю і неправдою, милосердям і жорстокістю, цілком умотивовано використала образ лиса як символ звіра хитрого, підступного, жорстокого, який у творах для дітей понесе заслужену кару за свої злодіяння.

Зазначимо, що на концептуалізації анімалістичних образів загалом і у творах для дітей зокрема суттєво позначилися народні уявлення про перевтілення людей у тварин, які зумовили традиційне зіставлення поведінки людини і тварини, у випадку з лисом насамперед за ознаками хитрості, підступності, ненаситності та ін.

Повертаючись до досліджуваних текстів, констатуємо, що в обох випадках зображення лиса є правдивим, яке, з одного боку, відповідає національній етнотрадиції, а з іншого – передає світовідчуття письменника.

Те, що образ лиса в казкових текстах М. Конопницької та І. Франка є художньо довершеним, різноплановим повною мірою демонструє розгалужена система номінацій, на яких і зосередимо нашу увагу. Хоча основним вербалізатором, як і в етнотрадиції, є лексема лис, проте авторське прагнення до індивідуалізації образу зумовило використання як продуктивних особових назв: в українській літературі – це Лис Микита, у польській – Шпондерок, пор.: Жив собі в однім лісі Лис Микита, хитрий-прехитрий [4, с. 200] і А в тій ямі мешкав лис Шпондерок, славний на всю околицю куролов... [3, с. 29]. Обидва автори уже через номінації намагаються розкрити лисячу вдачу. Зокрема, у казці М. Конопницької це засвідчують такі оцінно-марковані назви, як розбійник, розбишака, негідник, харцизяка, мерзотник, куролов, напр.: а тепер-от упала на нього частина покари за те, що так легковажно повірив розбійникові [3, с. 181]. У Франкових текстах лис – передусім злодій, брехун, обманщик, напр.: Ах ти, брехун! Ах ти обманщик! [4, с. 209].

Разом із тим обидва письменники використовують чимало авторських назв, які відповідають їхній інтенції, тематичному задуму твору та демонструють особливості творчої манери. Так, польська письменниця вживає багато іронічно забарвлених назв, у тому числі парафрастичного типу, на зразок шляхетний звір, Великий Лис, заброда, пустельник, сновида, ваша милість, великий приятель людства, великий вчений та под. напр.: Напишіть

просто, що ви зустріли великого приятеля людства на ймення Шпондерок – прошу не забути це ім'я! – великого вченого, автора багатьох досліджень, словом, лиса виняткової натури, гідного найвищого захоплення... [3, с. 31], а І. Франко, відповідно до текстового задуму, називає свого лиса царем, царем звірів, Гостромислом і водночас потворою, проявою, чудовищем і под., напр.: – Іди на землю і будь царем звірів ... [4, с. 207] або Всім цікаво знати, що воно за проява, і всі бояться її, ніхто не сміє приступити [4, с. 207].

За допомогою номінацій авторам вдається створити неперевершені описи, які мали б зацікавити юних читачів, пор.: Тож отой шляхетний звір і отой Великий Лис, вождь татар, що забирали в ясир курей і когутів, – це одна особа? [3, с. 180] та Якийсь дивний і страшний звір, синій-синій... Став мій Лис, оглядає те чудовище, що зробилося з нього... [4, с. 204] або ж виразити оцінне ставлення до казкового персонажа, пор.: – І що то за мерзотник! І що то за катюга!... Та невже нема ради на того злодія? [3, с. 13] і Ще вчора він був добрим знайомим нашого Микити, але тепер, побачивши нечуваного синього звіра,... аж завив з переляку, а отямившись, почав утікати, – ледве хлипає [4, с. 204].

Крім того, досліджуване номінативне поле включає різні тропеїчні одиниці, пор.: – Мене обікрали!.. – крикнув голосно той негідник, наче найшляхетніший звір, у якого кривдник відбирає плоди його праці [3, с. 142]; та Наш Микита закрутився, мов муха в окропі, що тут робити? [4, с. 201].

Проведений аналіз засвідчив, що в досліджених текстах функціонує розгалужена система номінацій на позначення концептуалізованого образу лиса як у творах М. Конопницької, так й І. Франка, зумовлених особливостями лінгвоменталітету українського і польського народів та світоглядно-естетичними пріоритетами двох авторів. Письменники, з одного боку, передали етнокультурне розуміння анімалістичного образу, а з іншого – запропонували власне потрактування. Загалом його мовна концептуалізація характеризується процесами антропоморфної аналогізації, що ґрунтуються насамперед на знаннях про ознаки, поведінку тварини та її зв'язках із людиною, а також аксіологічних стереотипах етновідомості.

Проведене дослідження підтвердило необхідність студіювання художнього мовомислення М. Конопницької та І. Франка як творчих особистостей, які помітно вплинули на розвиток і становлення національних мов. Подальших ґрунтовних досліджень потребують, зокрема, інші твори для дітей І. Франка, а М. Конопницьку український читач ще продовжує для себе відкривати.

Список використаної літератури:

1. Гнідець У. Література для дітей та юнацтва : концептуалізація поняття в контексті соціокультурного розвитку суспільства. Українська мова і література. Шкільний світ. 2011. № 1–2. С. 3–9.
2. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.
3. Конопницька М. Про краснолюdekів і сирітку Марисю. [пер. з пол. Л. Андрієвської]. Київ : Знання, 2017. 191 с.
4. Франко І. Я. Лис Микита. Коли ще звірі говорили / упоряд. О. С. Яремчук. Київ : Веселка, 2008. 215 с.

Дмитро Сизонов,
доктор філологічних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ДІАЛОЗІ ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ

Ще з середини минулого століття в європейському дослідницькому просторі намітилася тенденція до аналізу єдиного інформаційного простору Європи та розгляд у цьому контексті масової комунікації як «глобального села» (за М. Макклуюеном), що фактично ідентифікує, формує, організовує весь глобалізований інфосвіт. Відтак уже понад декілька десятиліть відбувається своєрідна діалогізація ідей та поглядів щодо мови масової комунікації (*медійної комунікації*), що розглядається як єдине інформаційне «полотно» Європи. І поштовхом до цього слугував ряд екстралінгвальних факторів: (а) об'єднання поневіченої Європи після Другої світової війни за допомогою телебачення та радіо (йдеться про спілку EBU), (б) створення унікальної сітки мовлення для злуки інфокультур Європи, (в) популяризація цінностей демократії та свободи слова у країнах європейського простору, що реалізовується інформаційними каналами зв'язку (йдеться про створення спільних платформ «Радіо Свобода», «BBC», «DW» та ін.), (г) організація етичних принципів медіакомунікації, реалізованих європейськими кодексами

професійної етики журналістів тощо. З 90-х рр. минулого століття ці принципи починає декларувати Україна як частина інформаційного простору Європи, зважаючи на фактори, прописані вище. Постійною діалогізацією і в інфополі, і в аналізі медійних ресурсів відзначаються українсько-польські контакти [Сизонов 2023].

Так, інтенсифікація вивчення медійної комунікації посилилася в пострадянський період, що пов'язана зі зняттям табуваності в подачі інформації та розгалуженості системи національних медіаканалів. Розширюється і спектр дослідницьких проблем в Україні та Польщі, пов'язаних із аналізом медіакомунікації. Визначимо основні топіки, на які особливо звертають увагу сучасні дослідники медіакомунікації:

- вивчення теоретичних засад та суспільних факторів медійної комунікації (Ю. Бідзіля, В. Іванов, С. Квіт, Л. Шевченко, A. Duszak, S. Gajda, W. Pisarek);
- роль медіа в динаміці мовних процесів, аналіз функціонально-стилістичного статусу та розвитку медіамовлення (Д. Баранник, Н. Шумарова, H.-D. Gadammer, B. Witosz);
- опис методів аналізу медійної комунікації (О. Маленко, Д. Сизонов, Е. Шестакова, A. Barańska-Szmitko, M. Worsowicz);
- дослідження стилістичних можливостей медіакомунікації в жанровому синкретизмі ЗМІ, що динамічно розвивається (Н. Кутуза, М. Мамич, K. Grzegorzewski, J. Mikosz);
- дослідження різних аспектів медіадискурсу в контексті міжкультурної комунікації (А. Архангельська, Т. Космеда, М. Яцемірська, A. Duszak, E. Malinowska, K. Ożóg, J. Satoła-Staśkowiak)
- аналіз інноваційних процесів, що прослідковуються в медіапросторі, зокрема поява лексико-фразеологічних неологізмів як процесу віддзеркалення еволюції масової комунікації (М. Навальна, О. Стишов, Д. Сизонов, Л. Шевченко, K. Kłosińska, E. Sękowska, T. Smółkowa)

- опис нових процесів у медіакомунікації, пов'язаних із викликами сьогодення в кореляції *мова ЗМІ ↔ політичні процеси* (Н. Костусяк, Н. Кондратенко, W. Pisarek), *мова ЗМІ ↔ пандемія COVID-19* (О. Стишов, А. Cierpich-Kozieł, M. Makowska), *мова ЗМІ ↔ електронізація та цифровізація* (Л. Компанцева, С. Чемеркін, М. Kawka), *мова ЗМІ ↔ російсько-українська війна* (С. Романюк, О. Снитко, М. Степаненко, Г. Сюта, J. Miturska-Bojanowska) та ін.

На цих та інших проблемах фокусується *медіалінгвістика* – неонапря́м сучасного мовознавства, що досліджує природу, функції, характеристики, лінгвістичний потенціал масової комунікації [Шевченко, Сизонов 2021]. Зазначимо, що неонапря́м у Польщі пов'язують із Центром пресознавчих досліджень, заснованого в Ягеллонському університеті (див. праці В. Пісарека та його учнів). Саме на міждисциплінарності вивчення мови медіа зосереджується Б. Сковронек, розвиваючи ідею концептуалізованої медійної реальності [Skowronek 2013]. В цей час українські медіалінгвісти зосереджуються на вивченні медіакомунікації з урахуванням синкретизму наукового знання: *медіа + психологія*, *медіа + політика*, *медіа + культура*, *медіа + право* та ін., що дало поштовх для аналізу медіакомунікації в нових ракурсах. Вважаємо, що нові імпульси до вивчення мови медіа і в Польщі, і в Україні – яскраве підтвердження еволюції лінгвістичної думки в контексті глобалізованих процесів сучасності. На сьогодні польські медіалінгвісти зосереджують увагу на мові ЗМІ у зв'язку з появою нових жанрів, синкретичних теле- та радіоформатів, розгалуженій системі рекламних жанрів, різноструктурних друкованих та електронних видань, комплексного аналізу мовних процесів в інфопросторі, медійній інтерпретації Інтернет-комунікації, зокрема соціальних віртуальних мереж, чатів, форумів та їх мовно-стильової специфіки (J. Bralczyk, B. Bogolebska, S. Gajda, M. Makowska, K. Mosiolek-Kłosińska, E. Sękowska та ін.).

Особливий локус медіалінгвістичних студій – дискурсивна лексикографія. Вже наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. активно впроваджується в Польщі комп'ютерна (інфо)лексикографія, представлена електронним словником «*Słownik języka polskiego – Komputerowy słownik języka polskiego*

PWN» та одним із найбільших електронних проєктів «*Wielki słownik języka polskiego*». Концептуалізованою та перспективною є також спільна робота українських та польських учених у межах підготовки словника «*Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej*», що включає опрацювання фразеологічного фонду на основі сучасного розмовного стилю, художньої літератури, мови медіа Польщі та України. Інтенсивно розвивається й медійна лексикографія, що описує мовні інновації у ЗМІ, зокрема польськомовних [Sękowska 2004; SNP 2014-...; Smółkowa 2000].

У 2017 році ми почали збирати фразеологічні інновації в медіа, що віддзеркалюють динаміку масової українськомовної комунікації сучасності. Так, моделюючи новий словник медійних фразеологізмів поч. XXI ст., нами зосереджено увагу на панорамному описі фразеологічних одиниць, що активно виникають і тиражуються в масмедіа. В той же час ми не могли оминати і тих явищ, які за посередництва польської мови входять до інформаційного простору України. Важливо наголосити, що такі одиниці активно проникають до українськомовної реальності через свою прецедентність (особливо, коли йдеться про фразеологізовану неологію): вони можуть ілюструвати польські реалії, адаптуючись до розмовного мовлення українців. Це підтверджує відкритість української мови до іншомовних впливів, передусім ідеться про міжмовні контакти з польською мовою, що можливі за посередництва медійних каналів [Сизонов 2023: 918-919]. Див. деякі ілюстрації в модельованому словнику:

ЯК ДУДА / [БУТИ] ЯК ДУДА (мається на увазі – президент Республіки Польща А. Дуда) – щира дружба, взаємодопомога та взаємоповага: *Бути як Дуда: світові політики наввипередки їдуть в Київ, щоб довести свою прихильність українському народові* [Єдині новини, 13.11.2022]; *Як Дуда, або новий принцип довіри у час війни. Розбираємося, хто зі світових лідерів більше допомагає у війні* [Новий час, 03.10.2022].

«СТИЛЬ ПАЗДАНА» (пол. «naPazdana») – зачіска в стилі польського футболіста М. Паздана («під нуль», «під насадку»): *«Стиль Паздана» в політиці: хто під кого «косить»* [Прямий, 12.11.2020]; *Яма і Кошовий: «стиль*

Паздана» по-українськи [Новий час, 10.10.2018]; *Szachiści liderami olimpiady – Bartel zmieni fryzurę «na Pazdana»* [Polskie Radio, із заголовку, 03.10.2018].

ЯНУШ / ТИПОВИЙ ЯНУШ (пол. janusz, typowy janusz) – стереотипний «герой», за допомогою якого описується примітивна поведінка: *Януші серед нас: або як живуть нинішні українці-заробітчани у сусідній Польщі* [Дзеркало тижня, 22.12.2017]; *Публіцист констатує, що зараз ми перебуваємо напередодні великих дискусій, котрі вестимуть вже не історики, а головною дійовою особою там буде «типовий Януш у футболці «Волинь. Пам'ятаємо»* [Главком, 29.09.2016]; *Kim jest typowy Janusz? Z tym pytaniem musi zmierzyć się wiele osób* [Wirtualna Polska, із заголовку, 24.11.2018].

Можемо констатувати розширення медіалінгвістичних проблем, актуалізованих польськими й українськими вченими в ХХІ ст., серед яких найбільша увага фокусується на аналізі динаміки медійної комунікації. Її розгляд в українських лінгвістичних студіях суголосний із польськими, що мотивовано близькістю ідей, поглядів та смислів при дослідженні медіакомунікації, її статусу, тенденцій розвитку, міждисциплінарною аспектологією, розглядувану в умовах глобалізації розвитку світу.

Список використаної літератури

1. Сизонов Д. Медійна мова у змінних координатах (скринінг поглядів в українській та польській науці). *Slavia Orientalis*. 2023. LXXII (4). С. 907-922. DOI: <https://doi.org/10.24425/slo.2023.148593>
2. Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021.
3. Sękowska E. Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje). *Eslavística Complutense*. 2004. No. 4. S. 97-103 .
4. Skowronek B. Mediolingwistyka. Wprowadzenie. Kraków, 2013.
5. Smółkowa T. Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej. Kraków, 2001.
6. SNP: Słownik neologizmów polskich / K. Kłosiński, A. Hącia, B. Pędzich, J. Łachnik. 2014-... URL: <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/czym-jest-slownik-neologizmow-polskich/>

Оксана Вишневська,
кандидат філологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЖАНРУ ПСАЛМА В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ

Першорядними показниками істинного життя народу та нації є категорія духовності. Християнський світогляд, осмислення біблійних сюжетів та мотивів, ознайомлення читача з сакральними текстами є важливими атрибутами творчості знакових представників польської та української літератури.

Релігійні мотиви, зокрема християнські засади, були й залишаються фундаментом, основою цивілізації, культури і літератури. Немає сумніву в тому, що християнські мотиви – важлива складова смислового й емоційного наповнення творів світової літератури.

Висока мистецька довершеність псалмів, їхній тонкий ліризм постійно спонукали поетів різних епох до наслідування їхнього змісту.

Упродовж віків псалом був призначений для спілкування з Богом, і відтоді його трактують не лише як текст релігійний, але і як текст літературний.

У псалмах авторів ХХ століття на перший план виводиться сучасна особистість та сучасний масштаб духовних переживань. На думку дослідників, «гіпертекст» тут явно домінує над «гіпотекстом», тобто псалмом-першотвором. [6] Посилання на традицію псалма письменники ХХ століття реалізують по-різному, однак при цьому псалом є більше формою релігійної поведінки або ознакою релігійної традиції з фіксованою ієрархією цінностей, ніж літературним жанром чи художнім текстом.

У польській літературі жанр псалма часто використовувався письменниками не лише з метою звеличення Бога, але і як засіб передачі почуттів, переживання за долю Польщі, за її майбутнє. Звернення до псалмів пов'язане з ідеями національного відродження та державотворення. Автори

зверталися до Біблії, шукаючи у ній відповідь на болючі питання, які хвилювали польське суспільство.

Людські спроби контролювати світ, який, на думку ліричного героя, є недосконалим, іронічно трактує В.Шимборська в поезії «*Psalm*». Ліричний герой звертається до біблійного мотиву появи світу, представленого в книзі Буття. Бог створив реальність, яка нас оточує, і людину, якій він довірив цією реальністю.

Природа живе власним життям, не звертає уваги на обмеження, які людина намагається ввести. Бог створив небо і землю, але межі між державами з'явилися з ініціативи людства. Тож тварини та рослини не мають наміру їх поважати.

Ліричний герой нагадує читачеві, що людські закони насправді не мають значення, вони жодним чином не стосуються світу природи. Хмари, туман, пил або звуки не можуть бути розділені між країнами. Птах сидить на прикордонному стовпі, оскільки він не розуміє його значення. Тварини керуються інстинктами, вони не знають про складність людського світу. Людина, намагаючись запровадити порядок, насправді призводить до хаосу. Отримавши від Бога право контролю над світом, вона має подумати про те, чи правильно використовує цей привілей.

«*Psalmy nieporadne*» Йоани Кульмової – нові псалми, які в загальних рисах відповідають канонічним аспектам жанру. Однак вони мають мало спільного з піднесеною, священною мовою псалмів, з біблійним зображенням та символікою. Її псалми є оригінальними, особистісними текстами з дуже різноманітним настроєм та темами, в яких індивідуальний досвід загальних проблем людського існування – екологічні катастрофи, урбанізація, цивілізація чи страх смерті виходить на перший план. Незалежно від тематики, центром цих тверджень завжди є Бог.

Візія Бога у збірці формується в старозавітній традиції. Лише кілька фрагментів нагадують про реальність християнства чи католицизму: «*On bywa mi tylko wtedy gdy mnie przeniknie słowem / lub gdy wzruszeniem / które milczy*». Бог невидимий, але він проникає в людину чи емоції, з'являється раптово, у світлі та блиску. Ознакою Божої присутності є насамперед акт Творення, світ,

сповнений метафізичних таємниць, диво природи. Однак тло псалмів не нагадує зелені пасовища з часів Давида, навпаки – події відбуваються на просторах мертвої природи або «*na taśmach pędzących miast*». Ліричні настрої та ситуації в цих творах дуже різноманітні, в них можна почути відлуння плачу, покаяння або радісного захоплення та подяки.

Джерело цих різноманітних почуттів – багата і неоднозначна особистість. Людина в псалмах слабка, вразлива: «*ja owad*», «*ja motyl*», «*ja pliszka*», що викликає гуманістичне співчуття до неї. Всі ми живемо на землі, «*zbeszczeszczonej w popiół*», і саме це усвідомлення катастрофи створює трагічне почуття людської спільноти.

Екзистенційні людські проблеми можна вирішити лише смертю, але вона є таємницею, джерелом страху. Однак почуття крихкості життя та постійне очікування смерті не те саме, що відчай. У псалмах смерть не є кінцем життя, це не прірва, у ній завжди є «*tamto wieczne trwanie*» або «*istność nie moja*».

Вартами уваги є псалми Еди Островської. Авторка ніби не має повного розуміння першоджерела жанру, а бачить в псалмі модель релігійної поведінки – конфесійної, ортодокальної, костельної. Її псалми є моралізаторськими та дидактичними: «*Psalm VI adwentowy*», «*Psalm VII podróżny*», «*Psalm VIII gorzki Bożonarodzeniowy*», «*Psalm IX noworoczny*», «*Psalm XIII wślawiony*», «*Psalm XVII paschalny*».

Жанр псалма у творчості Еди Островської проходить певну еволюцію: від класичної, традиційної релігійної поезії до поезії особистісної, апеляційної: «*Psalm XIX nieugaszony*», «*Psalm XXVI brzęczący w ustach*», «*Psalm XXX tętniący pod skórą rzeczywistości*», «*Psalm XXXIX milczącej pod basztą powiek*», «*Psalm XL płaczki z Królestw Nerwic*». Вже з самих заголовків видно, що авторка легко змінює акценти: з одного боку – це численні знаки та посилення на католицизм, з іншого боку – спроби респектувати Старий Завіт, особливо у лексиці. Двоїстість проявляється і у використанні різних імен Бога. Авторка вживає традиційні терміни: *Bóg*, *Pan*, *Wszemogący*, християнські: *Chrystus Król*, *Jezus Łagodny i Wzgardzony*, а також особистісно-поетизовані: *Siedmioramienny Grot Przymierza*, *Poślubiony Izraela*, *Przyjaciół z dwóch belek*, *Przechodzący przez sam środek serca*, *Bóg opatrujący rany człowieka*.

Аналогічно творчо і нетрадиційно трактує поетеса людину та її стосунки з Богом. В атмосфері драматичного благання вона шукає Бога і постійно втрачає його.

В українській літературі ХХ століття письменники активно звертаються до жанру псалма з метою вираження внутрішніх переживань, заперечення оточення, національної ідентичності.

Євген Маланюк у своїх *«Псалмах степу»* прагне розбудити приспану віками рабства національну свідомість українського народу. Потрібно було мати неабияку громадянську мужність, щоб донести до сучасників запропоновану історіософську концепцію буття нації.

Автор, згадуючи українську історію, осмислює трагічну долю Вітчизни та закликає боротися за її незалежність.

У збірці Дмитра Павличка *«Покаянні псалми»* переплітаються минуле й сучасне, любов до рідного краю й народу, глибока пошана до інших націй, поетизація дитинства, висвітлення актуальних проблем буття.

Ліричний герой веде монолог, в якому звучать філософські роздуми про недосконалість людської природи. Він осягає печальну істину незнищеності основоположних начал свідомого буття: добра і зла, духовного ідеалізму і матеріалістичної ницості, божественного і звірячого в людській натурі. Митець виступає як мислитель, являючи муки душі, враженої власною слабкістю до упокорення, показуючи страждання як перемогу моральної чистоти над гріхом, людяності над злобою. [5]

До жанру псалма у своїй творчості зверталася і Ліна Костенко. Яскравим прикладом філософського увиразнення поетесою сучасності, осмислення її є переспіви *«Давидових псалмів»*. Авторка, зберігаючи композицію першотвору та його лексичне наповнення, надає йому суспільного звучання.

Біблійний перший псалом стає у Ліни Костенко матеріалом для роздумів про життя. Шість віршів псалма поетеса розробляє до чотирнадцяти двовіршів. Окремі його мотиви авторка істотно розширює. Вони своєю актуальністю привертають до себе її увагу, інші ж пропускає, не тільки не розвиваючи, а й не згадуючи зовсім.

Ліна Костенко поширює думку, що та людина, котра буде жити смиренно, ніколи не піде на зраду, буде наділена Божою благодаттю. Авторка пропускає 2 і 5 вірші і звертається до 3, 4 і 6. Біблійне «*не так ті безбожні*» перетворюються в Ліни Костенко на філософські роздуми про правду і вірність їй: душі тих, хто відступає «*від правди на півметра*» стають сірими, напівмертвими, безсилими і позбавленими мети «*без 'язикими корчами німоти*». Поетеса звертається і до 16 псалма. Авторка передає половину біблійного тексту. Псалом 16 – це хвала, вдячність Господу, схвалення праведних і осуд відступників. Переспівала Ліна Костенко і знаменитий 22-й псалом – пророцтво на хресні муки Ісуса Христа. Її переспів, як і попередні, – дуже вільний. Багато віршів псалма вона опускає, зосереджуючи увагу на першій половині псалма, де йдеться про страждання Ісуса.

Інтерпретація Ліни Костенко відзначається глибокою емоційністю, цілісністю поетичного світу, у ній домінує суб'єктивне життя, яке диктує авторові гідні оцінки, що базуються на твердих світоглядних критеріях. [2]

Таким чином, бачимо, що як польські, так і українські творці слова використовували псалми, аби передати особистісні враження і переживання, власне світосприйняття, суспільно-політичні та морально-етичні погляди. Подальшого дослідження потребує аналіз псалмів у контексті світової літератури.

Список використаної літератури

1. Барабаш С. Філософія осягнення світу: Про лірику Ліни Костенко. *Дзвін*. 2003. № 4. С. 142 – 145.
2. Костенко Л. Вибране. Київ, 1989. 558 с.
3. Маланюк Є. Поезії. Львів, 1992. 686 с.
4. Павличко Д. Поезії. Київ, 1994. 224 с.
5. Сулима В. Біблія і українська література. Київ, 2008. 376 с.
6. Bieńkowska D. Polski styl biblijny. Łódź, 2002. 160 s.
7. Kulmowa J. Suplement mój. Poznań, 1990. 110 s.
8. Ostrowska E. Psalmy. Lublin, 1990. 54 s.
9. Szymborska W. Wielka liczba. Warszawa, 1976. 45 s.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

У сучасному мовознавстві фразеологізмом (фразеологічною одиницею, фразеологічним зворотом, фраземою) називають лексико-граматичну єдність, що складається з двох або більше компонентів, яка має семантичну цілісність та синтаксичну неподільність. Здебільшого, фраземи утворюються внаслідок метафоризації вільних синтаксичних конструкцій. Переосмислені, образно вмотивовані фразеологічні одиниці прийнято вважати ідіомами.

В основі формування фразеологічного фонду певної мови лежать передусім спостереження за повсякденним життям, побутовими обставинами, родинними й суспільними взаєминами, трудовими процесами, історичними подіями, традиціями, явищами природи, флорою і фауною.

Переклад фразеологізмів – це досить важливий та специфічний процес, що передбачення дотримання багатьох правил, щоб переклад був якісним та логічним.

Фразеологізми опираються на тлумачення знаків, котрі, володіючи власним концептуальним наповненням, демонструють архетипні уявлення людей та їх індивідуальне бачення світу. До того ж, ці мовні елементи формуються під впливом різних образно-метафоричних засобів.

В історії вивчення та розвитку фразеології значущим є внесок таких учених, як: І. Білодід, С. Бомба, О. Галинська, Н. Головіна, Е. Єнджейко, Л. Кожуховська, О. Левченко, А. Мойсієнко, В. Мокієнко, Г. Морараш, А. Новаковська, А. Пайджінська, А. Пеля, Ю. Прадід, В. Руснак, Л. Савченко, С. Скорупка, І. Тепляков, В. Ужченко, В. Хлебда, Н. Хома, П. Флічінський, В. Чешьлінська, С. Шобер тощо.

Метою дослідження є розгляд проблемних питань особливостей перекладу польських фразеологічних одиниць українською мовою. У сучасних наукових дослідженнях польських та українських мовознавців,

незважаючи на наявність спільної теоретичної бази, бракує єдиного визначення фразеологічних зворотів та критеріїв їхньої класифікації. Польські та українські лінгвісти виробили різні підходи до вивчення цього мовного явища.

«Фразеологія (від гр. *phrasis* «вираз, зворот» і *logos* «слово, вчення») визначається мовознавцями як сукупність фразеологізмів певної мови (у вузькому розумінні – лише ідіоми та стійкі сполучення слів), або ж як розділ мовознавства, який вивчає фразеологічний склад мови (у широкому розумінні – ідіоми, фразеологічні сполучення, прислів'я, приказки, крилаті вислови тощо)» [1].

Фразеологізм – це стійке словосполучення або поєднання слів, яке з'являється в мові як неподільний та єдиний за значенням вираз [4].

В українській мові для передачі значення польського фразеологізму *rozindyczyć się* можна використати кілька варіантів, залежно від контексту. Ось деякі з них: надутися як індик – цей фразеологізм максимально близький до польського за своїм емоційним забарвленням; влаштувати сцену – вказує на різке та емоційне вираження невдоволення або злості. Польський фразеологізм *zbaranieć* означає бути приголомшеним, ошелешеним або розгубленим, ніби втратити здатність мислити ясно. Фразеологізми: *witpić oczy* – означає здивуватися або бути ошелешеним до такої міри, що людина просто стоїть з широко відкритими очима; *rozgubиться* – означає втратити орієнтацію або ясність мислення у певній ситуації; стояти, як вкопаний – підкреслює несподіване заціпеніння або приголомшення. Ці вирази можуть передати стан розгубленості або ошелешеності, подібно до польського *zbaranieć*. *Osowieć* – бути пригніченим, депресивним; означає стати сумним, пригніченим, втратити колишній запал або енергію. В українській мові можна використовувати такі фразеологізми для передачі цього значення: *повісити носа* – означає бути засмученим, пригніченим; *опустити руки* – втратити надію або енергію до дії; *засмутитися* – загальне слово, що передає стан смутку та пригніченості. Ці вирази допоможуть передати стан пригніченості або смутку, подібно до польського *osowieć*. *Wyczuć się* – бити байдики, ледарювати, проводити час у бездіяльності.

Переклад фразеологізмів пов'язаний із проблемою фразеологічної еквівалентності. Існує кілька класифікацій, які розглядають еквівалентні та нееквівалентні фразеологічні одиниці. О. Кунін [2] розрізняє моноеквіваленти та вибіркового переклад. Моноеквівалентами він називає стійкі словосполучення, які мають лише один відповідник в іншій мові. Також О. Кунін розрізняє часткові фразеологічні еквіваленти на такі групи: – часткові лексичні еквіваленти; часткові граматичні еквіваленти; еквіваленти, що відрізняються внутрішньою образністю фразеологічних зворотів [6].

Вибірковий переклад стосується фразеологізмів, які мають кілька синонімів у мові перекладу.

Дослідження якісної еквівалентності є більш складними. Спочатку визначається семантична відповідність фразеологічних одиниць у досліджуваних мовах, а потім порівнюється їхня формальна структура. Мечислав Басай [5] запропонував поділ якісної еквівалентності на семантичну та формальну.

Класифікація типів польських і українських фразеологізмів у перекладі, запропонована М. Абузаровою [4], є прийнятною. Мовознавець виділяє такі групи: фразеологізми, що мають відповідники в українській мові і не викликають значних труднощів при передачі українською мовою; фразеологічні структури, що не мають відповідників в українській мові.

Особливі труднощі викликають фразеологізми, що характеризуються багатозначністю наприклад, *mieć dobrze w głowie* може означати бути розсудливим, розумним і в цьому контексті можна дібрати такі українські фразеологічні відповідники як мати голову на плечах, мати всі клепки в голові, мати олію в голові, мати тям у голові та под., але також польський фразеологізм *mieć dobrze w głowie* може мати значення бути під впливом алкоголю, тоді відповідниками будуть такі евфемізовані сполуки, як лизнути скляного бога, дати гарту, зачмелити голову, плести кренделі ногами, горло прополоскати та багато інших.

Регіональні фразеологізми: так, у познанській говірці є фразеологізм *dostać wilka – siedzieć na zimnym i zachorować/przeziębć się*; цей фразеологізм не поширений і у загальнолітературній польській мові, українською його

можна перекласти таким чином: сидіти на холодному захворіти/простудитися. У таких випадках, як і з фразеологізмами-реаліями, перекладач нерідко змушений вдатися до описового перекладу або перекладацького коментаря. Міжмовні фразеологізми-омоніми з оманливою зовнішньою формою (однаковою або подібною структурою), але із різним значенням наприклад: *odręki* — означає відразу; в українській мові від руки значить ручним способом (наприклад, написаний від руки аркуш); у польській мові *niebieski ptak* — нерозсудлива, невідповідальна людина, що не має відповідного заняття, живе за рахунок інших, дармоїд, український відповідник — вітер в голову; натомість український фразеологізм синій птах — символ щастя, ідеалу [3].

При здійсненні перекладів першочергове завдання — зберегти внутрішню форму фразеологізму, що впливає на вибір відповідності. Знання того, як точно перекласти фразеологізми, є дуже важливим для перекладачів, оскільки ідіоми — це унікальне відображення культури та історії нації, але вони не завжди можуть бути зрозумілими для іноземців.

Мова — ключова складова культури нації, тому її опанування відбувається у щільній взаємодії з етнокультурними аспектами — повсякденним життям, традиціями та звичаями, властивими для певного соціуму. Прихильники лінгвокультурологічного підходу вважають фразеологічний фонд мови найціннішим джерелом інформації про культуру та менталітет певного народу, адже у сталих висловах зберігаються уявлення народу про міфи, звичаї, обряди, ритуали, звички, мораль, поведінку.

Відтак, фразеологія відбиває менталітет народу, його звичаї, традиції та систему моральних та ціннісних уявлень. Фразеологічні одиниці є невід’ємною частиною нашого буття та проникають у всі його сфери. Завдяки фразеологічним зворотам під час навчання можна охопити значну лінгвокраїнознавчу складову мови, сформувати соціокультурну компетентність та вдосконалити інші потрібні навички перекладача. Слід зауважити, що застосування фразеологізмів у освітньому процесі сприяє зануренню здобувачів освіти у іншомовне середовище.

Список використаної літератури

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. К. : Академія, 2003. 464 с.
2. Личковах В. А. Естетика українського та польського авангарду: монографія. Київ : НАКККиМ, 2021. 288 с.
3. Маслова Г. Особливості та способи перекладу жаргонної лексики (на матеріалі художнього тексту). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 2016, 21 (1). С. 122-125.
4. Шульженко А. С. Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний і семантичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 215 с.
5. Czerepowicka M. Słownik elektroniczny jednostek frazeologicznych. Język Polski, 2014, 129 s.
6. Pajdzińska A. Znaczenie związku frazeologicznego. Poznańskie spotkanie językoznawcze. Poznań, 1996. T. 1. S. 168–173.

Тетяна Савчин,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя

ДМИТРО ПАВЛИЧКО ЯК ДІЯЧ У ПОЛЬСЬКІЙ КУЛЬТУРІ: ДІЯЛЬНІСТЬ У ВАРШАВІ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СПАДЩИНА

Дмитро Павличко – видатна постать в історії української культури, чия діяльність охоплювала поезію, переклад, літературну критику та громадсько-політичну сферу. Його внесок у розвиток українсько-польських культурних відносин є особливо значущим, адже він відіграв ключову роль у зближенні двох сусідніх народів через літературу та дипломатію. Ці тези зосереджуються на варшавському періоді його діяльності та його визначальній ролі як перекладача, що став мостом між українською та польською літературними традиціями.

Зв'язки Дмитра Павличка з Польщею сягають його ранніх років. Навчаючись у польській школі, він усвідомив свою українську ідентичність, що, ймовірно, заклало підґрунтя для його подальшого інтересу до польської культури та відносин між двома країнами. Згодом, протягом 1999-2002 років,

Дмитро Павличко обіймав посаду Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Польща. Цей дипломатичний досвід надав йому унікальну можливість безпосередньо впливати на розвиток двосторонніх культурних зв'язків на державному рівні. Його перебування у Варшаві стало періодом активної діяльності, спрямованої на зміцнення взаєморозуміння між Україною та Польщею.

Важливо відзначити, що інтерес Дмитра Павличка до польської культури та літератури виник задовго до його дипломатичної місії. Він мав глибокий науковий інтерес до польського письменства і ще до свого призначення послом перекладав твори польських поетів. Цей факт свідчить про те, що його зацікавленість Польщею не була випадковою, а мала довготривалий та глибокий характер. Його академічна зацікавленість підтверджується також згадкою про його докторську лекцію, присвячену творчості Юліуша Словацького, яку він прочитав у Варшавському університеті. Цей епізод демонструє його високий рівень знань у галузі польської літератури та його авторитет у польських наукових колах.

Варшавський період діяльності Дмитра Павличка був особливо плідним. Перебуваючи на посаді посла України в Польщі з весни 1999 року до лютого 2002 року, він мав можливість безпосередньо впливати на культурну політику та ініціативи, спрямовані на зближення двох народів. Одним із ключових досягнень цього періоду стало сприяння спорудженню пам'ятника Тарасу Шевченку в центрі Варшави. Цей монумент став не лише символом української присутності в польській столиці, але й уособленням багатовікових культурних зв'язків між двома країнами.

Пам'ятник Тарасу Шевченку у Варшаві, розташований неподалік Посольства України та Варшавських Лазенок, став важливим місцем для української громади та символом культурного діалогу між Україною та Польщею. На постаменті пам'ятника викарбувано вірш Шевченка «Полякам» українською та польською мовами, що підкреслює ідею взаєморозуміння та примирення. Дмитро Павличко присвятив цьому пам'ятнику один зі своїх віршів³, що свідчить про його особисту емоційну залученість до цієї події.

Крім того, зусиллями Дмитра Павличка сквер, де було встановлено пам'ятник Тарасу Шевченку, отримав ім'я великого українського поета. Це стало ще одним важливим кроком у популяризації української культури у Варшаві, створивши у самому центрі польської столиці простір, асоційований з Україною. Про свій варшавський період діяльності Дмитро Павличко згадував у своїх спогадах, які він почав писати, перебуваючи на посаді посла.

Перекладацька діяльність Дмитра Павличка є надзвичайно важливим елементом українсько-польського культурного діалогу. Завдяки його зусиллям українські читачі викрили для себе багатство польської літератури. Павличко переклав твори 66 польських поетів XVI—XXI століть, що свідчить про його глибоке знання польської поезії різних епох і напрямків. Цей масштабний проект дозволив українським читачам ознайомитися з еволюцією польської поетичної думки від епохи Відродження до сучасності.

Важливу роль у популяризації польської поезії в Україні відіграли дві авторські антології, упорядковані Дмитром Павличком. Антологія «Дзвони зимою» містила переклади творів 66 польських поетів, а раніше вийшла антологія «50 польських поетів». Ці видання стали цінними ресурсами для українських літературознавців, студентів та всіх, хто цікавиться польською літературою.

Серед польських авторів, чиї твори перекладав Дмитро Павличко, особливе місце займає Ярослав Івашкевич. Павличко переклав його поезії, які увійшли до двомовної збірки «Wieże. Вежі». До цієї збірки увійшли такі відомі вірші, як «Podół» («Поділ»), «Lipki wiosną» («Липки весною») та «Córki Jarosława» («Дочки Ярослава»). Павличко відчував особливий зв'язок з творчістю Івашкевича, вбачаючи в ньому «українську душу» через його походження з України. Його переклади мали на меті показати полякам, що Івашкевич є не лише польським, а й українським поетом за духом. Дмитро Павличко також перекладав твори Адама Міцкевича, зокрема «Вибране» та «Ода до молодості». Переклад творів Міцкевича, одного з найвидатніших поетів польського романтизму, відкрив для українського читача важливу сторінку польської літературної спадщини.

До антології «50 польських поетів» Павличко включив твори Ципріяна Норвіда, познайомивши українського читача з ще одним важливим голосом польської поезії. Він також перекладав твори Станіслава Виспянського, представника руху «Молода Польща», Болеслава Лесьмяна, Казімежа Пшерва-Тетмаєра, Леопольда Стаффа, Юліана Тувіма, Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської, Тадеуша Ружевича, Збігнєва Герберта, Тадеуша Боровського, Станіслава Лема, Славоміра Мрожека, Кшиштофа Каміля Бачинського, Тадеуша Новака, Анджея Бурси, Єжи Гарасимовича та Станіслава Горака. Цей перелік свідчить про надзвичайну широту його перекладацьких інтересів та його прагнення представити українському читачеві якомога повнішу панораму польської літератури.

Перекладацька робота Дмитра Павличка отримала широке визнання. Він вважається одним із найвидатніших українських перекладачів. Директор Музею Ярослава Івашкевича відзначав високу цінність перекладів Павличка, цитуючи листи Івашкевича, в яких той називав їх навіть кращими за оригінали. Це свідчить про високий рівень його майстерності та глибоке розуміння оригіналу. Водночас існують і критичні відгуки, щодо його перекладів польських авторів. Віктор Дмитрук критикував його роботу над творами Збігнєва Герберта, висловлюючи думку, що Павличко не повністю відчув дух поета і мав труднощі з верлібром.

Порівнюючи внесок Дмитра Павличка у польську культуру з внеском інших українських діячів, можна відзначити, що Іван Франко також відіграв значну роль у культурному обміні між Україною та Польщею, перекладаючи польських авторів українською мовою.³³ Леся Українка мала знання польської мови та цікавилася польською літературою, а деякі її твори були перекладені польською. Твори Тараса Шевченка також перекладалися польською мовою, а пам'ятник йому у Варшаві, встановлений за сприяння Павличка, є символом взаємної культурної зацікавленості. Сучасна польська дослідниця та перекладачка української літератури Оля Гнатюк також активно сприяє популяризації української культури в Польщі. В цілому, українські інтелектуали історично відігравали важливу роль у культурному обміні з Польщею, і Дмитро Павличко є одним із найяскравіших представників цієї

традиції, особливо завдяки своїй масштабній перекладацькій діяльності з польської мови.

За свій значний внесок у розвиток польсько-українських відносин та популяризацію польської культури Дмитро Павличко був відзначений високими нагородами від польської держави та культурних організацій. У 2001 році Президент Польщі Александр Квасневський нагородив його Командорським хрестом із зіркою ордена «За заслуги перед Польщею».⁸ У 2014 році Президент Польщі Броніслав Коморовський відзначив його Командорським хрестом із зіркою ордену «Відродження Польщі» за видатні заслуги у популяризації польської культури та плекання польських національних традицій.⁸ Крім того, у 2002 році він отримав почесний докторський ступінь (Honoris causa) Варшавського університету.⁴ Ці нагороди є свідченням глибокої поваги та вдячності польської держави та суспільства за його зусилля у зміцненні культурних зв'язків між Україною та Польщею.

Нижче наведено список ключових польських авторів та їхніх творів, перекладених Дмитром Павличком, згаданих у наданих фрагментах:

Автор	Перекладені твори
Ярослав Івашкевич	«Radół» («Поділ»), «Lipki wiosną» («Липки весною»), «Córki Jarosława» («Дочки Ярослава»), увійшли до збірки «Wieże. Вежі»
Адам Міцкевич	«Wybrane» («Вибране»), «Oda do młodości» («Ода до молодості»)
Юліуш Словацький	Твори перекладалися, присвячена докторська лекція у Варшавському університеті
Ципріан Норвід	Твори увійшли до антології «50 польських поетів»
Станіслав Виспянський	Твори перекладалися
Леопольд Стафф	Твори перекладалися
Чеслав Мілош	Твори перекладалися
Віслава Шимборська	Твори увійшли до антології «50 польських поетів»
Тадеуш Ружевич	Твори перекладалися
Збігнєв Герберт	Твори перекладалися, увійшли до антології «50 польських поетів»
Станіслав Лем	Твори перекладалися
Станіслав Горак	Твори увійшли до антології

Виходячи з цього, відзначимо, що Дмитро Павличко був знаковою постаттю, яка відіграла виняткову роль у розвитку українсько-польських культурних відносин. Його діяльність як посла України у Варшаві сприяла зміцненню міждержавних зв'язків та популяризації української культури в Польщі, а встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку стало символом цієї співпраці. Однак його найважливішим внеском залишається його перекладацька діяльність. Завдяки його зусиллям український читач отримав доступ до широкого спектру творів польських авторів різних епох і стилів, що значно збагатило українську літературну культуру та сприяло глибшому взаєморозумінню між двома сусідніми народами. Високе визнання його заслуг польською державою та академічною спільнотою є незаперечним свідченням його значущого впливу на польську культуру та українсько-польський діалог.

Список використаної літератури

1. Support for the 'Dmytro Pavlyychko "Materynka" Ukrainian school' in Warsaw - Stand with Ukraine. URL: <https://www.standwukraine.org/en/>
2. Translation as an indispensable means of spreading literary works and ideas in other languages and in other cultures, including Ukrainian. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/part_2/49.pdf
3. Wieże Jarosława Iwaszkiewicza w recepcji ukraińskiego poety Dmytra Pawłyczki. URL: <https://bibliotekarzpodlaski.pl/index.php/bp/article/view/61>
4. Дмитро Павличко. URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/Pavlychko/>
5. Івашкевич у перекладах Павличка. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/10021/artykul/3329935,%D1%96%D0%B2%D0%B0%D1%88%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87-%D1%83-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%85-%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0>
6. У Варшаві відбувся творчий вечір Дмитра Павличка. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2539983-u-varsavi-vidbuvsja-tvorcij-vecir-dmitra-pavlicka.html>
7. Указ Президента України від 12 липня 1999 року № 818/99 «Про призначення Д.Павличка Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Польща». URL: <https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818/9%23Text>
8. Я почав писати спогади, коли поїхав послом до Варшави. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/02/1/162354/>

ПОШИРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЛЬЩІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасні міграційні процеси, пов'язані з агресією Росії проти України, призвели до істотного збільшення українського населення в країнах Європейського Союзу, зокрема в Польщі. За даними Управління у справах іноземців Польщі, станом на початок 2024 року в країні офіційно перебуває понад 1,5 мільйона українських громадян, з яких значна частина – це жінки з дітьми [5].

У цьому контексті питання функціонування та поширення української мови набуває особливого значення. Мовна підтримка мігрантів не лише сприяє збереженню їхньої культурної ідентичності, але й відіграє ключову роль у соціальній адаптації, розвитку міжкультурного діалогу, запобіганні мовній асиміляції.

Питання мовної інклюзії мігрантів розглядаються як у вітчизняній, так і в польській науці. Зокрема, Л. Масенко вказує, що збереження мови в діаспорі залежить від рівня організованості громади та державної підтримки як приймаючої, так і рідної країни [3]. Польські дослідники Броняк та Бжозовський аналізують роль мовного середовища у формуванні нових моделей міграційної інтеграції та лінгвістичного ландшафту міст [1; 2]. О. Сербенська звертає увагу на виклики, з якими стикаються україномовні мігранти в чужомовному середовищі, зокрема — на поступове звуження сфери вживання української мови серед дітей шкільного віку, які швидко переходять на польську в повсякденному спілкуванні [4]. Проте, попри зростання наукового інтересу до проблеми, досі недостатньо проаналізована практика реалізації мовної політики на місцевому рівні, зокрема в освітніх закладах, у сфері медіа та публічних сервісів.

Мета дослідження – окреслити головні тенденції поширення української мови в Польщі, виявити чинники, що сприяють або перешкоджають цьому

процесу, а також визначити шляхи підтримки україномовної ідентичності мігрантів.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати соціолінгвістичний стан української мови в Польщі;
- виявити політичні, освітні та медійні інструменти поширення української мови;
- охарактеризувати труднощі та перспективи мовної адаптації українців у польському суспільстві.

Українська мова в Польщі функціонує в кількох основних сферах: освіта, медіа, соціальні служби, культура та релігійне життя. Кожна з цих сфер має як досягнення, так і виклики.

Міністерство освіти і науки Польщі запровадило механізми підтримки українських учнів через надання підготовчих класів, уроків рідної мови та культурної інтеграції. Водночас наявні суттєві проблеми: нестача фахівців, які можуть викладати українську, обмежена кількість навчальних матеріалів, неготовність деяких шкіл до роботи в багатомовному середовищі [5].

У відповідь на запит батьків та українських організацій, у Варшаві, Кракові, Вроцлаві та інших містах з'явилися суботні школи, що підтримуються українськими громадами, де діти можуть вивчати мову, історію та літературу України. Проте ці школи часто існують на волонтерських засадах і потребують фінансування.

Відбулися зміни в медіа та публічному просторі. У 2022–2024 рр. зросла кількість україномовних медіа в Польщі. Прикладом є україномовна редакція державного інформаційного агентства Polska Agencja Prasowa (PAP), медіаплатформа Ukraina.pl, а також локальні ініціативи, як-от Nasze Słowo. Крім того, польські телеканали та інтернет-ресурси часто дублюють новини українською, аби краще інформувати новоприбулих громадян [6].

У сфері державних сервісів поступово з'являється україномовне обслуговування, особливо в медичних установах, на вокзалах, у банках і міграційних службах. Проте воно поки що носить фрагментарний характер і залежить від локальних ініціатив, а не централізованої політики.

Розглядаючи культурні та релігійні ініціативи, зазначимо, що активно розвиваються україномовні культурні простори — театри, фестивалі, виставки, бібліотеки. Зокрема, «Український дім» у Варшаві проводить регулярні події українською мовою, сприяючи її збереженню та популяризації серед дітей і дорослих [6].

Українські греко-католицькі та православні парафії також виступають як осередки мовної підтримки, адже богослужіння проводяться українською мовою. Це сприяє збереженню традицій та єднає громади.

Процес мовної адаптації українських мігрантів у Польщі супроводжується як позитивними зрушеннями, так і значними труднощами. Основні проблеми мовної інтеграції можна умовно поділити на структурні, психологічні та міжкультурні бар'єри.

По-перше, структурні труднощі пов'язані з браком системної підтримки з боку державних інституцій. Незважаючи на поодинокі ініціативи (зокрема, видання брошур українською мовою, впровадження мовної допомоги у школах), відсутній загальнонаціональний підхід до мовного супроводу мігрантів [5]. Складність становить і нестача кваліфікованих перекладачів та вчителів української мови у польських закладах освіти, що унеможливорює систематичне збереження та розвиток мовної компетентності дітей мігрантів [3].

По-друге, існують психологічні бар'єри, пов'язані з мовною невпевненістю та соціальним тиском. Частина українців намагається швидко перейти на польську, сприймаючи її як шлях до кращої інтеграції, іноді навіть відмовляючись від вживання рідної мови в публічному просторі. Це може спричинити поступову мовну асиміляцію, особливо серед дітей, які відвідують польські школи [4].

По-третє, міжкультурні виклики проявляються у недостатньому розумінні польським суспільством мовної специфіки українців. Нерідко українська мова помилково асоціюється з російською, що призводить до непорозумінь у сфері обслуговування або при комунікації з органами влади. Це може викликати фрустрацію серед мігрантів та знижувати рівень довіри до місцевих інституцій [1].

Втім, існують і перспективи успішної мовної адаптації. По-перше, близькість української та польської мов з точки зору лексики й граматики суттєво полегшує процес вивчення польської без повної втрати рідної мови. По-друге, наявність багатомовних середовищ (у школах, на роботі, в громадських організаціях) створює умови для розвитку білінгвізму – природного вміння володіти обома мовами на високому рівні. Це особливо помітно серед молоді, яка вільно переходить з однієї мови на іншу залежно від контексту.

Дослідження Броняка показують, що успішна мовна адаптація відбувається в громадах, де розвинені україномовні освітні та культурні ініціативи, що створюють «мовне середовище підтримки» (language support environment) [1, с. 112].

Подолання мовних бар'єрів можливе за умови поєднання державної політики інтеграції, підтримки громадянського суспільства та особистої мотивації самих мігрантів до збереження рідної мови поряд із вивченням польської.

Отже, українська мова в Польщі переживає період активного поширення завдяки зростанню чисельності україномовної спільноти, соціальній відкритості польського суспільства та підтримці з боку окремих інституцій. Проте сталий розвиток цієї тенденції потребує:

- системної підтримки з боку української та польської держав;
- підготовки фахівців з української мови для роботи в освіті та соціальній сфері;
- розробки офіційної мовної політики інклюзії;
- формування стійкої україномовної медіаекосистеми.

У подальших дослідженнях доцільно зосередитися на емпіричних даних щодо мовної поведінки українців у Польщі, зокрема серед молоді, а також вивчати ефективність локальних ініціатив у збереженні рідної мови.

Список використаної літератури

1. Броняк А. *Ukraińska migracja a zmiany językowe w Polsce*. Warszawa : Instytut Spraw Publicznych, 2022. 144 s.

2. Brzozowski M. Rola mediów w adaptacji Ukraińców w Polsce. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2023. 208 s.
3. Масенко Л. Мовна ситуація в Україні та українській діаспорі в Європі. Київ : Критика, 2021. 296 с.
4. Сербенська О. Українська мова як чинник ідентичності в діаспорі. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 228 с.
5. Міністерство освіти і науки Польщі (MEiN). Dzieci ukraińskie w polskim systemie edukacji – raport 2023. Warszawa : MEiN, 2023. 52 s.
6. Український дім у Варшаві. Стан україномовних ініціатив у Польщі [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrainskidom.pl/ukrainian-language-in-poland/> (дата звернення: 10.04.2025).

Юрій Петрик,
доктор філософії в галузі історії, учитель історії,
Тернопільському ліцеї №21-спеціалізованій
мистецькій школі імені Ігоря Герети;
Тетяна Петрик,
магістр історії;
Руслан Галушка,
студент історичного факультету,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ГЕНЕАЛОГІЧНИЙ ЧИННИК У ФОРМУВАННІ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН: ДИНАСТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ У КОНТЕКСТІ ДИПЛОМАТІЇ РУСІ-УКРАЇНИ ТА КОРОЛІВСТВА ПОЛЬСЬКОГО У 1194–1199 РР.

Історія міжнародних відносин у середньовічній Європі нерозривно пов'язана з історією династій, які не лише виконували політичні функції, а й становили основу для створення союзів, політичних шлюбів і дипломатичних стратегій. У випадку з Руссю-Україною (Руссю) та Королівством Польським, особливо в XI–XII ст., ці взаємини були сильно детерміновані завдяки генеалогії двох панівних родів – Київської династії (яку в літературі часто називають династією Рюриковичів) та династією П'ястів, контакти між якими відігравали фундаментальне значення для політичної стабільності обох держав. Особливо актуальними дослідження генеалогічних зв'язків є в сучасній європейській історіографії.

Після смерті Великого князя київського Ярослава Мудрого у 1054 р. стабільність влади правителів у Києві дещо похитнулася, а станом на XII ст. Русь-Україна вже була низкою фактично незалежних одне від одного князівств. У Польському Королівстві процес роздробленості активізувався по смерті князя Болеслава III Кривоустого у 1138 р. Як руські удільні, так і польські князівства потребували міцних династичних союзів, що давали б змогу місцевим князям почувати себе дещо впевненіше на престолі.

Серед важливих джерел для досліджуваної тематики відзначимо «Повість временних літ» [4], «Аннали або хроніки славетного Королівства Польського» Яна Длугоша [5], «Хроніку польську» Вінцентія Кадлубка [7] та «Monumenta Poloniae Historica» [8]. Серед історіографії варто виділити дослідження Михайла Грушевського [2] та Броніслава Влодарського [9], а також відносно сучасні публікації Леонтія Войтовича [1], Миколи Котляра [3], Артура Кієса [6], у яких привернуто увагу до специфіки взаємин Русі-України з Польським Королівством у 1190-х роках.

Метою цієї роботи є аналіз ролі генеалогічного фактора у формуванні міжнародних відносин між Руссю-Україною та Польщею у XII столітті. У ньому будуть розглянуті не лише династичні зв'язки та їхній вплив на дипломатичну політику, але й те, як ці зв'язки впливали на рішення правителів Русі-України та Королівства Польського, як у внутрішніх, так і в міжнародних справах. Також обговорено роль генеалогії в легітимізації влади окремих правителів у 1190-х роках.

У 1194 р. помер князь Казимир II, який завдяки владі у Кракові вважався формально найважливішим князем (князем-принцепсом), а його землі були поділені між синами Лешком Білим (Краківська та Сандомирська землі), котрий став новим принцепсом, та Конрадом (Мазовія та Куявія) [7, с. 244–246; 5, с. 195–199]. Оскільки всі ці землі, окрім Куявії, межували із руськими князівствами, то саме з цими польськими правителями повинні були будувати стосунки руські князі. Проте Лешек та Конрад були іще малолітніми (правління замість них здійснювали їх мати – княгиня Єлена, воєвода Миколай та єпископ Пелка), а його дядько Мешко Старий вирішив претендувати на Краків [7, с. 246–247; 5, с. 201–203].

За допомогою прихильники молодих князів звернулися до володимирського князя Романа Мстиславича з династії волинських Мономаховичів [7, с. 251; 5, с. 203; 4, с. 357]. У Вінцентія Кадлубка знаходимо відомості про те, що дитинство володимирського князя минуло при дворі князя Казимира II, а це, згідно з джерелом, було однією з основних причин надання ним допомоги [7, с. 251]. Ці генеалогічні аспекти справді відігравали важливу роль. Романа єднали родинні зв'язки з польською стороною, адже Казимир II був його дядьком, а сини Казимира – кузенами Романа, позаяк мати Романа Агнешка доводилася сестрою для Казимира. Разом із цим, були й інші причини майбутнього втручання Романа у польські справи. Як відомо із Київського літопису, у 1195 р. володимирський князь вступив у конфлікт зі своїм тестем Рюриком Ростиславичем, котрий на той момент князував у Києві. Роман спровокував небезпечну для себе ситуацію, намагаючись вступити у змову із представником чернігівських Ольговичів Ярославом Всеволодовичем. Рюрик звернувся за допомогою до владимири-суздальського князя Всеволода Велике Гніздо [4, с. 355–356]. Нагадаємо про те, що союзником Всеволода був галицький князь Володимир Ярославич із гілки місцевих Ростиславичів, а небезпека із Києва, Суздаля та Галича водночас могла призвести до доволі небажаних для Романа наслідків. Потрібно було шукати союзників на випадок загострення конфлікту, а тому князь звернувся за поміччю до Казимировичів, проте вони й самі потребували допомоги від Романа [4, с. 357]. До того ж потенційне зайняття Кракова Мешком Старим вносило невизначеність у становище Романа, тому він відгукнувся на заклик.

Вирішальна битва відбулася в 1195 р. на р. Мозгаві. У ній військо Лешека, Конрада та Романа зіткнулися проти сил Мешка Старого та його сина Болеслава. Жодна зі сторін не зуміла перемогти, у ній загинув Болеслав, а Мешко та Роман були поранені. Однак Лешек залишився правити в Кракові [8, с. 542–543; 7, с. 251–256; 5, с. 203–207]. Київський літопис оповідає, що Роман і його союзники нібито зазнали поразки, а сам князь мав можливість пристати на мирні переговори із Мешком, проте відмовився, а після битви поїхав на Русь просити вибачення у Рюрика Ростиславича [4, с. 357]. Цю тенденційність та упередженість щодо Романа можна пояснити

прорюриківською позицією літописця. Почнемо із результатів битви: тут іще можна якось пояснити, чому Роман зображується стороною, що програла, адже його військо зазнало великих втрат. Проте зовсім нелогічною нам видається незацікавленість Романа у мирних переговорах між неприязними силами, адже вони (якщо й були насправді) могли призвести до закріплення Кракова за Лешеком без бою, а війська, союзні Лешеку, можна було б використати у поході на Русь-Україну проти Рюрика. Зазначимо й те, що виявлення покори Романом перед Рюриком могло бути (і, скоріш за все, таки було, якщо літописець не вводить нас в оману) вмілим політичним ходом. Роман, очевидно уже не мав достатньо сил для внутрішньої боротьби на Русі, власне, як і його польські союзники, тому найкращим виходом із ситуації було примирення із Києвом. У будь-якому випадку володимирський князь заручився важливою підтримкою з боку Лешека та Конрада і вже, мабуть, будував плани на об'єднання південно-західних земель Русі-України в складі єдиного князівства.

У 1199 р. у Галицькому князівстві помер Володимир Ярославич, чим уміло скористався Роман Мстиславич, взявши місто та об'єднавши свої землі із галицькими. Ця дата вважається початком існування Галицько-Волинської держави (яке згодом називатимемо Руським Королівством). На жаль, руські літописи містять не так багато інформації про прихід володимирського князя до влади в Галичі, тому доволі цінними в цьому плані свідчення іноземних джерел, зокрема, «Хроніки» Вінцентія Кадлубка, звідки черпав інформацію Ян Длугош. Зокрема, у Кадлубка знаходимо доволі цікаві дані про те, що Лешек з армією допоміг Роману зайняти Галич. Лешек прийняв ленну присягу від кузена та покинув місто, після чого Роман розпочав жорстокі репресії проти опозиції [7, с. 256–261; 5, с. 210–213, 217]. Звісно, ці джерела дещо упереджені, адже у них нівелюється роль Романа на фоні Лешека, проте допомога з боку Кракова виглядає доволі правдоподібною. До того ж нагадаємо, що матір'ю принцепса, можливо, була руська княгиня Єлена [6, с. 208; 3, с. 211], котра виконувала функції регента та мала безсумнівний вплив на політику сина.

Доволі логічними виглядають дії Романа стосовно галицьких бояр, котрі були загрозою для влади князя. Щодо Угорщини, котра теж претендувала на

Галичину, то там у 1197–1198 рр. відбувалася міжусобна війна між братами Андрієм та Емериком, а після неї спокою не було досягнуто, тож угорцям було не до справ у Галицькому князівстві [2, с. 3; 9, с. 20; 1, с. 34]. Тому, на нашу думку, найкращим рішенням для Лешека, що все ще закріплювався у Кракові, було підтримати претензії на Галич свого двоюрідного брата та союзника Романа.

Отже, аналіз дипломатичних взаємин між Руссю-Україною та Польщею наприкінці XII ст. показує важливість генеалогічного фактора у формуванні зовнішньої політики обох держав. Родинні зв'язки між правлячими династіями допомагали не лише легітимізувати владу, а й укріплювати політичні союзи. Приклад співпраці між Романом Мстиславичем і молодими Казимировичами засвідчує те, що родинні зв'язки здатні були не лише впливати на міждержавні відносини, а й формувати нові політичні утворення у середньовічній Європі. Досліджувана тематика, на нашу думку, може бути предметом подальших наукових публікацій.

Список використаної літератури

1. Войтович Л. Роман Мстиславич. *Волинь*, 2008. №9. С. 29–54.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1993. 592 с.
3. Котляр М. Нариси воєнного мистецтва Давньої Русі. Київ: Наш час, 2010. 280 с.
4. Літопис руський за Іпатським списком. Переклад з давньоруської Л. Махновця. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.
5. Jan Długosz. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga piąta. Księga szósta. Przekład na język polski Julii Mrukówny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. 400 s.
6. Kijas A. Ruś. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2014. 250 s.
7. Mistrz Wincenty Kadłubek. Kronika polska. Przełożyła i opracowała Brygida Kürbis. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2003. 266 s.
8. Monumenta Poloniae Historica. Wydał August Bielowski. T. 2. Lwów, 1872. 998 s.

Ірина Нестайко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ МОВНИЙ КОНТАКТ У СФЕРІ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мовні контакти між польською та українською мовами значно активізувалися у ХХІ столітті, особливо після 2014 року, а з 2022 року на тлі повномасштабної війни в Україні – набули масового характеру. Польща стала основною країною, що прийняла мільйони українців, зокрема дітей і студентів, що спричинило формування нового освітнього та мовного простору. Відтак, освіта стала важливим полем для міжмовної взаємодії, що потребує глибокого аналізу.

Після початку повномасштабної війни в Україні мільйони українців, зокрема діти та студенти, опинилися в Польщі. Це створило нові умови для польсько-українського мовного контакту у сфері освіти, що вимагає осмислення як з педагогічного, так і з соціолінгвістичного погляду.

Дослідження польсько-українського мовного контакту в освітній сфері активно ведеться як українськими, так і польськими науковцями. Гелена Красовська (Helena Krasowska), професор Інституту славістики Польської академії наук спеціалізується на соціолінгвістиці, діалектології та дослідженнях мовних контактів, зокрема на прикордонних територіях. Катажина Друждж-Лущик (Katarzyna Dróždż-Łuszczuk), доктор габілітований Варшавського університету, учасниця проєкту «Польсько-українські полоністичні зустрічі». Досліджує проблеми фонетики та викладання польської мови як іноземної, зокрема для україномовних студентів. Богуслав Сліверські (Bogusław Śliwerski), професор, доктор габілітований, очолює Комітет педагогічних наук Польської академії наук. Активно сприяє українсько-польській науковій співпраці в галузі педагогіки та освіти [2,4,5,6].

Серед українських дослідників чимало присвятили свої дослідження темі міжмовного контакту, зокрема, Алла Кравчук, керівниця науково-дослідної теми «Польсько-українські мовні і літературні контакти та лінгводидактика», займається питаннями білінгвальної освіти та міжкультурної комунікації. Олена Семеног, Мирослава Вовк, Ольга Фаст. Авторки статті «Українсько-Польське партнерство в галузі освіти: академічний дискурс», де аналізується співпраця між освітніми установами України та Польщі, зокрема в контексті мовної інтеграції та академічної культури. Павло Гриценко, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України. Спеціалізується на діалектології, лінгвістичній географії та історії мовознавства. Його дослідження охоплюють також питання мовних контактів на прикордонних територіях [1,7].

Ці науковці зробили значний внесок у вивчення польсько-українських мовних контактів в освітній сфері, що є важливим для розвитку білінгвальної освіти та міжкультурного діалогу між двома країнами. Якщо вас цікавить детальніша інформація про їхні публікації або конкретні дослідження, я з радістю допоможу знайти відповідні ресурси.

Мета дослідження – оцінити поточний стан польсько-української мовної взаємодії в освітньому процесі, зосередивши увагу на бар'єрах, адаптаційних стратегіях та потенціалі двомовної освіти.

Перед нами постають виклики польсько-українського мовного контакту в освіті, а саме:

1. Мовний бар'єр. Українські діти та студенти часто стикаються з труднощами в оволодінні польською мовою на рівні, достатньому для навчання. Це призводить до нерівності в освітньому процесі, зниження мотивації та самооцінки.

2. Кадрові та методичні проблеми. У багатьох польських школах бракує викладачів, які володіють українською мовою або мають досвід роботи з дітьми-білінгами. Крім того, відсутні систематизовані навчальні матеріали, орієнтовані на двомовну аудиторію.

3. Інституційна неготовність. Не всі освітні заклади Польщі мають ресурси та досвід для реалізації інтеграційних освітніх програм. Часто

українські діти навчаються за звичайною програмою без урахування мовних і культурних особливостей.

Розглядаючи це питання на освітньому рівні, можемо визначити стратегії адаптації та інтеграції:

1. Підготовчі курси та мовні класи. У польських школах створюються підготовчі мовні групи, де учні вивчають польську як іноземну. Це допомагає полегшити перехід до основної програми.

2. Білінгвальне навчання. У деяких навчальних закладах практикується часткове викладання українською мовою або залучення українських педагогів. Це дозволяє зберегти мовну ідентичність учнів та зменшити стрес від нової мовної реальності.

3. Психологічна підтримка. Психологічні служби допомагають дітям адаптуватися до нового середовища, подолати мовний бар'єр та уникнути ізоляції [3].

З огляду на проблему мовного контакту можна накреслити перспективи розвитку.

1. Двомовна освіта як модель. Запровадження білінгвальної моделі освіти, де частина предметів викладається українською, а частина польською, може стати ефективним способом інтеграції без втрати рідної мови.

2. Розвиток освітніх матеріалів. Створення підручників, посібників та цифрових ресурсів для двомовного навчання сприятиме якості освіти та кращій мовній адаптації.

3. Партнерство між Україною та Польщею. Розширення міжурядових та міжвишівських програм, спільні навчальні ініціативи, педагогічні обміни — усе це сприятиме взаємозбагаченню обох освітніх систем [3].

Отже, польсько-український мовний контакт у сфері освіти є складним, але перспективним процесом. За умови цілеспрямованої мовної політики, методичної підтримки та міжкультурного діалогу можливо створити ефективну двомовну модель освіти, що слугуватиме інтересам обох народів та сприятиме європейській інтеграції.

Серед позитивних змін можемо відзначити й певні виклики:

- мовний бар'єр у шкільному та вищому навчанні;
- обмежений доступ до кваліфікованих викладачів української мови;
- недостатня кількість навчальних матеріалів українською;
- психологічна адаптація українських учнів у польськомовному середовищі.

Сприяння мовного контакту допоможуть і певні адаптаційні механізми:

- введення мовних підготовчих класів;
- використання білінгвальних методик;
- участь українських педагогів у навчальному процесі в Польщі.

Для посилення контакту можемо науркслити такі перспективи:

- розвиток моделей інтегрованої двомовної освіти;
- підтримка культурної і мовної ідентичності українських дітей у Польщі;
- формування толерантного та інклюзивного освітнього простору;
- розширення міжуніверситетських польсько-українських програм.

Мовний контакт між Україною та Польщею у сфері освіти є не лише викликом, а й шансом для створення нових освітніх підходів. Успішна інтеграція можлива завдяки двосторонній підтримці, міжкультурному діалогу та гнучкій мовній політиці в освіті.

Список використаної літератури

1. Кравчук А. Польський мовленнєвий етикет звертання: проблеми засвоєння українцями, що вивчають польську мову як іноземну // Семантика мови і тексту. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (26–28 вересня 2006 року). Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. С. 575–578.
2. Красовська Г., Сухомлинов О., Сигеда П. Соціолінгвістичний компендіум. К. Талком, 2020. 336 с.
3. Тендзягольська Магдалена, Вальчак Бартоломій. Учні з України в польських школах – навчальний рік 2023-2024. Звіт якісного дослідження. 2025. 113 с.

4. Drózdź-Łuszczak K. Wobec bliźniego. Pojęcia 'postawa', 'tolerancja', 'obojętność' w analizie semantycznej. Warszawa 2013. 118 s.
5. Kozak S. Polacy i Ukraińcy. W kręgu myśli i kultury pogranicza. Warszawa, 2005.
6. Krasowska H. Języki mniejszości. Statyc – prestiż – dwujęzyczność – wielojęzyczność (Мови меншин. Статус – престиж – двомовність – багатомовність), Варшава: Studium Europy Wschodniej UW, 2020. 221 s.
7. Krasowska H., Suchomłynow L. Relacyjność językowego i kulturowego pogranicza. Bukowina. Tradycje i współczesność. Piła-Czerniowce-Suczawa: Wyd. Związek Polaków w Rumunii, 2006.
8. Krawczuk A. Trudne miejsca w gramatyce polskiej dla Ukraińców (w związku z przygotowaniem podręcznika «Polska fleksja z ćwiczeniami dla Ukraińców»). Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2005. S. 491–497.
9. Śliwerski Bogusław. Edukacja (w) polityce: polityka (w) edukacji: inspiracje do badań oświatowych. Polska Myśl Pedagogiczna, 2015. 676 s.

Галина Вишневська,
кандидат філологічних наук, викладач,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ФОРМУВАННЯ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В умовах війни та євроінтеграційного курсу України формування кроскультурної компетентності стає не лише інструментом комунікації, а й засобом дипломатичного, освітнього та інформаційного єднання. У цьому контексті українсько-польське партнерство є одним із найпотужніших прикладів міжнародної співпраці, здатної формувати нову якість міжкультурного діалогу, а в освітній практиці – розвинути у царині лінгвометодичної підготовки, оскільки використовується неповною мірою.

Наукові студії запропонованій темі присвячували: О. Данишенко «Сутність та особливості формування міжкультурної компетентності» [2], Г. Кравченко. Н. Мовмига «Проектний підхід як складова педагогічної інноватики на шляху до якісної вищої професійної освіти в Україні» [3], О. Кучерук, Б. Сергієнко, Н. Шурхно «Проектна діяльність як компонент лінгвометодичної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури» [4], О. Пришляк «Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: теоретичний контекст».

Мета: проаналізувати особливості формування кроскультурної компетентності в процесі українсько-польської міжнародної взаємодії на прикладі участі представників ТНПУ ім. В. Гнатюка в міжнародному проєкті «**Kraj – Emigracja – Next Generation**», з урахуванням потенціалу освітнього середовища, медіапрактик та міжкультурного діалогу як основи для поглиблення взаєморозуміння між молоддю обох країн. **Завдання:**

1. Розглянути кроскультурну компетентність як суспільну потребу в умовах глобалізації та зростаючих викликів до толерантного співіснування культур.

2. Проаналізувати українсько-польське партнерство на прикладі проєкту «Kraj – Emigracja – Next Generation» як ефективну платформу для міжкультурного діалогу й обміну досвідом.

3. Оцінити роль освіти (зокрема участі студентів і викладачів ТНПУ) у формуванні кроскультурної компетентності через міждисциплінарні підходи, мовну практику, спільні семінари й мобільність.

4. Визначити значення медіа у висвітленні проєктної діяльності та розвитку комунікативної відкритості у молодіжному середовищі.

Дослідниця О. Пальчикова називає

КОМПОНЕНТИ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

КОГНІТИВНИЙ
знання про
іншу культуру

АФЕКТИВНИЙ
емоційна відкритість,
толерантність

ПОВЕДІНКОВИЙ
здатність до
адаптивної та гнучкої
комунікації

Рисунок 1. Компоненти кроскультурної компетентності

проблему формування кроскультурної компетентності «ноюю, недостатньо дослідженою цариною, проте надзвичайно актуальною, яка з кожним днем привертає все більше уваги з боку педагогів, методистів і дидактів» [5, с. 319]. Кроскультурна (міжкультурна) компетентність – це здатність ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, враховуючи різноманітність їхніх норм, цінностей, способів мислення й мовної поведінки. Розглянемо компоненти кроскультурної компетентності розглянути у інфографіці (Рис. 1).

Поведінковий тип компетентності особливо важливий для тих, хто працює у сфері освіти, медіа, дипломатії, міжнародної співпраці, адже передбачає не лише розуміння, а й повагу до культурної інакшості.

Погоджуємось із твердженням, що «останнім часом усе більше валять шляхи невідомі, нестандартні, де інтегруються міжособистісні інтереси та можливості. Одним із таких шляхів є участь у різних за своєю направленістю, значенням, змістом діяльності проектах. Різноманітні проекти беруть початок із тих чи інших життєвих завдань: освітніх, виробничих, споживчих, у тому числі пов'язаних із проектами вирішення соціальних проблем. Ідеї проектів реалізуються в освітній і навчальній практиці як універсальний засіб для розвитку ініціативи, творчої самостійності людини, забезпечення зв'язку знань із життям, із працею, з наукою» [3, с. 192]. Дослідники наголошують, що «залучення студентів до проектної діяльності є необхідною умовою досягнення мети підготовки компетентного вчителя-словесника, який спроможний до креативності, винахідливості, а також до самореалізації, самовизначення та самовдосконалення» [4].

Між Україною та Польщею існує давня історія культурного, мовного та соціального взаємопроникнення. Сьогодні це партнерство розвивається у таких ключових напрямках:

1. Освітня співпраця (обміни студентами, академічні програми, спільні дипломи).
2. Культурні ініціативи (фестивалі, виставки, театральні постановки, перекладна література).

3. Молодіжна дипломатія (волонтерські проекти, скаутські обміни, тематичні форуми).
4. Медіа та інформаційне партнерство (спільні теле- та радіопрограми, копродукція фільмів, транснаціональні онлайн-платформи).

Участь українських студентів у програмах типу Erasmus+, Polsko-Ukraińska Rada Wymiany Młodzieży, NAWA, а також у навчанні в польських вишах дозволяє формувати практичні навички кроскультурної комунікації:

- знайомство з іншою академічною традицією;
- порівняння освітніх стандартів і методів;
- інтеграція в багатокультурне студентське середовище;
- мовна практика в реальних умовах.

Такі програми сприяють розвитку емпатії, відкритості, вмінню вести діалог на рівних умовах, що є фундаментальними ознаками кроскультурної компетентності, а також запорукою успішної інтеграції молодого педагога у сучасний освітній процес.

Одним із яскравих прикладів такої взаємодії став міжнародний проєкт «Kraj – Emigracja – Next Generation», який відбувся 11-14 грудня 2024 року у Варшаві. Організатори: Stowarzyszenie «Wspólnota Polska» та Ministerstwo

Spraw Zagranicznych. У ньому взяли участь представники Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (Рис. 1). Даний проєкт був спрямований на осмислення спільної історичної й культурної спадщини України та Польщі крізь призму молодіжного діалогу, дослідницької роботи й креативної презентації національної ідентичності в сучасному світі. Проєкт став прикладом ефективного міжкультурного діалогу, де студенти й викладачі з обох країн мали змогу обговорювати питання міграції,

Рисунок 2. Постер проєкту

ідентичності, культурної спадщини, презентувати власний досвід і дізнаватися більше про інший соціокультурний контекст.

Участь студентів ТНПУ сприяла не лише набуттю нових знань, а й активному переосмисленню власної культурної ідентичності в контексті європейської спільноти. У межах проєкту реалізовувалися різні освітні формати:

- лекції (А. Шумовського «Як побудувати польський бренд у світі», Є.- М. Новаковського «Місце та значення Польщі на міжнародній арені»);
- культурно-мистецькі зустрічі (К. Зануссі «Польська культура у світі»);
- воркшопи («Волонтерство як елемент розбудови польської громади»);
- дискусійні панелі (віце-президент Асоціації «Wspólnota Polska» Зенона Баньковська та координатор польських проєктів Івона Тарногурська «Активаційна діяльність та розбудова польської ідентичності»);
- майстер-класи (П. Ваховяк «Що означає корпоративна соціальна відповідальність»);
- презентації («Безпека в 21 столітті»);
- візити до культурних інституцій, які дозволяли учасникам зануритися в реальні ситуації міжкультурної комунікації (Ministerstwo Spraw Zagranicznych);
- міжкультурні діалоги (А. Соханська, котра є директором Департаменту співпраці з польською діаспорою та поляками закордоном, представниками Варшавського університету) [1].

Студенти ТНПУ мали можливість представляти українську культуру та водночас поглиблювати знання про польську, що сприяло розвитку критичного мислення, емпатії та здатності до порівняльного аналізу. Освітня взаємодія в такому форматі є не лише способом передавання знань, а й потужним інструментом виховання відкритого мислення й готовності до співпраці. Значну роль у проєкті відігравали медійні інструменти. Так, учасники з обох країн створювали мультимедійні продукти: відеоісторії, соціальні пости, інтерв'ю, які презентували на платформах проєкту [1], [6], [7]. Це не лише популяризувало культурний досвід, а й розширювало аудиторію, долучаючи до діалогу ширші кола громадськості. Медіа ставали засобом репрезентації культурного коду, візуалізації історичної пам'яті, створення

нових міжкультурних наративів. Уміння використовувати ці ресурси свідчило про високий рівень кроскультурної обізнаності молоді.

Так, досвід участі у проєкті «Kraj – Emigracja – Next Generation» підтвердив, що українсько-польське партнерство у сфері освіти та молодіжного обміну створює дієвий простір для формування кроскультурної компетентності.

Такі ініціативи сприяють не лише глибшому пізнанню культури іншого народу, а й формуванню нового типу освітнього лідера – відкритого, відповідального, комунікабельного, толерантного (Рис. 3).

Попри успіхи, формування кроскультурної компетентності стикається з низкою викликів: мовні бар'єри, особливо в глибшій комунікації; історичні травми, які ще потребують переосмислення; етнокультурні стереотипи у побутовому дискурсі; асиметрія у

Рисунок 3. Сертифікати підвищення кваліфікації тімлідерів групи з України

доступі до програм співпраці. Водночас, ці виклики відкривають перспективи для: поглиблення міжкультурної освіти в навчальних програмах; посилення культурної дипломатії; створення спільних платформ для обміну досвідом; зміцнення суспільного порозуміння між двома націями.

Отже, українсько-польська міжнародна взаємодія створює унікальне середовище для формування кроскультурної компетентності, яка є невід'ємною складовою сучасного демократичного суспільства. Інвестиція у міжкультурну освіту, медіапартнерство та діалог культур є запорукою не лише інноваційного розвитку, а й стійкого миру, взаємоповаги та солідарності у глобальному світі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишневська Г. Міжнародний проєкт «Kraj – Emigracja – Next Generation»: досвід представників ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопільський

- національний педагогічний університет : сайт. URL : <https://tnpu.edu.ua/news/10926/> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Данишенко О. С. Сутність та особливості формування міжкультурної компетентності. Економіка та держава. 2012. № 12. С. 141–144.
 3. Кравченко Г., Мовмига Н. Проектний підхід як складова педагогічної інноватики на шляху до якісної вищої професійної освіти в Україні. *Pedagogical and psychological sciences: development prospects in countries of Europe at the the beginning of the third millennion: collective momograph*. Riga Izdevnieciba «Baltija Publishing». 2018. Volume 2. P. 192–209.
 4. Кучерук О. А., Сергієнко Б. Б., Шурхно Н. Ф. Проектна діяльність як компонент лінгвометодичної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи (13-15 травня 2021 року, м. Запоріжжя)*: збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2021. Ч. 2. URL : <https://surl.li/szmtzw> (дата звернення: 19.05.2025).
 5. Пальчикова О. Крос-культурна компетентність у навчанні української мови як іноземної. *Філологічні студії*. 2012. Вип. 8. С. 319–326.
 6. Kraj – Emigracja – Next Generation. Stowarzyszenie «Wspólnota Polska». 11.12.24. URL : <https://surli.cc/ibqbgbe> (дата звернення: 14.05.2025).
 7. Tu Polonia w Warszawie – II Zjazd «Spotkania – Polonia 2.0», cz. 1. TVP Polonia. URL : <https://surl.lu/nzcwuj> (дата звернення: 14.05.2025).

Тетяна Мороз,
доктор філософії, старший викладач,
Хмельницький національний університет

ОБРАЗ МАТЕРІ В ПАРЕМІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Мова кожного народу є унікальною, багатогранною, невичерпною та барвистою. Її тісний зв'язок із культурою є беззаперечним, оскільки опанування будь-якої мови неможливе без урахування культурного контексту. Мовна картина світу відображає систему національних та культурних цінностей, притаманних певному етносу. Найяскравіше ця система цінностей репрезентована в пареміях.

У сучасній лінгвістиці паремійні одиниці, зокрема прислів'я та приказки, розглядаються як один із найперспективніших напрямів дослідницької

діяльності. Це зумовлює активізацію наукових студій, присвячених глибокому аналізу різноманітного та змістовно насиченого паремійного матеріалу.

Паремійний фонд кожної мови репрезентує цілісну систему уявлень про історичний досвід народу, його світоглядні орієнтири, суспільний устрій і способи взаємодії з навколишнім середовищем. У змісті паремій відображено бачення світу як живої, так і неживої природи, а також людських стосунків, соціальних ролей та морально-етичних норм. Серед таких ключових категорій особливе місце посідає образ матері – глибоко вкорінений у культурну традицію і надзвичайно вагомий з погляду етнолінгвістичної репрезентації. У польських та українських паремійних одиницях (далі – ПО) цей образ набуває символічного змісту, відображаючи не лише родинні цінності, а й загальнонаціональні уявлення про жінку-матір, її роль у житті родини та суспільства.

Образ матері є одним із найзначущіших у культурній та мовній картині світу як в Україні, так і в Польщі. Він представлений у ПО, що відображають важливі аспекти соціальної, моральної та духовної ролі матері в родині та суспільстві.

Вивченню образу матері, його функціонуванню у мовній системі присвятили свої праці українські (В. Кононенко [2], В. Калько [1], І. Шкіцька [7], З. Коцюба [3], Ю. Макарець, О. Сліпчук [4], Ж. Марфіна [5], А. Чернова [6]) та зарубіжні (Є. Бартмінський [8], П. Муравська[9]) науковці.

Мати має позитивну аксіологічну маркованість як в українській, так і в польській мовній картині світу, яка визначена сімейними, національними та релігійними традиціями. Це когнітивно багатий стереотип, що базується на універсальній емпіричній базі, спільній для багатьох культур і мов.

Образ матері у польських пареміях найчастіше репрезентується через такі номінації, як **matka** (старопольською **mać, macierz**), **mama, mamka**. Наприклад, *Jaka mać, taka nać; Jaka matka, takie będą dzieci; Jaki bochen, taka skórka, jaka matka, taka córka; Gdzie wiele mamek, tam dziecko garbate; Jaka mamka była, takie wychowanie; Jaka mamka, taka lalka* [NKP, Т. 2, с. 406]. Поодинокі трапляються номінації **mamunia, matula, neńka**. В українських прислів'ях та приказках – *мати, матір, матінка, ненька, матіночка, мама, мамка,*

матка: *В кого є ненька, в того й голівка гладенька* [Номис, с. 194]; *Мами годує дітей, як земля людей; Нема цвіту кращого від маківочки, нема роду милішого від матіночки; Місяць – отець, зіздар – матка, сонце – їхнє дитятко* [Пазяк, с. 53, 110].

Як зауважує українська мовознавчиня Ірина Шкіцька, в українських пареміях, на відміну від польських, на позначення образу матері вжито значно більше номінацій, які здебільшого мають пестливий характер [7, с. 29].

В українському та польському мовно-культурному образі світу матір насамперед представлено як люблячу, турботливу й поблажливу. Найчастотнішими мовними маркерами, що відображають психоемоційну сферу матері, є любов, тривога, жаль і гнів, що свідчить про високий рівень суб'єктно-реляційних взаємин між матір'ю та дітьми [1, с. 223]. Проаналізувавши фактичний матеріал, виокремлюємо такі характеристичні риси образу матері:

1. **Любов і милосердя.** Ці риси образу матері фіксуємо у ПО *Największą jest miłość matki, druga psia, a trzecia kochanki* [NKP, Т. 2, с. 408], *Matki dzieciom wiele pobłazają* [NKP, Т. 2, с. 408], *Do ludzi po rozum, do matki po serce* [NKP, Т. 2, с. 405]; *Одна мамі вірна порада* [Номис, с. 285], *Материнська любов і ласка кінця не зна* [Плав'юк, с. 169]. Любов матері до дитини також проявляється в її повному прийнятті незалежно від зовнішності, поведінки чи суспільної оцінки. Мама завжди бачить у своїй дитині лише добре, навіть якщо цього не помічають інші. Цей аспект яскраво простежується в пареміях *U swej matki każdy gładki* [NKP, Т. 2, с. 409], *Dla każdej matki miłe jej dziatki* [NKP, Т. 2, с. 405]; *Людам – як болото, а матері – як золото* [Плав'юк, с. 95].

2. **Мудрість.** Життєву мудрість матері ілюструють ПО *Dobra matka więcej nauczy niż sto nauczycieli* [NKP, Т. 2, с. 405]; *Що мамі навчить, того й сто вчителів не перевчать* [Плав'юк, с. 229], у яких наука матері протиставляється науці вчителів.

3. **Материнська кара.** Материнська кара в пареміях здебільшого представлена не як жорстоке покарання, а як вияв турботи, морального виховання й намагання скерувати дитину на правильний шлях: *Matka tłucze, ale uczy; Kto nie słucha matki, ten pójdzie za kratki* [NKP, Т. 2, с. 405], *Gdy matka*

bije, to ciało tyje, jak obcy bije, to ciało wyje [NKP, Т. 2, с. 405], *Jak **mama** wybije, to dziura wytyje, jak cudzy wybije, to dziura wygnije* [NKP, Т. 2, с. 405], ***Matka** miła, choćby była* [NKP, Т. 2, с. 408]; ***Рідна мати** і б'є, та не болить, а свекруха словами б'є гірше, ніж кулаками* [Плав'юк, с. 229]. В останніх ПО показано, що покарання від сторонньої людини буде набагато боліснішим, ніж материне.

4. Успадкування. Ідеться не лише про біологічну, а й культурну спадковість. Мати в народному світогляді не лише дає життя, а й передає дитині зовнішні риси, риси характеру, моральні орієнтири та соціальні моделі поведінки): *Jaka **mać**, taka **nać*** (зафіксували понад 50 варіантів цієї паремії), наприклад, *Jaka **matka**, takie będą **dziatki**, Jakie **drzewo**, taka **kora**, jaka **matka**, taka **córa*** [NKP, Т. 2, с. 406] (тут компонент *matka* метафорично взаємодіє із компонентом *природа*); *Дурна **мати** – дурні **діти*** [Номис, с. 152], *Яка **вода**, такий **млин**, яка **мати**, такий **син*** [Плав'юк, с. 196]. Простежуємо тут також джерело формування жіночої ідентичності наступного покоління.

5. Жертовність і безкорисливість. У деяких пареміях відображено протиставлення турботи та любові матері невдячності та байдужості дітей, зокрема синів: ***Matka** co **ta**, to **dzieciom** **tka*** [NKP, Т. 2, с. 408], ***Jedna matka** wyżywi (wychowa) **dziesięciu synów**, ale **dziesięciu synów** nie wyżywi **jednej matki*** [NKP, Т. 2, с. 407]; ***Одна мати** вигодує **десять дітей**, а **десять дітей** не вигодують **одної матері*** [Плав'юк, с. 169].

6. Материнство як соціокультурна функція. Найцікавішим із семантичного погляду є прислів'я 19 століття (згадка про нього датується 1819 роком), яке до сьогодні не втратило своєї популярності: *Nie **ta matka**, co **porodziła**, ale **ta**, co **wychowała*** [NKP, Т. 2, с. 409], *Nie **ta matka**, co **zrodzi**, ale **co wychowała*** [NKP, Т. 2, с. 409]. Воно кардинально переоцінює традиційні характеристики матері. Материнство – не лише біологічний акт, а насамперед відповідальність, виховання і турбота про дитину. У ньому наголошується на етичному та соціальному вимірах материнства, де важливішими за сам факт народження є любов, виховання, підтримка та формування особистості дитини. В українській мові маємо теж відповідники, наприклад, *Не **та мати**, що **родила**, а **та**, що **виховала*** [Плав'юк, с. 169], *Не **та мати**, що **народить**, а **та**, що **до розуму доводить*** [Плав'юк, с. 196].

7. Опозиція «**батько / мати**». Серед паремій є приклади, де репрезентовано опозицію «батько / мати», яка показує нерівноцінність значення батька та матері в житті дитини: *Jak ojciec umrze, dziecko pólsierota, a jak matka, to cała sierota* [NKP, Т. 2, с. 405], *Co matce sięga do serca, to ojcu tylko do kolana* [Świerczyńska, с. 290], *Błogosławieństwo matki buduje domy, przekleństwo ojca obala je* [NKP, Т. 1, с. 117]; *Батькова лайка дужча за материнську бійку* [Пазяк, с. 104]. Дещо інший зміст фіксуємо у ПО *Chłopi żona nie umiera, tylko dzieciom matka* “чоловіку жінка не вмирає, тільки дітям мати” [Świerczyńska, с. 292].

8. Опозиція «**мати / мачуха**». У деяких польських та українських прислів'ях образ матері протиставляється образу злої мачухи (опозиція «рідний / нерідний»): *Lepiej jak matka bije niż jak macocha głaszcze* [NKP, Т. 2, с. 407], *Matka pierwszej pobije, a potem popieści, a macocha wprzód popieści, a potem pobije, Matka daje, a macocha pyta dzieci: czy chcecie?* [NKP, Т. 2, с. 408]; *Нехай мачуха і лучше глядить, та все-таки на мамір лучше повірають рідну, ніж на мачуху* [Номис, с. 194]. У цих ПО самовідданість матері протиставляється пасивності та байдужості мачухи.

Отже, образ матері в українських та польських прислів'ях постає глибоко шанованим. В обох культурах мати асоціюється не лише з турботою, любов'ю та безмежною самопожертвою, а й з джерелом мудрості та першої життєвої науки. Спільні образи та цінності, втілені в народній мудрості, відображають глибоку культурну близькість українського та польського народів.

Аналіз ПО вкотре підтверджує, наскільки глибоко шануються материнські цінності в українській та польській культурах, і як тісно переплітаються наші традиції через спільне розуміння образу матері як джерела людської сили. Перспективами подальших досліджень є залучення українських та польських паремій, у яких відображено образ батька.

Список використаної літератури

1. Калько В. Вербальна репрезентація концепту *мати* в українських пареміях. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 16–17. С. 221–229. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

[bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mv_2013_16-17_28](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mv_2013_16-17_28) (дата звернення: 02.04.2025).

2. Кононенко В. Символи української мови : монографія. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.

3. Коцюба З. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbsіальному просторі (від універсального до національного): монографія. Львів: ДП “Видавничий дім” “Укрпол”, 2010. 472 с.

4. Макарець Ю, Сліпчук О. Концепти рід, родина, сім'я в мовній картині світу українців. *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*. Вип. 1. С. 75–78. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nzfn_2013_1_16 (дата звернення: 12.04.2025).

5. Марфіна Ж. Етнолінгвокультурний зміст українських паремій із семантичним компонентом ‘спорідненість’. *Українська мова*. Вип. 2. С. 51–60. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ukrm_2014_2_7 (дата звернення: 21.04.2025).

6. Чернова А. Концепти «батько», «мати» в українській лексико-фразеологічній системі світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

7. Шкіцька І. Репрезентація образу матері в польських та українських пареміях. *Українська мова*. 2024. № 3. С. 28–41. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0001544237> (дата звернення: 05.04.2025).

8. Bartmiński J. Polski stereotyp matki. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 2006. S. 151–166.

9. Murawska P. Wartości rodzinne w zwierciadle ukraińskich paremii. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. W. 4. S. 103–107.

Список використаних джерел

Номис– Українські прислів'я і таке інше / уклад М. Номис // [упоряд., приміт. та вступна стаття М. М. Пазяка]. Київ : Либідь, 1993. 768 с

Пазяк – Пазяк М. Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру. Київ : Наукова думка, 1990.

Плав'юк – Плав'юк В. Українські приповідки. Том II. Едмонт: КАтедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет Асоціація Українських Піонерів Альберти. 1996.

NKP – Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich / red. J. Krzyżanowski. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1978. T. 1–4.

Świerczyńska D. Przysłowia są na wszystko. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN, 2001. 548 s.

Наталія Матвеева,
доктор філософії, викладач,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Інститут української мови НАН України

ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ПОДІЙ

Мова кожного народу є важливим складником його ідентичности, оскільки вона є не лише засобом спілкування, а й символом належності до певної культури чи нації. Історичний досвід засвідчує, що збройні конфлікти та війни суттєво впливають на сприйняття мови, перетворюючи її на ключовий елемент культурної, соціальної та політичної динаміки. Повномасштабна агресія Росії проти України стала рушієм змін у мовній ситуації країни, що проявляється у зміцненні позицій української мови та модифікації мовних практик серед населення.

На сучасному етапі багато наукових розвідок присвячено змінам мовної ситуації в Україні, спричиненим впливом російсько-української війни. Наприклад, різні вектори процесів українізації комунікативного простору

України описували Ю. Бестерс-Дільгер, С. Соколова, В. Кулик, Н. Кісс, І. Цар, І. Ренчка, Л. Підкуймуха, Н. Кудрявцева тощо.

Мета дослідження – охарактеризувати зміни у функціюванні державної мови в різних комунікативних сферах, позначені впливом повномасштабної російсько-української війни.

Так, повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася у 2022 році, суттєво вплинула на реальне функціонування української мови як державної в різних комунікативних ситуаціях. Помітні зміни спостерігаємо у сферах державного правління, обслуговування, культури, ЗМІ, освіти тощо. Очевидною також є модифікація ставлення громадян України до української та російської мов. Такі процеси супроводжуються зростанням популярності української мови і збільшенням її використання на всіх рівнях суспільного життя.

Зокрема, війна суттєво змінила ставлення українців до російської мови, якою раніше часто послуговувалися у східних та південних регіонах країни. У контексті останніх подій російська мова для українців стала асоціюватися з ворогом, а тому багато громадян, які використовували російську, свідомо перейшли на державну мову спілкування, виявляючи таким чином патріотизм і підтримку своєї держави.

У сфері державного управління повномасштабна війна спричинила активізацію процесів щодо дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Цей Закон було ухвалено ще в 2019 році, але після 2022 року він став чітко регламентованим і суворо контрольованим. Усі державні працівники, органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані користуватися лише державною мовою під час виконання своїх посадових обов'язків.

Слід зазначити, що після початку повномасштабної війни помітно зросла кількість офіційних виступів лише українською мовою. Навіть політики та посадові особи, які раніше дозволяли собі вживати російську під час спілкування з медіа, тепер повністю переходять на державну мову комунікації.

У системі освіти державна мова також стала ключовим інструментом для посилення національної єдності та опору російській агресії. Навчальні заклади швидше переходять на українськомовне викладання, навіть у тих регіонах, де раніше домінувала російська мова. Багато шкіл та університетів стали вживати більше ресурсів для популяризації та поглиблення знань української мови серед учнів та студентів. Важливим елементом є дистанційне навчання, яке набуло поширення під час війни. Освітні платформи, що працюють онлайн, пропонують курси та матеріали українською мовою, сприяючи вдосконаленню мовних навичок молоді.

Пришвидшила війна й процеси українізації у сфері обслуговування. Хоча Закон про мову набрав чинності ще у 2019 році, війна дала поштовх до реального впровадження його положень у повсякденне життя. Підприємства, магазини, ресторани почали частіше використовувати державну мову під час спілкування з клієнтами, що є важливим кроком до зміцнення національної ідентичності. Багато представників сфери обслуговування, які раніше розмовляли російською, тепер перейшли на українську, оскільки зросли суспільні очікування та вимоги щодо використання державної мови в публічному просторі.

Окрім цього, війна посилила тенденцію до активнішого використання української мови в засобах масової інформації. Зокрема, все більше медіа-платформ продукують українськомовний контент, щоб підтримати національну ідентичність та розірвати зв'язки з російською пропагандою. Українська мова стала домінантною на радіо, телебаченні та в інтернет-просторі.

У культурному середовищі також спостерігається посилена популяризація української мови, спричинена двома факторами: з одного боку, дотриманням Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», згідно з яким у медіа має домінувати державна мова, а з іншого боку, бажанням відмежуватися від російського культурного та медійного простору. Так, українські виконавці, письменники, художники, кінематографісти почали частіше використовувати державну мову у своїх роботах.

Слід наголосити також на різкому зниженні рівня споживання російського інформаційного контенту серед українців. Так, у підсумках опитування соціологічної групи «Рейтинг» зазначено, що за перший рік повномасштабної війни більше ніж 40 % опитаних українців взагалі перестали дивитися російські серіали, ще чверть не дивилися раніше і зараз не дивляться. Загалом майже 70 % українців не дивились російські серіали протягом першого року війни, й ця цифра зросла втричі. Тільки 15 % у 2022 році продовжували дивитися російські серіали, як і раніше [3].

Більше ніж 40 % опитаних українців у 2022 році повністю перестали слухати російську музику, ще 18 % не слухали раніше і зараз не слухають. Загалом майже 60 % респондентів не слухали російську музику впродовж першого року війни, і ця цифра зросла майже вп'ятеро. Тільки чверть продовжували слухати російську музику, як і раніше [3].

У кінематографі та музичній індустрії частка контенту українською мовою також суттєво збільшилася. В 2022 році кількість українськомовних пісень у національних чартах зросла на 40 %, а радіостанції почали частіше ставити українськомовні треки. Зокрема, у 2021 році частка російськомовних пісень у щотижневих чартах українського YouTube становила 75 %. Українськомовною була лише кожна десята композиція. Після 24 лютого 2022 року український YouTube радикально змінився: українські виконавці заповнили чарти. Унаслідок цього кількість українськомовних співаків, які побували у вітчизняних чартах у 2022 році, за підрахунками Економічної правди, зросла із 40 до 135. Частка їх пісень у сотні найкращих зросла з 10 до 55, а у 2023 році – до 65 [1].

У соціальних мережах і на інтернет-платформах українська мова також зазнала значних змін. Війна стимулювала створення нових українськомовних блогів, каналів на YouTube, TikTok та інших платформах. Українська спільнота в інтернеті об'єднується навколо ідеї збереження культурної ідентичності через мову. За даними платформи YouControl кількість українськомовних блогерів та творців контенту у YouTube та TikTok зросла на 30 % після початку війни. Також після початку війни зафіксовано різке зростання українськомовних пошукових запитів в інтернеті.

Отже, повномасштабна російсько-українська війна спричинила суттєві зміни мовної ситуації в Україні. Українська мова стала важливим символом національної ідентичності, що можемо простежити на прикладі збільшення її використання в повсякденному спілкуванні, державному управлінні, освіті, сфері обслуговування, медіа, культурі та інтернет-просторі. Ці зміни свідчать про невідворотність процесу українізації та зростання важливості мови як основи національної ідентичності та єдності в умовах сучасних викликів.

Список використаної літератури

1. Економічна правда. *Геть від Москви. Як змінилися музичні вподобання українців у YouTube*. 2023. URL: [Геть від Москви. Як змінилися музичні вподобання українців у YouTube | Економічна правда \(epravda.com.ua\)](https://epravda.com.ua/news/2023/08/14/get-vod-moskvi-yak-zmynilisya-muzychni-vpodybannya-ukrayintziv-u-youtube/)
2. КМІС. *80 % українців – за домінування української в усіх сферах. Більшість уже обирають її для формального спілкування (ІНФОГРАФІКА)*. 2023. URL: [КМІС: 80% українців – за домінування української в усіх сферах. Більшість уже обирають її для формального спілкування - Детектор медіа. \(detector.media\)](https://detector.media/kmcs/2023/08/14/kmcs-80-ukrayintziv-zadominuvannya-ukrayinskoj-v-usix-sferax-bilysht-ukrayintziv-vybirajut-ji-dlya-formalnogo-splukuvannya-100000/)
3. Соціологічна група «Рейтинг». *Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: ідентичність. Патріотизм. Цінності* (17-18 серпня 2022). URL: [Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності \(17-18 серпня 2022\) – Україна – Дослідження – Соціологічна група Рейтинг \(ratinggroup.ua\)](https://ratinggroup.ua/ua/17-18-serpnja-2022-ukrajina-doslidження-sociologichna-grupa-rejting/)

Ольга Гайда,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному освітньому просторі дедалі більше уваги приділяється впровадженню штучного інтелекту як одного з чинників модернізації та індивідуалізації навчального процесу. Формування іншомовної компетентности майбутніх фахівців вимагає нових підходів до організації

навчання, які враховують різнорівневі потреби студентів, динаміку мовного середовища та необхідність безперервного удосконалення мовленнєвих навичок [4, с. 180].

В Україні процес впровадження штучного інтелекту в освіту перебуває на початковому етапі. Відомі приклади якісного використання таких інструментів як Grammarly, Quillbot, Writefull, ChatGPT у процесі вдосконалення мовних навичок. У той же час нормативно-методична база документів ще не розроблена, складним залишається питання забезпечення академічної доброчесності та захисту персональних даних [2, с. 265].

Ще одним перспективним напрямом є використання штучного інтелекту для формувального оцінювання. Сучасні системи на основі машинного навчання здатні не лише виставляти бали, а й надавати детальні рекомендації щодо поліпшення як письмових, так і усних відповідей. Наприклад, модулі автоматичного зчитування усного мовлення дозволяють виявляти частоту помилок, неточності у вимові та граматичні, а також формувати статистику прогресу здобувача освіти протягом семестру [5, с. 402].

Чат-боти на базі штучного інтелекту, завдяки можливості створення діалогів у реальному часі, стали одними із найбільш корисних інструментів, які здобувач освіти, вивчаючи іноземну мову, може додати до свого арсеналу. Така практика усного мовлення забезпечує гнучке, індивідуальне та інтерактивне навчання. Однак 99% різних типів чат-ботів на базі штучного інтелекту наразі здатні відповідати лише на прості запитання, що обмежує можливості розвитку мовлення, а етичність та точність інформації наданої вимагає критичного аналізу [4, с. 182].

У польських університетах останніми роками зростає інтерес до впровадження штучного інтелекту в освітній процес, особливо у сфері вивчення іноземних мов. Наприклад, Варшавський університет активно впроваджує інструменти на базі штучного інтелекту для автоматичного аналізу письмових робіт із метою виявлення граматичних помилок, стилістичних недоліків та логічної непослідовності. Сервіси «Grammarly», «LanguageTool» і локалізовані платформи аналізу польськомовних текстів

інтегруються у внутрішні навчальні платформи (Moodle, USOS), що забезпечує зручний доступ для здобувачів освіти та викладачів.

Результати опитування проведеного серед здобувачів освіти Економічного університету в Кракові показують, що вони активно використовують різні інструменти на основі штучного інтелекту. Згідно з результатами ChatGPT використовують 84% опитаної групи, Grammarly, як допоміжний засіб для коректури текстів, використовують 23% здобувачів освіти, Duolingo, додаток для вивчення мов, допомагає 46% респондентів, а Quizlet, платформу для створення навчальних карток, використовують 62% студентів. Окрім цього, здобувачі освіти Економічного університету у Кракові відчують значні труднощі в навчанні без підтримки інструментів на основі штучного інтелекту, 76% стверджують, що відсутність таких інструментів перешкоджатиме їхньому навчальному процесу. Це підкреслює зростаючу залежність від технологій у сфері освіти [5, с. 400].

Загалом, штучний інтелект дає можливість забезпечити:

- 1) персоналізоване навчання через адаптивні платформи, які автоматично підлаштовуються під мовний рівень підготовки студента [5, с. 401];
- 2) миттєвий зворотний зв'язок, що сприяє швидкому виявленню та корекції помилок у мовленні й письмі;
- 3) моделювання автентичних ситуацій спілкування за допомогою чат-ботів і генеративних моделей, які можуть імітувати діалоги на професійну тематику;
- 4) автоматизоване оцінювання завдань, яке значно зменшує навантаження на викладача й дозволяє швидко обробляти велику кількість письмових робіт.

Незважаючи на переваги, впровадження штучного інтелекту супроводжується низкою серйозних викликів. По-перше, виникає ризик зниження мотивації до самостійного навчання через використання генеративних моделей для виконання завдань замість розвитку власних навичок. Це, у свою чергу, порушує принципи академічної доброчесності, особливо у письмовому та тестовому оцінюванні [1, с. 28]. По-друге, недостатній рівень цифрової грамотності у частини викладачів і здобувачів освіти ускладнює ефективне впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. По-третє, існує ризик надмірної технологізації навчання,

коли штучний інтелект розглядається як заміна викладача, а не як інструмент, що доповнює педагогічну взаємодію [3, с. 50]. Особливу увагу слід приділити етичним аспектам використання штучного інтелекту: прозоре інформування про джерела отриманої інформації, розвиток критичного мислення щодо результатів, згенерованих штучним інтелектом та дотримання авторських прав [2, с. 267].

Ще один важливий аспект – цифрова нерівність, яка зумовлює неоднакові стартові можливості для студентів з різних соціально-економічних груп, що мають обмежений доступ до сучасних технологій, які потребують швидкого інтернету, сучасних пристроїв і високого рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями [1, с. 30].

Успішна інтеграція штучного інтелекту в освітній процес вимагає комплексного підходу: модернізації освітніх програм, підвищення цифрової кваліфікації викладачів, розробки етичних стандартів використання штучного інтелекту в освіті, а також створення методичних рекомендацій щодо впровадження штучного інтелекту в формування іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти.

Загалом, штучний інтелект відкриває широкі можливості для інноваційного розвитку мовної освіти, проте його ефективного застосування потребує осмисленого, критичного та відповідального підходу з боку всіх учасників освітнього процесу. Варто зазначити, що його використання у процесі формування іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти має багатоплановий характер і потребує тісної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Список використаної літератури:

1. Куцак Л. Штучний інтелект у сучасній освіті: перспективи застосування та виклики. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2025. №74. Р. 27-37.

2. Партико Н., Смирнова І., Житомирська Т. Академічна доброчесність в епоху штучного інтелекту: виклики та можливості для здобувачів освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 72. С. 265-268.

3. Council of Europe. Digital citizenship education handbook. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2022. 132 p.

4. Gutiérrez, L. Artificial Intelligence in Language Education: Navigating the Potential and Challenges of Chatbots and NLP. *Research Studies in English Language Teaching and Learning*. 2023. 1(3). 180-191.

5. Kwiatkowska K., Zsigmond T., Zakrzewska M. AI-based tools' impact on university education. *Scientific Papers of Silesian University of Technology*. 2025. №218. P. 399-409.

Ірина Волкова,
кандидат філологічних наук, доцент,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Ольга Масло,
кандидат філологічних наук, доцент,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ (НА МАТЕРІАЛАХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ)

Мовна ситуація Правобережжя Дніпра на початку – середині XIX ст. позначилася тим, що в повсякденних ситуаціях спілкування конкурують в основному польська та українська мови.

Подибуємо дещо неоднозначні свідчення про використання української мови, що було основним засобом спілкування в нижчій та частково середній соціальній страті, представниками вищих станів. Для тісно пов'язаної з Правобережжям місцевої (польської та полонізованої) шляхти розмаїття навколишнього культурно-мовного ландшафту явно не було чимось незвичайним. Народна українська мова не розглядалася місцевими поляками як щось стороннє. Про використання польської та української мов у повсякденній комунікації представниками обох етнічних груп збереглися численні спогади сучасників. Дослідженням цього питання займалися Г.Грабович [1], С. Маковські [2], О.Остапчук [3] та ін.

Звісно, можна припустити, що у своїй виникали й різноманітні змішані

форми промови. Уявлення про близькість, спорідненість української та польської мов, що домінували в мовній свідомості, нерідко вели до сприйняття української як польського діалекту. Водночас саме завдяки полякам – вихідцям із Правобережжя відбувається поступова комунікативна емансипація української мови у цьому регіоні. З’ясувати питання українсько-польського білінгвізму другої половини XIX століття, виділивши його моделі, є метою нашої розвідки.

Зазначимо, що для аналізу використовуються передусім тексти українською мовою: це відповідно до зборів віршів Т. Падурри, у тому числі збірки “Ukrainky”, “Dumky” [4], а також збірка стилізованих під народні віршовані казки С. Осташевського “Pię kory kazoek... dla wesołego mira” (Wilno, 1850) [5], перевидана в 1970-е гг. кирилицею [6].

У 1831 р. під час повстання засвідчено перші спроби запровадження української народної мови принаймні у публічний простір у формі рукописних (1831 р.) – а пізніше і друківаних (1848 р.) звернень до селянства із закликами до участі у ньому під польським стягом. У цей час відбувається проникнення української стилізованої мови до творів художньої літератури та формування цілого спрямування у польській літературі доби романтизму, за яким закріпився термін «українська школа». Більшість творів такого роду демонструє білінгвізм із чітким розподілом функцій мов у літературному тексті, де українська мова маркує мову персонажів-українців. Зауважимо, що вже до середини XIX ст. українська мова стає відносно самостійною формою літературного висловлювання.

Можна констатувати, що польсько-український літературний білінгвізм, що сформувався на Правобережжі до середини XIX ст., став, з одного боку, своєрідною відповіддю на офіційну мовну політику Російської імперії, а з іншого – відображенням білінгвального досвіду середньої соціальної страти в зоні мовного конфлікту та реакцією на реакцію на позицію. Так, у середовищі місцевої польськомовної «кресової» шляхти однією з характерних моделей мовної поведінки в цей період стає свідоме просування української мови, маркованої у мовній свідомості як «низька», але також «народна», у культурну сферу, що широко розуміється. Наприклад, біограф одного з представників

цього напрямку Т. Падурри повідомляє, що в роки навчання у Подільській гімназії він нібито спілкувався з товаришами по-українськи: «Znali go dobrze wszyscy, gdyż wyśpiewywał im zawsze rzewne melodye ukraińskie i używał zazwyczaj w rozmowie z kolegami tylko narzecza ukraińskiego. Do narzecza tego nabrał bowiem już od maleńkości szczególniejszego pociągu: najulubieńszą jego zabawą było, przysłuchiwać się opowiadaniom dawnych podań w języku ruskim i ‘jękom liry ukraińskiej’» [4. с.15].

Літературний білінгвізм був характерною рисою українського культурного процесу протягом майже всього ХІХ ст., що деякі науковці пояснюють несамотійним комунікативним статусом української мови (наприклад, О.Остапчук [3]).

На нашу думку, в літературній практиці Лівобережжя на той час наявні дві основні моделі літературного білінгвізму.

Домінує так звана інкрустаційна модель: польська мова виступає як основний засіб літературного висловлювання, але в ньому – використовуються переважно для створення локального колориту та експресивізації тексту («українська школа» у польській поезії – С. Гоцинський, М. Грабовський, О. Мальчевський та ін.). Різновид цієї моделі представлений, зокрема, в історичних повістях М. Чайковського, який активно вводить в текст українські пісні в польському перекладі, при цьому оригінальний текст міститься в коментарях, де також дається тлумачення використаних у творі українських слів та висловів. «Інкрустаційний» спосіб мовної стилізації у творах письменників «української школи» у ХІХ ст. аналізує у своїй монографії М. Стрихарська Бжежина [7, с. 345-350].

До середини ХІХ ст. формується також модель ситуативного білінгвізму, що передбачає паралельне співіснування української та польської форми мовного вираження за умови розподілу мов за стилями, жанрами та темами. При цьому польська мова, як правило, використовується у прозових творах великих форм і маркує текст як високий, а українська переважає у віршованих текстах, нерідко іронічних. Саме таке розподіл відзначається у творчості правобережних авторів Тимка Падурри (1801–1871) [4] та Спіридона Осташевського (1797–1875) [5, 6], звідки почерпнуто матеріал для цієї статті.

Свої українські вірші, написані у наслідування народного фольклору, перелічені та деякі інші автори записували модифікованою латиницею, спираючись при цьому на добре знайомі ним українські говірки, що не виключало активної інтерференції з польською мовою. При цьому польські коментарі та інші прозові текстові фрагменти (вступ, висновок) нерідко виконували функцію своєрідної семіотичної рамки, обрамляючи основний (віршований) український текст. Вкрай рідкісними є випадки використання української та польської мов паралельно, без додаткового стилістичного навантаження в рамках одного твору.

Важливо відзначити, що україномовні твори Т. Падурри та С. Осташевського є першою фіксацією української мови на Правобережжі, яка претендує на статус літературної. Водночас декларативна орієнтація на потенційного читача «з народу» максимально наблизила мовну форму творів до розмовного, а нерідко діалектного узусу; у цьому випадку йдеться про подільсько-волинську частину південно-західної говірки української мови.

Мова українських творів письменників польського походження є цінним матеріалом для аналізу лінгвістичних наслідків польсько-українського контакту на різних рівнях мовної системи. Підкреслимо, що письменників, чії твори використовуються нами як матеріал для аналізу, об'єднує не тільки обрана модель мовної поведінки, а й спільність походження, подібний комунікативний досвід, близьке соціальне середовище і коло ідей, а також територія, з якою вони були пов'язані. Це робить їх твори джерелом не лише індивідуально-авторських особливостей, а й рис, спільних, принаймні, для певного кола носіїв української та польської мов. У результаті аналізу власне лінгвістичних проявів контакту виникає важлива методологічна проблема, що пов'язана з установленням ступеня узуральності виявлених нами контактних мовних явищ. Для вирішення цього питання слід залучати широкий діалектний та історичний матеріал як український, так і польський. Перспективними, на наш погляд, є подальші дослідження білінгвізму зазначеної епохи на фонетико-правописному, граматичному рівнях.

Список використаної літератури

1. Грабович Г. Українсько-російські літературні взаємини в ХІХ ст.: постановка проблеми. *До історії української літератури. Дослідження, есе, полеміка*. Гарвардська серія; вип. 1. Київ, 1997. С. 196–237.

2. Makowski St. Juliusz Słowacki: Narodziny poety “szkoły ukraińskiej». *Україна і Польща доби романтизму: образ сусіда : матеріали міжнародної конференції, присвяченої 190-річчю з дня народження Юліуша Словацького. Кременець, 8–11 вересня 1999 року / ред.-упоряд. А. Ломакович [та ін.]*. Кременець : Кременецький педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка, 2000. С. 37–50.

3. Остапчук О. Мовні шати пропаганди: відозви польських повстанців до мешканців України під час повстань 1830–31, 1848 рр. (тексти та лінгвістичний коментар). *Slavia Orientalis*. 2010. Т. LIX (4). S. 511–546.

4. Pyśma Tymka Padurzy. Wydanie posmertne z awtohrafii. Lwów, 1874.

5. Piu kopy kazok napysau Spirydon Ostaszewski dla wesołoho mira. Wilno, 1850.

6. Спиридон Осташевський // Українською мовою натхнені (польські поети, що писали українською мовою) / упоряд. та примітки Р.Ф. Кирчіва та М.П. Гнатюка ; ред. кол.: М.П. Бажан та інші. Київ : Радянський письменник, 1971. С. 174–216.

7. Strycharska-Brzezina M. Kozak ukraiński. Studium językowe. Kraków : Universitas, 2005. 376 s.

Ірина Заваринська,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПОРІВНЯЛЬНО-ДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОНОМАСТИКОНУ В СТРУКТУРІ ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Порівняльно-дидактичний аналіз ономастикону в структурі фразеологізмів польської та української мов є потужним інструментом для **формування лінгвокраїнознавчої компетенції**. Цей підхід дозволяє не лише глибше зрозуміти мовні особливості, але й розкрити культурні, історичні та

соціальні реалії обох народів, що є невід'ємною частиною міжкультурної комунікації.

Ономастикон у лінгвістиці охоплює власні назви (імена людей, географічні назви, назви міфічних істот, історичних подій тощо). У фразеологізмах власні назви часто виступають як ключові компоненти, що надають вислову особливого колориту та семантичної наповненості [2, с. 104].

У сучасних наукових дослідженнях (А. Загнітко, Р. Тимошуко, В. Сосновський, Л. Бабій, І. Вербицька) активно піднімають питання про те, що традиційні методи викладання не завжди забезпечують достатній рівень залучення учнів та ефективності засвоєння фразеологічних одиниць.

У зв'язку з цим, **актуальність** дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, ефективне викладання іноземних мов вимагає інтеграції не лише мовних, а й культурних аспектів, де ономастичні фразеологізми відіграють ключову роль у формуванні лінгвокраїнознавчої компетенції. По-друге, порівняльний аналіз польських та українських фразеологізмів з ономастичним компонентом дозволяє виявити спільні та відмінні риси у мовних картинах світу двох близькоспоріднених культур, що є особливо цінним для студентів, які вивчають обидві мови. По-третє, традиційні методи викладання фразеології часто не забезпечують достатнього рівня засвоєння цих складних мовних конструкцій, що вимагає розробки та впровадження інноваційних дидактичних підходів.

Таким чином, дане дослідження сфокусоване на порівняльно-дидактичному аналізі ономастикону в структурі польських та українських фразеологізмів з метою обґрунтування його потенціалу як дієвого засобу формування лінгвокраїнознавчої компетенції.

Метою дослідження є здійснення порівняльно-дидактичного аналізу ономастикону в структурі польських та українських фразеологізмів задля обґрунтування його потенціалу як ефективного засобу формування лінгвокраїнознавчої компетенції.

Реалізації поставленої мети передбачає виконання завдання – здійснити комплексний лінгвістичний та зіставний лінгвокультурологічний аналіз ономастичних фразеологічних одиниць у польській та українській мовах з

метою розробки та експериментальної перевірки ефективності методичних рекомендацій щодо їх інтеграції у процес викладання як іноземних, спрямованих на формування лінгвокраїнознавчої компетенції студентів.

Порівняння функціонування ономастикону в польських та українських фразеологізмах виявляє як спільні риси, зумовлені географічною близькістю та історичною взаємодією, так і значні відмінності, що відображають унікальні культурні траєкторії [2, с. 104].

Наприклад, спільними елементами можуть бути **біблійні імена**: укр. *адамове ребро* (щось невід'ємне, що стосується жінки); пол. *ewin grzech* (гріх Єви, перворідний гріх). Ці приклади демонструють спільне культурне коріння, засноване на християнській традиції.

Водночас, існують фразеологізми, що містять **національно-специфічні оніми** [2, с. 104]: укр. як *Пилип з конопель* (недоречно, зненацька); пол. *polak mądry po szkodzie* (поляк розумний після шкоди, тобто заднім числом). Ці приклади ілюструють, як ономастикон відображає національний менталітет, історичний досвід та специфічні стереотипи, що існують у суспільстві.

Лінгвокраїнознавча компетенція – це сукупність знань про культуру, історію, реалії країни, мова якої вивчається, що допомагає адекватно розуміти й інтерпретувати комунікативні акти носіїв мови. Аналіз ономастикону у фразеології є ефективним засобом її формування з кількох причин [2, с. 104].

Однією із них є розширення фонових знань. Кожен фразеологізм з ономастичним компонентом є своєрідним "віконцем" у світ культури. Знаючи походження вислову як *Пилип з конопель*, студент дізнається про образ типового українського селянина, його побут, що сприяє розумінню національного характеру. Аналогічно, вивчення фразеологізму *rzucić się jak filip z konopi* (кидатися як Філіп з конопель, тобто нерозсудливо, безпідставно) у польській мові, де "Філіп" може асоціюватися з простим, дещо незграбним персонажем, допомагає усвідомити культурні паралелі та відмінності [5, с. 544].

Важливим є і розвиток асоціативного мислення. Пояснення ономастичного компонента у фразеологізмі спонукає до асоціацій з певними історичними подіями, легендами, літературними персонажами. Наприклад,

вираз *архімедова сила* (закон Архімеда) в українській мові автоматично викликає асоціації з відомим давньогрецьким вченим та його відкриттями. У польській мові аналогічний вираз *zasada Archimedesesa* має той же вплив, підкреслюючи універсальність наукових концепцій [5, с. 89].

Виявлення національних стереотипів та цінностей також має велике дослідницьке значення. Ономастичні фразеологізми часто закріплюють національні стереотипи та цінності. Вивчення фразеологізму *йти на Канів* (йти далеко, дуже довго, або без чіткої мети, як паломник до Канева) в українській мові розкриває значення Канева як священного місця для українців. Порівняння цього з польськими фразеологізмами, що містять назви знакових для Польщі міст (наприклад, *jechać do Częstochowy* – їхати до Ченстохови, тобто йти на прощу, що символізує релігійну відданість), дозволяє побачити схожість і відмінності в національних цінностях [5, с. 154].

Ватро звертати увагу і на усвідомлення взаємозв'язку мови та культури. Кожен фразеологізм є мікромоделлю культурної реальності. Аналізуючи, чому саме та чи інша власна назва увійшла до складу фразеологізму, студенти починають розуміти, як мова відображає і формує культурний світ. Наприклад, у польській мові існує фразеологізм *spalić za sobą mosty* (спалити за собою мости), що аналогічно українському *спалити мости* (відрізати собі шлях до відступу). Хоча тут немає ономастичного компонента, але він є ілюстрацією універсальності образного мислення. Для ономастичного прикладу, можна розглянути *pan Hilary* у польському прислів'ї *odpowiadać jak pan Hilary* (відповідати як пан Гілярій, тобто говорити нісенітниці або не до ладу), що асоціюється з персонажем, який дає безглузді відповіді [5, с. 234].

Для ефективного впровадження порівняльно-дидактичного аналізу ономастикону у фразеологізмах до навчального процесу доцільно використовувати такі методи: порівняльні таблиці, етимологічний аналіз, ситуативні вправи, проєктна діяльність.

Пояснення походження власних назв у фразеологізмах, їхніх історичних та культурних коренів дозволяє поглибити розуміння вислову [2, с. 35].

Так, український фразеологізм: "За царя Гороха", етимологія якого означає "дуже давно, у давні часи", коли ще "царював" міфічний цар Горох. У

східнослов'янському фольклорі цар Горох є архаїчним, казковим персонажем, що асоціюється з доісторичними, надзвичайно віддаленими часами. Його ім'я, ймовірно, пов'язане зі словом "горох" як символ чогось маленького, зниклого або початку чогось. Культурний корінь вислову виражає народне уявлення про сиву давнину, яка не має чітких хронологічних меж, але існує в колективній пам'яті.

Польський фразеологізм "*Z czasów króla Świeczka*" аналогічний до українського, цей вислів означає "дуже давно, за старовинних часів". "*Król Świeczek*" (Король Цвечек) – це міфічний, казковий король, що походить з польського фольклору. Ім'я "*Świeczek*" може мати зв'язок зі словом "*świek*" (цвях), що може асоціюватися з чимось дуже давнім, "забитим" у минуле. Культурний корінь виразу, як і український аналог, відображає народне уявлення про глибоку давнину, що існує поза історичними документами, у легендах та переказах.

Створення таблиць, де зіставляються фразеологізми обох мов з однаковим або подібним ономастичним компонентом, їх значення та культурний контекст, є ефективним засобом візуалізації та систематизації знань [3, с. 128].

Наприклад, у такій послідовності:

1. Український фразеологізм – Геростратова слава. Значення – Ганебна, підступна слава, здобута шляхом злочину. Польський фразеологізм – ***Ślawa Herostratesa***. Значення – Ганебна, ница слава. Культурний контекст – обидва вирази походять з *античної історії*, пов'язані з Геростратом, який спалив храм Артеміди, щоб увічнити своє ім'я. Демонструє універсальне розуміння нищої слави.

2. Український фразеологізм – **Баба Параска**. Значення – Про недоречну або надто балакучу, набридливу жінку, часто літню. Польський фразеологізм – ***Ciota Klota***. Значення – Про набридливу, пліткарку, яка надто багато говорить (букв. "тітка Кльота"). Культурний контекст – хоча імена різні, але функція фразеологізму подібна: *позначення типового образу сільської жінки*, що є джерелом пліток чи незручних ситуацій. **Відображає національні архетипи.**

Створення комунікативних ситуацій, де студенти мають застосувати вивчені фразеологізми, пояснюючи їхнє значення та культурну зумовленість, сприяє активному засвоєнню матеріалу [1, с. 665].

У створеній ситуації "Обговорення стереотипів" завдання - обговоріть, чи існують у вашій культурі або культурі, яку ви вивчаєте, стереотипи, пов'язані з іменами або прізвищами. Використайте фразеологізми з ономастичними компонентами. **Можливий діалог (польською):**

Студент А: "Często słyszę, jak ludzie mówią o kimś, kto plotkuje, że to taka **Ciota Klota**." (Я часто чую, як люди кажуть про когось, хто пліткує, що це така Тітка Кльота.)

Студент Б: "Tak, to prawda. A u nas, na przykład, o kimś, kto jest naiwny, mówi się 'taki **Filip z konopi**'." (Так, це правда. А у нас, наприклад, про когось, хто наївний, кажуть 'такий Філіп з конопель'.)

Викладач: "Zastanówmy się, dlaczego właśnie te imiona stały się częścią takich wyrażen. Co to mówi o polskiej (lub ukraińskiej) kulturze i o stereotypach?" (Давайте подумаємо, чому саме ці імена стали частиною таких виразів. Що це говорить про польську (чи українську) культуру та про стереотипи?).

Залучення студентів до *дослідницьких проєктів*, присвячених вивченню ономастичного складу фразеології, з подальшою презентацією результатів.

Теми проєктів можуть бути різні, зокрема: "Біблійні імена у фразеології: порівняльний аспект"; "Географічні назви у фразеологізмах: культурні маркери"; "Історичні постаті у фразеологічних одиницях: шлях від особистості до символу"; "Власні імена у прислів'ях та приказках: аналіз національних архетипів".

Такий підхід забезпечує не лише засвоєння фразеологічного матеріалу, а й глибоке розуміння культурного контексту, що є ключовим для формування лінгвокраїнознавчої компетенції.

Застосування традиційних та інноваційних підходів до вивчення фразеологізмів ефективно впливає на розвиток мовленнєвих навичок, зокрема, студенти краще розпізнають польські фразеологізми у мовленні. Завдяки інтеграції ономастичних фразеологізмів студенти збагачують

словниковий запас, що підтверджується підвищенням успішності в письмових роботах.

Висновки і перспективи дослідження. Порівняльно-дидактичний аналіз ономастикону в структурі польських та українських фразеологізмів є не лише цікавим, а й вкрай необхідним напрямом у лінгводидактиці. Він дозволяє студентам не просто запам'ятовувати нові слова та вирази, а занурюватися у світ іншої культури, розуміти її особливості та взаємозв'язки з власною. Такий підхід значно підвищує рівень лінгвокраїнознавчої компетенції, сприяючи формуванню повноцінних білінгвальних особистостей, здатних до ефективної міжкультурної комунікації.

Список використаної літератури

1. Брацкі А. Комунікативний курс польської мови для іноземців: профіль підручника та компетенції викладача і слухача. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Т. 9, № 1. С. 663–672. URL: <https://doi.org/10.31812/filstd.v9i1.596> (дата звернення: 13.07.2024).
2. Дем'яненко Н. Б. До проблеми дослідження внутрішньої форми фразеологічних одиниць (на матеріалі польської мови). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2004. Вип. 14, кн. 1. С. 104–108.
3. Марчук У. Асоціативні характеристики концепту "жінка" в українській та польській лінгвокультурах (на матеріалі прислів'їв та приказок). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Філологія*. 2008. Вип. 10, Т. 2. С. 128–133.
4. Павлінчук Т. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ. *Українська полоністика*. 2022. Т. 20. URL: <https://doi.org/10.35433/2220-4555.20.2022.fil-5> (дата звернення: 13.07.2024).
5. Kłosińska A., Sobol E., Stankiewicz A., Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłówiami, Warszawa 2005.

Ніна Свистун,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;

Юлія Вийванко,
студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ (НА ПРИКЛАДІ ТИПІВ ПІДРЯДНОГО ЗВ'ЯЗКУ)

Постановка проблеми. Дослідження синтаксичної будови мови, зокрема словосполучень як базових одиниць синтаксису, є важливим аспектом лінгвістичних студій. Особливу увагу привертає підрядний зв'язок, що є одним із основних механізмів формування семантико-синтаксичної цілісності словосполучень та відображає ієрархічні відношення між їхніми компонентами.

Українська та польська мови є спорідненими слов'янськими мовами й демонструють як спільні риси у своїй граматичній системі, так і низку суттєвих відмінностей. У контексті дослідження підрядного зв'язку в словосполученнях ці подібності та розбіжності можуть проявлятися у способах його формального вираження, у типах залежності між головним і залежним словом, а також у спектрі семантичних відношень, що ними передаються.

Аналіз досліджень проблеми. Зіставне дослідження граматичних систем української та польської мов має певну наукову традицію. Так, на рівні синтаксису вагомий внесок зроблено у працях І. Кононенко, А. Кравчук, М. Зелінської, Н. Місяць, Р. Мразека, О. Воробця, Н. Щербій та ін.

Метою дослідження є виявлення, опис та зіставлення основних типів підрядного зв'язку, що функціонують у словосполученнях української та польської мов, для встановлення їхніх типологічних подібностей та специфічних відмінностей.

Завдання дослідження: виокремити та класифікувати основні структурні моделі словосполучень із підрядним зв'язком, що функціонують в українській та польській мовах; зіставити типи взаємозв'язку між головним і залежним компонентами у словосполученнях з підрядним зв'язком.

Виклад основного матеріалу. Виникнення словосполучень тісно пов'язане з еволюцією людського мислення. З поглибленням здатності людини до аналізу світу сприйняття дійсності стало більш диференційованим, що призвело до усвідомлення смислових зв'язків між словами як відображення взаємодії між об'єктами, явищами зовнішнього світу та внутрішніми переживаннями [3, с. 21].

О. Волох визначає словосполучення як синтаксично та семантично цілісну одиницю, утворену сполученням лексем відповідно до мовних правил. Дослідник стверджує, що компоненти словосполучення об'єднані змістовно, проте мають різний граматичний статус: одне слово є головним, а інше – залежним [1, с. 190].

У польському мовознавстві поширена тенденція не розглядати словосполучення як окрему мовну одиницю, і багато лінгвістів відмовляються від цього терміна. Однак, існує протилежна думка, зокрема З. Клеменсевича, який стверджував, що елементи словосполучення об'єднуються в нову, складнішу синтаксичну єдність, значення якої є відмінним і ширшим за значення окремих компонентів. У польській лінгвістиці на противагу реченню використовується поняття «grupa składniowa» [7, с. 11-12].

Для словосполучень в українській та польській мовах характерні три основні типи зв'язку: узгодження (*весняний ранок* – *wiosenny poranek*), керування (*купити книгу* – *kupić książkę*) та прилягання (*говорити тихо* – *mówić cicho*). Порівняльний аналіз структури словосполучень в обох мовах демонструє як спільні, так і відмінні риси, що проявляються в усіх видах підрядного зв'язку. Варто зазначити, що польським словосполученням властива категорія персональності, яка не є характерною для українських [5, с. 569].

Узгодження (Związek zgody) – це тип підрядного синтаксичного зв'язку, що характеризується формальною залежністю пояснювального слова

від головного, де залежне слово приймає ті ж граматичні форми (рід, число, відмінок), що й головне слово [1, с. 36]. Наприклад: *теплий вечір* // *ciepły wieczór*, *моя книга* // *moja książka*, *перший урок* // *pierwsza lekcja*, *зварене яйце* // *ugotowane jajko*.

Однією з ключових відмінностей між українською та польською мовами в контексті узгодження є підхід до роду у формах множини, що стосується неповного узгодження. Наприклад, в українській мові прикметники в називному відмінку множини мають закінчення *-i (-i)*, як-от: *сині олівці*, *сині спідниці*, *сині озера*. Натомість для польської мови характерне чітке розрізнення родових форм множини. Тут існує протиставлення між чоловічо-особовими та нечоловічо-особовими формами. Чоловічо-особові прикметники в називному відмінку множини можуть мати закінчення *-i* (з попереднім пом'якшенням приголосного, як у «*mili ludzie*») або *-u* (після стверділих приголосних, як у «*obcy mężczyźni*»). Водночас нечоловічо-особові форми прикметників у називному відмінку множини завжди закінчуються на *-e*, наприклад: «*dobre kobiety*», «*piękne drzewa*» [5, с. 574].

Керування (Związek rzędu) – це тип підрядного синтаксичного зв'язку, де залежне слово вживається при головному тільки в певному відмінку. Наприклад: *склянка молока* // *szklanka mleka*, *подивитись на неї* // *patrzeć na nią*, *далеко від дому* // *daleko od domu* [2, с. 179].

Керування в українській та польській мовах має спільні риси: воно є зв'язком, де головне слово вимагає відмінка від залежного, може бути безприйменниковим чи прийменниковим, сильним чи слабким. Відмінності, однак, є численними та виразними. По-перше, варіантні форми при керуючих головних членах часто розходяться, і в одній мові може існувати варіантність, а в іншій – ні («*просити кави, каву*» // «*prosić kawę, o kawę*»). Цікаво, що варіантність може супроводжуватися семантичними змінами. По-друге, прийменникове дієслівне керування, хоча й поширене в обох мовах, часто демонструє використання різних прийменників для еквівалентних конструкцій («запитати про кого, що» // «*zapytać o kogo, co*»), або ж українським прийменниковим формам можуть відповідати польські безприйменникові «доторкнутися до когось» // «*dotknąć kogoś, coś*») [4, с. 27].

Прилягання (Związek przynależności) – це особливий тип підрядного зв'язку, при якому залежне слово не змінює своєї форми (роду, числа, відмінка), а лише приєднується до головного слова за змістом. На відміну від узгодження, де форми слів узгоджуються, та керування, де головне слово визначає відмінок залежного, при приляганні залежний елемент залишається незмінним (*почуватися впевнено, приїхати вчора, złożyć na dwoje, biec podskakując*) [6, с. 46].

Прилягання в українській та польській мовах має спільну базову природу – змістове приєднання незмінюваного залежного слова. Переважна більшість конструкцій з приляганням прислівників та інфінітивів є формально та семантично схожими («*працювати охайно*» // «*pracować starannie*»). Проте, існують помітні відмінності, що виникають через різні шляхи мовного розвитку (утворення прислівників з прийменникових конструкцій: «*писати зранку*» // «*pisać od rana*»), специфічні лексичні сполучення та синтаксичні моделі («*звільнити*» // «*puścić wolno*»), а також через різне оформлення динамічної ознаки у прикметникових предикатах, що може призводити до зміни структури всього речення-еквівалента («*Я дуже запізнилася*» // «*Jestem strasznie spóźniona*») [5, с. 601].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, здійснене зіставне дослідження типів підрядного зв'язку у словосполученнях української та польської мов підтвердило наявність як типологічних подібностей, зумовлених спільним слов'янським походженням, так і значних специфічних відмінностей, що виникли в процесі їхнього автономного розвитку. Результати підтверджують, що, попри спільну граматичну основу, українська та польська мови еволюціонували по-різному, що призвело до формування унікальних рис у функціонуванні підрядного зв'язку. Перспективи подальшого дослідження включають детальний аналіз семантичних відтінків, що передаються різними типами підрядного зв'язку в обох мовах.

Список використаної літератури

1. Волох О. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вища школа. Головне вид-во, 1989. 334 с.

2. Гнатюк Л., Бас-Кононенко О. Українська мова. Особливості практичного застосування. Київ, 2006. 259 с.
3. Дудик П., Прокопчук Л. Синтаксис української мови: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
4. Зелінська М. З., Фендак Д. Р. Синтаксичний зв'язок керування у польській та українській мовах (на прикладі вербальних словосполучень). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологія. 2023. Вип. 20. С. 26–30.
5. Кононенко І. Українська та польська мови: контрастивне дослідження / *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne* (укр./пол.). Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012. 809 с.
6. Слинько І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
7. Klemensiewicz Z. Skupienia czyli syntakyczne grupy wyrazowe, Kraków, 1948. S. 11–12.

Ірина Павлюк,

аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Андрій Продан,

аспірант кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КОНЦЕПТИ *ВІРА*, *НАДІЯ* ТА *ЛЮБОВ* У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЯНА ТВАРДОВСЬКОГО

У сучасній лінгвістиці особливу увагу звернено на вивчення мовної картини світу автора, яка відображає як внутрішній світ конкретної особистості, так і загальнолюдські та національні чинники певної культури. Очевидно, що картина світу – це своєрідний спосіб репрезентації реальності крізь призму ментальних уявлень, що зафіксовані в мовній свідомості того чи іншого народу, і є словесними символами концептуальної моделі. Центральним поняттям у цій парадигмі є *концепт*.

Питання мовної картини світу й концептуального аналізу стали об'єктом наукового зацікавлення багатьох дослідників. Проблематику цієї теми активно вивчали І. Голубовська, Т. Вільчинська, В. Жайворонок, В. Іващенко, Л. Лисиченко, Т. Ястремська, Л. Шмуля та інші. Як зазначають провідні науковці, що концепт відіграє головну роль у формуванні мовної картини світу, оскільки, за словами Л. Лисиченко, це «багатомірне явище, у якому, як у кристалічній сітці, відбиваються й елементи світового універсуму, і зв'язки між цими елементами» [4, с. 13].

У поетичних текстах, зокрема в духовній ліриці, завдяки *концепту* формується світогляд, викристалізуються потаємні внутрішні процеси, які наділені морально-етичними категоріями, та репрезентується система знань автора про світ. У польській літературі, зокрема другої половини ХХ століття, такий вид релігійної поезії набув великої популярності. І цей факт дослідники пов'язують із періодом понтифікату Івана Павла II. Духовна поезія – це словесне тло, яке створює атмосферу самопізнання завдяки моральним засадам і чеснотам. Яскравим представником такої лірики в другій половині ХХ століття був Я. Твардовський, католицький священник, який художнього описував осмислення християнських істин. За словами О. Івановської, Я. Твардовський був наділений «дивовижним даром писати й говорити простими словами про складні питання» [2; с. 271]. Тексти поета вражають глибинним змістом, демонструють читачеві іншу сакральну сторону людського життя. Як стверджував сам автор, поезія — то світ переживань і рефлексії. Вона трохи схожа на розмову людським голосом у добу машин і комп'ютерів [5].

У творчості Я. Твардовського концепти *віра*, *надія*, *любов* є основними поняттями і становлять морально-етичну систему картини світу. Зауважимо, що ці три лексеми окреслюють Божі чесноти.

Концепт *віра* вербалізується поступово і формує межі духовного пошуку ліричного героя. Зазначене поняття наділене особливою сповідальністю, де лексема *віра* не виступає як певна усталена релігійна догма, а радше представлена як зв'язок із Творцем: «*стукаю в небо / прошу віри / але не такої що плаче й ридає / не такої що рахує зірки й не помічає курей... / прошу віри /*

завжди свіжої бо нескінченної / такої що біжить як ягня за матір'ю... » [6, с. 101].

Номінативне поле концепту *віра* наповнене й іншими одиницями репрезентації, що завдяки релігійному забарвленню метафорично створюють сакральний лінгвопростір, наприклад: *хрест, Бог, апостоли, таємниця, Біблія, Христова Рана, душа* тощо. Віра для автора є світоосновою, яка наділена ще й поетичною незбагненністю, тому лексема *таємниця* цілісно виявляє не лише міркування Твардовського, а й особисті безапеляційні твердження: *«не дають спокою таємницям нашої віри / обстукують її дзьобом розуму / стають на голки щоб її збагнути — ... інші / вкривають її хитрою мовчанкою / видовбують на ними печери святотатців / виривають із Біблії зуби / а таємниці залишаються таємницями / як абетка живих і мертвих...»* [6, с. 23]. Цілком закономірним у поезії є синтагматичні зв'язки, де прикметники *велика / мала* в поєднанні із лексемою *віра* посилюють афористичність думки, залишаючи повноту невичерпності зазначеного поняття. Поет пише, що зазвичай *«шукають великої віри у великій розпуці / шукають святих що напевно знають / куди треба тікати від власного тіла»* [6, с. 71]. Але варто пам'ятати і про ту, яка *«перенесла гори / ходила по морю / хоч казала тим що вірять / я ще стільки не знаю / – маленька віро»* [6, с. 71]. Велика і мала віра в текстах Твардовського протиставляється парадоксальним способом, оскільки маленька символізує щирість, правдивість, таємницю, яку не стараються пояснити за допомогою науки, а велика віра – прагматичне, раціональне пояснення шляху мислення. У творчості Я. Твардовського знаходимо поетичний опис, де Христос бере *«з пошаною дітей на руки»*. Завдяки прикметниковим одиницям автор характеризує віру, яку варто загубити: *«як часто треба втрачати віру / офіційну / набундючену / із задертим догори носом / застраховану / проголошувану звідси й туди / щоб знайти одну-єдину / таку як вугілля іще зелене / таку яка просто є / зустрічню в темряві / коли непевність стає певністю / справжню віру бо зовсім не віриться»* [6, с. 44]. А цю маленьку віру, яка і вміщує в собі головні засади, поет неодноразово виділяє у текстах, свідчить про неї і просить у Бога: *«Боже*

захищай віру простих людей / невивчену на уроках / неекзаменовану й не перевірену ...» [6, с. 99].

Ядро концепту *надія* ототожнюється зі значенням лексеми і відображає духовні сподівання, пошук справжнього щастя, який нерозривно поєднаний із християнськими чеснотами. Вербалізація цього концепту відбувається завдяки позитивно маркованим словам. Синтаксичні конструкції позначені духовно-релігійним забарвленням і є своєрідною алюзією на Святе Письмо. Зауважимо, що християнська надія бере свій початок у надії Авраама, якого називають батьком віри. У посланні до Рим. 4:18 знаходимо рядки: «Він, проти надії надіявшись, повірив, що стане батьком багатьох народів». У поетичному дискурсі Я. Твардовського викристалізовується така ж досконала надія, де уповання на «усміхненого Бога» є основним джерелом формування зрілого світобачення ліричного героя: *«Ти що сотворив / цвіркуна як смарагд із очима на передніх ніжках... / спокійний розпач як лагідне каркання / логічну формулу над провалям / безневинну провину... / мабуть творення світу ще не завершилось / бо ще триває твій незакінчений усміх»* [6, с. 45].

Однією із основних складових зазначеного концепту є лексема *очікування*, яка проявляється в різних лексичних та синонімічних формах. Тобто художня реалізація поняття *надія* пов'язана із часом. Автор у поезії демонструє людську поспішливість, однак саме в чеканні приховано джерело надії: *«Коли молишся – треба почекати / на все свій час / це знають пророки / перестань сподіватися коли просиш / бо у майбутньому непочуте дозріває»* [6, с. 121].

Особливої уваги заслуговує концепт *любов* – центральне багатовимірне поняття у творчості Я. Твардовського, що поєднує релігійні, духовні, емоційні та екзистенційні категорії. Саме любов тісно пов'язана зі служінням, стражданням, прощенням і є елементом духовного спасіння людини. Поет через призму любові описує світ, людей, особисті переживання. Це почуття не знає часово-просторових бар'єрів, воно хвилює і примушує замислитися людей різних національностей і віросповідань. Завдяки лексемі *любов* окреслюється сакральний світ Я. Твардовського: *«любов одну тільки можна скрізь зустріти / до вигнання і після любов така сама»* [6, с. 118].

Варто зазначити, що поняття *любов* репрезентується в поетичних текстах не лише окремими словами, а й цілими лексико-семантичними полями. Очевидно, що зазначений концепт здебільшого виражає індивідуальні переосмислені автором реалії. Найбільш значущим для поета є жертвна любов, тобто любов Бога до людини, яка й формує аксіологічну градацію поетичних текстів: *«Читаємо: Бог так полюбив світ.../ себто не тільки людей/ а й плиску/ бджолу що пахне димом/ елегантного їжача мов з-під голки / навіть мула ні те ні се...»* [6, с. 126]. Творець «всього видимого і невидимого» є джерелом життя, а любов – виявом християнської віри: *«людської любові зупинка убога / любити людину щоб прийти до Бога»* [6, с. 151].

Отже, концепти *віра*, *надія*, *любов* у творчості Я. Твардовського репрезентовані як духовно-моральні категорії, що формують ядро авторської мовної картини світу. Осмислення цих понять відбувається на перетині особистого досвіду та християнської традиції. Ці чесноти в поетичному мовленні постають як визначальні екзистенційні напрями, завдяки яким моделюється грані реального світу, людини та Бога.

Список використаної літератури

1. Вільчинська Т. Мовно-концептуальна картина світу: становлення поняття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка*. Сер. Мовознавство. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. Вип. 2 (19) – 1 (20) 2011. С. 6–13.
2. Івановська О. Пробуджувати надію. *Твардовський Я. Ще одна молитва*. Київ: Грані-Т, 2009. С. 268–272.
3. Комісія Синоду Єпископів. Катехизм католицької церкви. Місіонер, 2002. 772 с.
4. Лисиченко Л. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків: Видавнича група «Основа», 2008. 272 с.
5. Стріха М. Нехай за мене пише Твардовський. URL. <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/477/41/> (дата звернення: 20.04.2025).

6. Твардовський Я. Інша молитва. Вибрані вірші. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. 224 с.
7. Ястремська Т. Картина світу і концепти: проблема (пере)осмислення: *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2020. Вип. 33. С. 394–410.

Ірина Бабій,

кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Алла Боднар,

студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СЕМАНТИКА ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «ЖІНЦІ МОЖНА ДОВІРЯТИ»

Одним із перспективних напрямків сучасних лінгвістичних досліджень є всебічний аналіз ідіолектів письменників. Важливими мовними одиницями, що підкреслюють оригінальність та самобутність творчого стилю автора, виступають засоби образності, зокрема порівняльні конструкції.

Українські лінгвісти ґрунтовно вивчають проблему функціонування у структурі художнього тексту компаративем як семантичних засобів стилетворення, а саме: співвідношення порівняльних структур з метафоричними розглянули В.М. Вовк, Л.Ф. Присяжнюк, охарактеризували порівняння в межах фразем Л.І. Лебедєва, М.Ф. Алефіренко, А.М. Найда, компаративеми як засіб формування індивідуального авторського стилю проаналізували О.І. Марчук, Л.І. М'яснінкіна. Питання семантики порівняльних конструкцій досліджували В.І. Кононенко, Н.П. Шаповалова, Л.В. Голоюх. Актуальність таких досліджень зумовлена ще й тим, що «сучасні українські автори художніх текстів активували пошуки оновленої системи письма, принаймні частково відмовились від традиційних форм текстотворення, взяли на озброєння модерні засоби образності, залучили словесні новотвори, розширили межі літературного стандарту, експлікували живе розмовне мовлення» [1, с. 253].

Метою нашої роботи є проаналізувати різноаспектність семантики компаративем в ідіостилі Марії Матіос.

Об'єкт дослідження – художнє мовлення сучасної української письменниці Марії Матіос. Предмет дослідження – порівняльні конструкції в романі «Жінці можна довіряти».

Ідіолект Марії Матіос багатий на вживання семантично різнопланових компаративем. Історичний розвиток народного світогляду зумовив виникнення традиційних (стійких) порівнянь, в семантиці яких відчутні фольклорні образи. Відтворюючи національний колорит, вони надають тексту образного увиразнення, лаконічності, експресивності. Авторка активно вводить у текст такі порівняння, наприклад: «Трудитися в поті чола, як бджілка» [2, с. 95], «прийшовши у гуртожиток, голодний, мов вовк...» [2, с. 193], «мов наврочена, я годинами сиділа на підвіконні» ...» [2, с. 253], «сам він – як бугай» [2, с. 270], «На тому далекому їхньому минулому все одно лежить важке, мов камінь, табу» [2, с. 386], «я в поїзді спав, як убитий» [2, с. 420], «що ти від цього танеш, як цукор» [2, с. 514].

Варіантні типи стійких компаративем – порівняльні конструкції фразеологічного типу, вони теж наповнюють текст емоційним забарвленням та містять оцінність: «Він про себе мовчить, як риба об лід» [2, с. 130], «Обмежена, як попова жінка» [2, с. 293], «зневолена страхом людина піде, як теля на мотузці» [2, с. 359], «Чутки поширювалися, як брехня по селу» [2, с. 389], «Пішов зі Львова на підвищення, як по маслу» [2, с. 482], «то навіть мені ревіти, як воліві, хочеться» [2, с. 495].

Цікавими з погляду семантики є порівняльні конструкції, у яких компаратором є прислівниково-прийменникова модель «як ніколи»: «Я себе почувала ошуканою, як ніколи» [2, с. 339], «Тихим, як зазвичай, але водночас владним, як ніколи до цього, голосом запитала» [2, с. 426], «Всі вони зараз посміливішали, як ніколи» [2, с. 465].

Оригінальність творчого стилю письменниці засвідчують індивідуально-авторські компаративеми: «Я писала книжки – ніби зшивала циганську ковдру» [2, с. 16], «і безбарвним голосом – рівним, мов креслярський кульман, повідомив» [2, с. 191], «[заперечні слова] змішуються

в голові, мов більярдні кульки» [2, с. 230], «Флоріана...могла жонглювати сімома-вісьмома мовами, як клоун у цирку надувними кулями» [2, с. 311], «бабраюся в ній [у сповіді], як хірург у гнійній рані...» [2, с. 383], «[багато речей чи подій у світі], заштовхуємо в пам'ять чи підсвідомість, як оббитий ганчір'ям і підпалений факел в осине гніздо» [2, с. 384], «Спогади неможливо зішкребти з пам'яті, як задавнене болото на черевиках» [2, с. 514], «Їхня любов була рівна й безперешкодна, як німецький автобан» [2, с. 576], «Кульовою блискавкою влітає давній спогад» [2, с. 618].

У результаті здійсненого аналізу виявлено, що в романі «Жінці можна довіряти» об'єктами порівняльних конструкцій часто виступають:

- назви людей: «Хоннекер її приймав, як англійську королеву» [2, с. 63], «Хоча Вінярчук щиро тішився...як маленький хлопчик» [2, с. 101], «Він дивиться на нас, як на вередливих дітей» [2, с. 284], «і Андрій, як школяр, слухняно всідається на його краєчок» [2, с. 596];
- назви тварин: «Молоді хлопці спортивної статури...накидаються, як голодні хижаки на здобич» [2, с. 351], «ви здоровий, як жеребець» [2, с. 448];
- назви птахів: «Мокла, мов зюзлик» [2, с. 442];
- назви рослин: «Колотили словами, як грушу» [2, с. 527], «Доходи компаній зростали, як гриби» [2, с. 552];
- назви предметів: «Гидке, липуче, мов стрічка для мух, передчуття тривоги» [2, с. 203], «і густе, потьмяніле на сонці листя, що лиже скло, нагадує «двірники» на склі автомобіля» [2, с. 599];
- назви явищ природи: «її погляд зненацька набрякає підозрою, як дощова хмара вологою» [2, с. 18], «поворот ключа в замку скидається на грім у небі» [2, с. 349];
- найменування національних страв: «Задорожний і справді такий якийсь м'який, ніби кулеша» [2, с. 125], «ними [мертвими партійними брендами], торгують, як пиріжками» [2, с. 387];
- рідше – назви міфічних істот: «змія-спокусника» [2, с. 253] та медичних термінів: «І ця мітка – як родима пляма» [2, с. 240], «Здавалося, його

[страх], можна помацати, мов чиряк чи пухлину» [2, с. 273] «Це, як фурункул, який довго не прориває» [2, с. 496].

До активно вживаних письменницею належать порівняння, у яких суб'єкт і об'єкт знаходяться в межах одного лексико-семантичного поля, зокрема, «людина-людина»: «твої родичі, як багато інших людей» [2, с. 95], «хто вихований, як ти» [2, с. 300], «Там же такі ж люди, як і ми з тобою» [2, с. 325], «таких, як я, почвар, повірте, не бракує» [2, с. 479], «ми з допомогою таких, як ви, помічників, будемо далеко» [2, с. 631].

Яскраву образність творять асоціативні порівняльні конструкції, де об'єктом зіставлення є побутові або обрядові події з життя людей: «останніми тижнями двері, як на Різдво колядникам» [2, с. 10], «три дні вилежала, ніби після пологів» [2, с. 20], «ти стаєш ... як папороть на Купала» [2, с. 125], «На офіційних прийняттях не цокаються, як на весіллі» [2, с. 369], «як перед причастям, висповідався» [2, с. 534].

Емоційно забарвлені порівняльні конструкції досить поширені в художній палітрі тексту роману «Жінці можна довіряти». Здебільшого це компаративами з позитивним емоційно-естетичним забарвленням: «ти стаєш не матіолою, а вогненною квіткою» [2, с. 125], «його зелені очі світяться так, ніби відбивають блискуче миготіння зірок» [2, с. 290], «і голос її жебонить, як літня тиха водичка в обмілілому потоці» [2, с. 583]. Іноді авторка навпаки вживає порівняння з негативним емоційно-оцінним настроєм, наприклад: «Чим оратор порожніший, як бубон, – тим краще говорить» [2, с. 496], «нишпорки-журналісти» [2, с. 537].

Серед всієї парадигми порівнянь особливу нішу займають і жартівливі «позитивні» порівняння з доброзичливою семантикою: «Це не любов, Маріє. Це – як вітрянка у дітей чи «свинка» [2, с. 296], «що ти промуркав під моїм боком цілу ніч, як голодний котяра?» [2, с. 578], і порівняння з виразним іронічним, подекуди саркастичним відтінком: «маємо власний острів свободи – свою дискотеку» [2, с. 42], «Але соромливо опускають очі, як яка вулична пройда, що прикидається незайманкою» [2, с. 493].

Семантичне розмаїття порівняльних конструкцій у романі «Жінці можна довіряти» засвідчує майстерне володіння Марією Матіос мистецтвом

творення образності, яке надає художньому тексту нових барв, об'єднує твір у цілісну палітру, що репрезентує індивідуально-авторську самотність ідіостилю письменниці.

Список використаної літератури:

1. Кононенко В.І. Прагматика художнього тексту: пошуки новостилу: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.

2. Матіос М. Жінці можна довіряти. Роман: Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2024. 640с.

Елеонора Палихата,
доктор філологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

РОБОТА ЗІ СЛОВНИКАМИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Уміння правильно говорити, вимовляти й наголошувати слова тісно пов'язане з культурою усного мовлення, з дотриманням мовних норм, комунікаційних якостей мовлення як показників мовленнєвої культури, паралінгвістичних засобів, логіко-емоційної виразності, використання форм ввічливості. Здобувачі освіти, які хочуть заслужити імідж культурної людини, бути корисними соціуму і самому собі, повинні постійно працювати над удосконаленням культури свого мовлення, використовуючи різні джерела інформації, зокрема й словники української мови, які є важливим засобом розвитку мовленнєвої компетентності.

Культура сучасної української літературної мови і мовлення була предметом наукових студіювань низки вчених-філологів, серед яких: С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Н. М. Сологуб, Г. М. Сюта, С. Г. Чемеркін, Я. К. Радевич-Винницький, Л. В. Струганець та ін.; вчених-лінгводидактів: М. Г. Стельмахович, М. І. Пентиліук, В. Я. Мельничайко, Е. Я. Палихата, О. П. Орлова, Л. О. Штафірна та ін.

Зауважимо, що робота зі словниками на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) мало досліджена, це спричинило вибір теми нашого студіювання.

Мета розвідки – зосередити увагу на організації роботи зі словниками під час проведення аспектних уроків і розвитку зв'язного мовлення (РЗМ) для досягнення школярами культури усномовленнєвого спілкування.

Досягнення мети дослідження забезпечується: а) поданням інформації про теоретичні основи лексикографії під час роботи зі словниками відповідно до програми з української мови; б) опрацюванням змісту структури передмови словника та його наповнення; в) проведенням вправ із використанням лінгвістичних словників, спрямованих на формування усного мовлення на уроках української мови.

У сучасній українській літературній мові функціонує лексикографія як розділ мовознавства, що збирає слова, систематизує їх та описує у відповідних словникових статтях. За допомогою методу розповіді вчитель-філолог подає відповідну інформацію про лінгвістичні та енциклопедичні словники залежно від теми аспектного уроку. Метод розповіді функціонує з використанням прийомів презентації та роботи з підручником, якщо в ньому є відповідний матеріал про словники та їх різновиди згідно з програмою з української мови.

У школі найбільш детально ознайомлюються учні з лінгвістичними словниками, коли опрацьовують відповідний розділ мовознавства. Під час вивчення лексики та конкретних лексичних груп (лексичне значення слова, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми) школярі, наприклад, працюють зі словниками: тлумачними, орфоепічними, етимологічними, фразеологічними, іншомовних слів, словотвірними, морфемними, перекладними тощо, які допомагають школярам розширити знання про багатство української мови, збагатити свій лексичний запас.

Робота зі словниками проводиться успішно за умови наявності в кожного школяра відповідного словника. Оскільки в шкільній бібліотеці такої великої кількості словників немає, тому учні мають можливість послуговуватися електронними словниками, завантаженими в індивідуальні смартфони. За їх допомогою вони мають можливість дізнатися про наголошування слів,

правильну вимову чи звучання, що стосується усного мовлення, про добирання синонімічних слів із метою уникнення тавтології, для з'ясування значення слів за допомогою тлумачного словника тощо.

Першим кроком у роботі зі словниками є опрацювання змісту структури передмови словника та його наповнення, зокрема: зачитування учнями основних пунктів вступу, в якому визначено мету і завдання словника, наведено приклади його використання у мовно-мовленнєвій практиці. Спочатку учні під керівництвом учителя, наприклад, під час вивчення лексикології і одночасного ознайомлення з лексикографією, тобто роботи зі «Словником синонімів української мови» [1] зачитують «Слово від редакційної колегії», після цього – ознайомлюються з «Побудовою словника і словникової статті», де запропоновано шляхи й умови опрацювання статей доречного використання слів із відповідними значеннями. Автори пропонують правила, яких потрібно дотримуватися для успішного використання матеріалів синонімічного словника. Л. О. Родніна зауважує, що «розкриттю стилістичних і семантичних особливостей членів синонімічного ряду сприяє ілюстративний матеріал у вигляді коротких цитат із творів художньої, публіцистичної, наукової літератури або типових словосполучень», вона відзначає, що «особливу цінність мають цитати, які дають можливість показати в межах одного контексту взаємозамінність синонімів або їх специфічні риси» [2].

Подальша робота, наприклад, із тлумачним словником, який допомагає розкрити значення слова та особливості його вживання, проводиться під керівництвом учителя так, що учні знаходять визначене слово, здійснюють з ним відповідні маніпуляції, наприклад: зачитують статті словника, дізнаються пряме й переносне значення слова, поглиблюють граматичні та стилістичні його особливості, наводять зразки вживання слова, складають із ним речення для глибшого усвідомлення його значення і різних можливостей його використання в усному мовленні.

Робота зі словниками відбувається під час проведення аспектних уроків під час опрацювання норм української мови у такому порядку: 1) пояснення вчителем нового матеріалу; 2) виконання вправ на закріплення вивченого за

допомогою пошуку та аналізу лексичних значень слів, 3) створення учнями власних міні-словників, що сприяє закріпленню знань і вмінь послуговуватися словами чи їх сполученнями, 4) формування навичок самостійної роботи з інформацією для подальшого висвітлення її у медійних засобах тощо.

На уроках розвитку зв'язного мовлення за допомогою роботи зі словниками відбувається розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей під час продукування монологічних, діалогічних і полілогічних висловлювань, підвищення рівня усномовленнєвої культури школярів. Під час створення монологічних висловлювань чи монологічних реплік діалогічного чи полілогічного мовлення використовуються орфоепічні та акцентні словники.

На окремих уроках української мови учитель має можливість розповісти про загальні енциклопедії та енциклопедичні словники, про використання їх у різних галузях професійної діяльності. Для цього подається інформація про те, що загальними називаємо енциклопедичні видання, що охоплюють відомості з різноманітних галузей знань. Серед них виділяються: універсальні – в масштабах світу і державні – в масштабах країни (народоцентричні, народознавчі) [1]. Учні під керівництвом учителя відвідують бібліотеку, де ознайомлюються з цими виданнями, розміщенням статей та їхнім тлумаченням.

Цікавою для учнів є робота з фразеологічними словниками, в яких лексичне значення виражається сполученням кількох слів, постійним відтворенням одного й того самого компонентного складу, стійкістю граматичних категорій, контекстуальною зумовленістю вживання. Особливо інтересує учнів переносне значення змісту фразеологізмів, сарказм, іронія змісту, тлумачення їхнього значення. Після цієї роботи проводиться дискусія, в якій майже всі учні хочуть висловити свої думки. Основним методом її проведення є сторітелінг, під час якого за допомогою оповідей, історій краще засвоюється зміст фразеологізмів. Важливою при цьому є підготовка вчителя до уроку, оскільки він має вибрати із фразеологічного словника такі стійкі словосполучення, які яскраво виражають іронію чи сарказм.

Для формування умінь і навичок усного мовлення за допомогою використання словників сучасної української літературної мови пропонуємо завдання вправ, практичний матеріал до яких добирає сам учитель. Наприклад, для виконання вправ, які сприяли б успішному запам'ятовуванню фразеологізмів і правильних їхніх значень, пропонуємо завдання:

- 1) У наведеному тексті знайти фразеологізми.
- 2) Відшукати фразеологізми, пояснити їхнє значення.
- 3) До поданих висловів підібрати фразеологізми.
- 4) Ввести фразеологізми у самостійно складені речення.
- 5) Дібрати синоніми до поданих фразеологізмів.
- 6) Ввести синонімічні фразеологізми у самостійно складені речення.
- 7) Дібрати антоніми до поданих фразеологізмів тощо.

Багато помилок допускають школярі в наголошуванні слів. Для їх позбавлення учитель подає учням інформацію про український наголос, що пояснюється, як «виділення фонетичними засобами одного зі складів слова» [3, с. 83] та про особливості українського наголосу, а саме:

1) наголошеним слід вважати той склад, який відрізняється «з-поміж інших ненаголошених складів більшою тривалістю, виразністю (якістю) і силою голосу [3, с. 83];

2) український наголос вільний, наголошеними можуть бути різні за порядком склади (перший, другий, третій чи інший);

3) наголос не закріплений за певною значущою частиною слова і може наголошуватися префікс, корінь, суфікс, закінчення та переходити з однієї морфеми на іншу;

4) він рухомий, тобто наголос може переміщуватися з однієї частини слова на іншу при зміні його форми.

Теоретична інформація супроводжується наведенням прикладів. Після цього пропонуються вправи з різними завданнями:

1) Поставити наголос у словах, користуючись словником наголосів української мови: *випадок, разом, грошей, гуртожиток, одинадцять, чотирнадцять, спина, фольга, листопад, перепустка, обіцянка.*

2) Пояснити, як впливає зміна наголосу на лексичне значення запропонованих учителем слів. Тлумачення самостійно вибраних зі словників двох-трьох аналогічних прикладів виголосити перед класом.

3) Який із поставлених двох наголосів (чи обидва) відповідають мовній нормі? Увести їх у словосполучення чи в речення та правильно їх акцентувати: *також, загадка, помилка, простий, правописний, мабуть, зокрема.*

Пропонуємо завдання для роботи зі словниками, які сприяють:

- збагаченню словникового запасу школярів за рахунок засвоєння нових слів, синонімів, антонімів, паронімів;

- формуванню умінь і навичок визначення семантики, емоційно-експресивного забарвлення слів, правильного їх використання, попередженню лексичних недоліків у мовленні учнів:

- а) виділення слів із контексту;

- б) розкриття лексичного значення слова за допомогою тлумачного словника;

- в) з'ясування сполучуваності його з іншими словами;

- г) пояснення відтінків значення слова;

- г) використання його в текстах різних типів усного мовлення.

Аналогічна робота проводиться під час ознайомлення здобувачів освіти з іншими словниками (лінгвістичними, термінологічними) та з енциклопедіями.

Отже, культура усного мовлення забезпечується роботою зі словниками української мови, зокрема: тлумачним, фразеологічним, орфоепічним, а також словниками конкретних лексичних груп (антонімів, синонімів, паронімів, омонімів) тощо. Причому тлумачні словники, що подають лексико-фразеологічний склад мови з поясненням прямого і переносного значення, граматичних і стилістичних особливостей, з наведенням зразків вживання слів, вважаються вершиною словникарства.

Перспективами подальших досліджень є словникова робота на уроках української мови, спрямована на збагачення словникового запасу школярів.

Список використаної літератури

1. Загальні енциклопедії та енциклопедичні словники. URL: <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/general-encyclopedias> (дата звернення: 03.04.2025).

2. Словник синонімів української мови: в 2 т. / Т. 1. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші. Київ: Наукова думка, 2001. 1026 с.

3. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. С. О. Карамана, О. А. Копусь. Київ: Літера ЛТД, 2013. 544 с.

Марія Наливайко,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

АНТРОПОНІМИ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІЙ МІЖМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»)

Використання лексики різних стилістичних рівнів є одним із найхарактерніших засобів зображення дійсності у романі Володимира Лиса «Століття Якова». Антропоніми – вид оніма, будь-яка власна назва людини (чи групи людей), в тому числі ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка, андронім, гінеконім, патронім [2, с. 40].

Володимир Лис – один із найпопулярніших письменників, який працює в різних жанрах – від драматичних творів до романів. Про життя древнього Якова з поліського села, його любові й війни, злочинства й подвиги, муки й пристрасті. Цей роман – це сімейна сага Якова, це 100 років української історії. Автор показав волинське Полісся на перехресті режимів, імперій, народів, культур. Головний герой зустрів прибуду, дівчину Оленку, яка змусила його пригадати прожите.

Літературно-художні антропоніми роману В. Лиса, крім номінативної функції, служать характеристикою героя. Пор.: «*Ларисою* звали мою маму. А я називала маму *Лесею*.

– Гарне ім'я, – схвалив Яків» [1, с. 189].

Ім'я Яків, зважаючи на доонімну семантику, з давньоєврейської означає «той, хто йде по п'ятах» [1, с. 413].

Головного героя називає українськими іменами та їх варіантами: *Яків, Ясько*; польськими: *Якуб, Якубек, Яцек*.

Двочленні моделі власних назв представлені конструкціями: «ім'я + прізвище»: *Йосип Ващук, Зоф'я М'ялковська, Потап Ярчук, Прокіп Тищук, Кишиштоф Собєський, Збігнєв М'ялковський, Ян Кохановський, Тадеуш Маєвський*; «ім'я+по батькові»: *Яків Платонович, Парасковія Яківна*. До складу тричленних моделей входять усі три елементи офіційного найменування особи: прізвище, ім'я, по батькові: *Глушук Тимофій Єгорович, Краліщук Олена Віталіївна, Мех Платон Гордійович, Мех Парасковія Купріянівна, Мех Софія Яківна, Мех Уляна Яківна*.

Імена жителів поліського села Загоряни становлять найбільшу групу. Так, для іменування чоловіків письменник уживає такі імена: *Богдан, Андрій, Артем, Платон, Карпо, Гаврило, Пилип, Матвій, Валентин, Антон, Ростислав, Прокіп, Тимофій, Федот*.

Жінки ж зветься такими іменами: *Валерія, Вікторія, Валерія, Параскева, Ольга, Ніна, Майя, Світлана, Соломія, Василина, Текля, Гафія, Харитина, Олена, Поліна, Неоніла, Марина, Катерина, Тереза, Павлина, Ярина, Ганна*.

У зменшено-пестливих варіантах імен відбилися деякі фонетичні риси української вимови: відкидання або чергування голосних, скорочення початку чи кінця імені та ін.: *Рузя – Розалія, Геник – Євген, Рипина – Агрипина, Уруся – Урсула; протеза: Їгор, Їгорко – Ігор, Гандрій – Андрій, Йвасьо – Іван, Йванко – Іван*.

Для найменування дітей, молодих хлопців і дівчат В. Лис уживає імена-демінітиви, утворені за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів: -к(а), -очк(а), -ечк(а), -еньк(а), -юн(я), -ик, -к(о): *Парасочка, Зосечка, Геник, Тадик, Вікочка, Богданко, Артемко, Варочка, Гаврилко, Зосенька, Зосюня, Оленка, Олька, Уруся, Віка, Кишиик, Женік, Славик, Улянка, Устиночка, Парася, Катажінка, Іванко, Гаврилко, Ярчик, Варочка, Уляся, Ясьо*.

В. Лис дуже часто замінює українські імена персонажів їх чужомовними відповідниками: *Софія – Зося, Яків – Якуб, Оленка – Альона, Яків – Яша*. Використовує подвійні імена (російське та українське): Чим далі жила в нього *Альона-Оленка*, тим більше прив'язувався до неї *Яків*. [1, с. 43]; українське та

польське: Стояла така ж рання осінь, як і в час народження першої доньки. Тепер їх було три: Парасочка, *Софійка-Зосечка* і найменша – Уляночка, яку Зося-старша тримала на руках [1, с. 134].

Автор використовує **польські імена**: *Зося, Якуб, Киись, Генрік, Збігнєв, Ян, Тадик, Тадеуш, Пьотр, Болеслав, Броніслав, Веслав, Конрад*; **єврейські**: *Герико*.

Чоловіків та жінок старшого віку автор називає іменами та іменами по батькові. Напр.: – Якове Платоновичу, вам треба постригтися. Не заперечуйте. І пострижу вас я [1, с. 56]; – Ваша дочка свідчить, що то був таки Тимофій Глушук – м'яко, дуже м'яко сказав слідчий. – Вона вам просто не хотіла казати... так, Парасковіє Яківно? [1, с. 218]; Дохтурка з печальними очима *Вікторія Семенівна (Вікочка, Вікочка Семенівна, сокоріла коло неї Олька...)* [1, с. 182].

Автор використовує також зменшено-пестливі імена та патроніми. Напр.: А з ним прийшов *Валік, Валько, Тарасів син*, який цього року закінчив школу й уже поступив до якогось там університету чи й до двох одразу... [1, с. 52).

Характеризуючи особу, В. Лис утворює словотвірний ряд імені з фонетичних варіантів. Напр.: А потім – до хати вертатися не хотілося – він пішов на город і в кінці його, коло самого рова, побачив довгасту барвисту пляму. Тією плямою й була *Оленка, Оляна, Ольона, Альона*. Але тоді він ще не знав, як її звати [1, с. 15]; *Кишиштоф, Киись, Кишишик* засинає [1, с. 124]; Федотиха оглянулася, стишила голос, а *Яків-Яшко* встиг за вугол сховатися [1, с. 21]; На зміну йому прийшов *Женік, Генік*, тоже з сусіднього села [1, с. 177].

Виразними зі стилістичного боку є антропонімічні означення. Поєднуючись із власними іменами, вони компенсують недостатню інформацію, модифікують зміст, служать важливим засобом передачі почуттів і думок письменника: *маленький Артемко, Зося-менша, Зоська-мала, Зося-старша, маленька, але горда Зосенька, Танька, найменша онучка по Ольці, малий Яшко*.

Таким чином, можна говорити про ономастичне багатство роману В. Лиса. Доцільним вважаємо подальші спостереження над ономастиком письменника.

Список використаної літератури

1. Лис В. С. Століття Якова [Текст] / передм. О. Забужко; внутр. оформл. Т. Коровіної. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 240 с.
2. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків : Ранок – НТ, 2012. С. 256.

Оксана Негер,

кандидат філологічних наук, доцент,
Ужгородський національний університет;

Людмила Юрса,

кандидат філологічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНЦЕПТОСФЕРА РОМАНІВ Т. ПАХОМОВОЇ

Постановка проблеми. У сучасному українському мовознавстві зростає інтерес до дослідження концептосфери художнього тексту як інструмента пізнання ментального, аксіологічного та культурного простору автора. Романи Тетяни Пахомової, сучасної української письменниці, що працює переважно в жанрі історико-психологічного роману, є цінним матеріалом для вивчення особистісно-центричних і національно маркованих концептів.

Актуальність проблеми полягає в потребі глибшого розуміння ідейно-світоглядного змісту художніх текстів Т. Пахомової через призму концептологічного аналізу. Дослідження концептосфери дозволяє виявити домінантні смисли, що формують ідентичність персонажів, авторську картину світу, а також відображають суспільні запити та культурні маркери доби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри помітну активізацію інтересу до творчості Тетяни Пахомової з боку науковців, дослідження її романів здебільшого зосереджуються на морально-етичній проблематиці, гендерному аспекті та історичних алюзіях [7, 2, 1]. Водночас питання концептосфери її творів, тобто системної організації ключових концептів, які

структурують смисловий простір романів, досі залишається фрагментарно дослідженим.

Мета дослідження. Метою цієї статті є окреслення концептосфери романів Тетяни Пахомової шляхом ідентифікації домінантних концептів, аналізу їх функціонування в художньому тексті, а також визначення їхнього значення для розуміння авторської моделі світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У романах Т. Пахомової («Я, ти і наш мальований і немальований Бог», «Таємниця галицького Версалю», «Карпатське танго», «Схизматик. Діти Каїна») помітно домінують концепти *«пам'ять»*, *«віра»*, *«ідентичність»*, *«доля»*, *«війна»*, *«жіночність»*, які реалізуються як через образно-смислову тканину текстів, так і через сюжетні колізії.

Концепт *«пам'ять»* часто пов'язаний з історичними подіями (Друга світова війна, радянські репресії), які стають особистісними травмами героїв. Пам'ять функціонує як основа ідентичності та етичного вибору.

Концепт *«віра»* у романах Т. Пахомової є як релігійною категорією, так і психологічною — вірою у себе, у близьких, у майбутнє. Він слугує каталізатором дій персонажів і їхнього морального зростання.

Концепт *«жіночність»* актуалізується через глибоке осмислення жіночого досвіду, болю, жертвовності та сили. Письменниця демонструє трансформацію ролі жінки в історії й сучасному суспільстві.

Концепт *«доля»* виявляється через складні життєві випробування, які герої проходять не як жертви, а як активні суб'єкти змін, що надає текстам філософського виміру.

Концептосфера романів Т. Пахомової є поліцентричною, де кожен концепт взаємодіє з іншими, створюючи складну мережу смислових зв'язків. Це дозволяє читачеві інтерпретувати текст на кількох рівнях — психологічному, культурному, філософському.

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз концептосфери романів Тетяни Пахомової доводить, що її художній світ є структурованим і багатовимірним, насиченим глибокими філософськими смислами. Виділені концепти функціонують як маркери авторської ідентичності, водночас

відображаючи актуальні для українського суспільства теми. Перспективним є подальше дослідження концептосфери в діяхронічному аспекті (порівняння ранніх і пізніших творів), а також у міжкультурному контексті (зіставлення з концептосферами інших українських письменниць сучасності).

Список використаної літератури

1. Городецька В. Концепт «Степ» у романі Юрія Яновського «Вершники». Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Вип. 16. 2017. С. 317–328.
2. Мельник Л. Концепт ЛЮБОВ у романі Олени Печорної «Фортеця для серця». Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки. № 15, 2021. С. 117–123.
3. Пахомова Т. Я, ти і наш мальований і немальований Бог. Харків, 2016. 192 с.
4. Пахомова Т. «Таємниця галицького Версалю», 2017. 352 с.
5. Пахомова Т. «Карпатське танго», 2018. 336 с.
6. Пахомова Т. «Схизматик. Діти Каїна», 2021. 336 с.
7. Сібрук А., Чухліб Т. Концепт ДУША у романі Ліни Костенко «Берестечко». Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 41. Київ, 2020. С. 46–50.

Марина Войнова,
аспірантка кафедри
української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІЙНИХ ІМЕН У ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТАХ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Стосунки між християнами різних обрядів і євреями можна розглядати в різних аспектах. Проте, незалежно від відмінностей у християнських течіях, їх усі об'єднує спільне походження, адже джерелом християнства є іудаїзм. Культура іудаїзму була основою формування християнської культури. Біблійні імена увійшли до християнського антропонімікону. Як зазначає Зофія

Абрамовіч, «антропонімічні системи різних народів від праісторичних часів формувалися лише в культурі, властивій даному регіону [1, с. 1]». Разом з поширенням християнства біблійні, особливо старозавітні оніми змінили іменні репертуари новонавернених народів, витісняючи питомі імена й одночасно виконуючи в певному сенсі об'єднавчу функцію. Так само, як і питомо слов'янські, біблійні імена «...не були звичайними етикетками. Кожне ім'я щось означало, свідчило про справжню особистість носія. Згідно зі Старим Заповітом, Бог вважав ім'я надзвичайно важливим елементом життя людини. У важливих справах переказував за посередництвом батьків, як мають назвати своє дитя [1, с. 2].

У Біблії сказано: «Добре ім'я ліпше за велике багатство, повага ліпша за срібло й золото» (Прислів'я 22:1). Саме тому, поряд із репутацією роду, сім'ї, окремого індивідуума важливу роль відігравало також ім'я, надане при народженні, адже воно повинно було мотивувати носія рости, змінюватися, ставати кращим (так, як це розуміли батьки чи священнослужитель, які вибирали його). «Ім'я – це знак, на основі якого ідентифікується та індивідуалізується особа» [2, с. 104.]. Надання новонародженому біблійного імені могло свідчити про релігійність батьків, відданість християнським традиціям іменування.

Біблійна ономастика не була предметом окремого дослідження в Україні, проте існує ряд наукових розвідок, які розглядають питання функціонування біблійних антропонімів. У першій чверті двадцятого століття біблійну пропріальну лексику ґрунтовно дослідив І. Огієнко. Питання функціонування біблійних імен у українському онімному просторі досліджували, між іншим, В. Німчук, В. Задорожний, Г. Тимошик, Н. Піддубна. Іменник євреїв на територіях колишньої Речі Посполитої досліджувала Зофія Абрамовіч.

Східне Поділля – регіон багатонаціональний. Там проживали і продовжують проживати люди різних етнічних груп та віросповідань. Це спричинилось до появи на цій території особливих традицій іменування особи.

Основну увагу акцентуємо на дослідженні особливостей функціонування біблійних імен у етнічних спільнотах Східного Поділля:

українців (православних), поляків (римо-католиків), євреїв (іудеїв), німців (лютеран).

Об'єктом дослідження є біблійні імена міст Монастирище, Умань, Немирів, та навколишніх сіл у 1860-1920 роках.

Предметом аналізу є семантико-етимологічні особливості біблійних імен міст Монастирище, Умань, Немирів, та навколишніх сіл на Східному Поділлі.

Мета роботи – аналіз біблійного іменника міст Монастирище, Умань, Немирів, та навколишніх сіл у 1860-1880 роках, з'ясування особливостей національного та релігійного мотивування.

Для досягнення мети потрібно виконати такі завдання:

- 1) опрацювати теоретичну літературу з ономастики;
- 2) виокремити біблійні імена
- 3) здійснити класифікацію досліджуваних імен відповідно до вживання їх у тій чи іншій етнічній групі;

Наукова новизна статті. Ця стаття є першим дослідженням біблійних імен різних етнічних спільнот Східного Поділля.

Джерелом дослідження східноподільського іменника слугує ресурс Family Search. На ньому знаходяться, зокрема, оцифровані метричні книги та акти цивільного стану Покровської церкви села Цибулів Липовецького уїзду і Козьмо-Дем'янівської церкви сіл Сарн і Бачкурино, Липовецького уїзду, міст Монастирище, немирів та Умань. [3]

Більшість імен у метричних книгах вищезгаданих сіл – грецького походження, новозавітні, що характерно для християн східного обряду, проте присутні й старозавітні імена. Чоловічі: Йосиф, Стефан, Іван, Ілія, Петр, Павел, Іаков, Мойсей, Андрей. Варто зазначити, що надання християнському новонародженому старозавітного імені Мойсей є нетиповим явищем. Жіночі імена: Марія, Анна, Марфа, Єлисавета. Найчастіше вживаються імена Іван, Петро, Марія, Анна.

У метричних книгах Монастирищенської римо-католицької церкви Липовецького уїзду Київської губернії також зафіксовані біблійні імена. Чоловічі: Іван, Павел, Адам, Беніямин, Еліяш, Емануел, Іосиф/Йосиф, Ян/Іван/Іоанн, Фома, Шимон, Яков, Варфоломей, Матвей, Михаїл/Михал,

Томаш. Фіксується вживання імені «Іван» римо-католиками, що могло бути зумовлене політикою русифікації чи бажанням асимілюватися з місцевою спільнотою. Жіночі: Анна, Марія, Вероніка, Юлія, Єлисавета, Саломея, Магдалена.

В уманських єврейських метричних книгах кількість старозавітних імен значно більша. Чоловічі: Мойше, Мордко, Аврум, Яков, Іойна, Лейба, Шмуль, Янкель, Сруль.

1. Більшість із них можна знайти у «Переліку єврейських імен», виданому у Варшаві у 1928 році, а саме в розділі під назвою Автори переліку негативно відгукуються про ці «спотворені» форми, забороняючи вживати їх у офіційному йменуванні. [4, с 8]

Так, Мойше – це Мойсей, Аврум – Авраам, Мордко – Мордехай, Лейба – Лейб, Шмуль – Шмуель, Самуель, Янкель – Яків, Сруль - Ісраель

Жіночі імена: Хана (християнський відповідник – Анна/Ганна), Марьяся (похідне від Марія), Хая (християнський відповідник - Єва), Лея, Ривка (Ребекка), Естер.

Лютеранська спільнота міста Немирів довгий час була герметичною: шлюби укладалися переважно в межах своєї національності, записи в метричних книгах велися німецькою мовою. Спостерігається значна кількість германських та латинських імен, дещо менше – грецьких, проте біблійні теж присутні.

Чоловічі біблійні імена у антропоніміконі німців-лютеран Східного Поділля: Johann, Benjamin, Jakob, найчастіше зустрічається Johann

Жіночі: Marie, Anna, Elisabeth, найчастіше зустрічається Marie, Anna.

Хоч біблійні імена й присутні в іменних репертуарах всіх чотирьох досліджених спільнот, спостерігаються суттєві відмінності у виборі йменувань новонароджених. Так, християнська спільнота ніколи не вибирала такі старозавітні імена, як Мордехай чи Естер (ймовірно, похідні від імен вавилонських богів), й порівняно рідко надавала своїм дітям імена праотців дванадцяти племен Ізраїля.

Список використаної літератури

1. Abramowicz, Zofia. Imiona biblijne w historycznej antroponimii Podlasia (XVI-XVII w.) <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13775>
2. Свистун Н. Динаміка маловживаних жіночих особових імен міста Тернополя другої половини XX століття. Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол. 2017. Вип. 64. Ч. II.
3. (<https://www.familysearch.org/uk/search/film/007807859?cat=963803&i=0>) .]
4. (Spis Imion Żydowskich. Nakładem Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie Warszawa, 1928: веб-сайт. URL: <https://rcin.org.pl/> (дата звернення: 30.03.2025).

Андрій Вільчинський,
аспірант кафедри журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В МЕДІА: ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ

Україна і Польща – мають глибокі історичні, культурні та економічні зв'язки, що сприяють розвитку туризму між двома країнами. Географічна та ментальна близькість, спільний кордон також створюють додаткові можливості співпраці в туристичній сфері. Важливу роль у формуванні туристичного іміджу та популяризації транспортних маршрутів відіграють медіа. Адже в сучасному суспільстві вони є не тільки інформаторами, а й дієвим інструментом, силою, яка створює імідж, позитивно або негативно впливає на нього впродовж усього існування в інформаційному, медійному полі. Медіа «все частіше перетворюють повідомлення за «певними» запитами, обмеженнями, надають інформаційним згусткам різноманітне забарвлення» [1]. Проте після російської агресії 24 лютого 2022 року і початку повномасштабної війни в Україні відображення туризму в медіа зазнало змін, що вплинуло на сприйняття обох країн як туристичних напрямків.

Актуальність запропонованої теми визначають нові обставини, в яких опинилася Україна, і та важливу роль, що її в нових умовах співпраці між Україною та Польщею у туристичній сфері відіграють медіа.

Метою і завданням було з'ясувати вплив медіа на формування громадської свідомості, уявлень та тенденцій щодо викликів та можливостей для українсько-польської співпраці у сфері туризму. Зокрема, аналіз медіа Львівщини як одного з найбільш географічно наближених до Польщі регіонів України, що охоплює як традиційні, так і новітні медіаплатформи, засвідчує важливу роль медійної складової в туризмі.

Закономірно, що туристичні зв'язки між Україною і Польщею з моменту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року постійно зростали і розвивалися. Водночас науковці констатують, що висвітлення туристичної тематики мало в різні періоди як свої ключові наративи, так і жанрово-тематичні особливості [2]. Помітного імпульсу зростанню туристичних потоків між двома країнами надало запровадження безвізового режиму у 2017 році між Україною та ЄС, членом якого є Польща. Медіа обох країн активно висвітлювали нові туристичні маршрути, культурні події та фестивалі, що, у свою чергу, сприяло популяризації транскордонного туризму.

Із початком повномасштабної війни медіа обох країн зосередилися на гуманітарних, культурних та освітніх аспектах подорожей. Туризм почав розглядатися не лише як відпочинок, а й форма підтримки та солідарності. Наприклад, польські медіа висвітлювали ініціативи з організації відпочинку для українських дітей у Польщі. Також «активізація діяльності в рамках публічної та культурної дипломатії сприяла формуванню лобістських груп польсько-українського партнерства в політичному, економічному, соціальному та культурному просторі» [3]. В умовах, що склалися, локальні та соціальні мережі стали основними каналами для популяризації туристичних ініціатив. Місцева влада активно використовує такі платформи, як Facebook та Instagram для інформування про туристичні події та маршрути. Крім того, TikTok та YouTube стали популярними платформами для просування маловідомих місць в обох країнах.

Безперечно, що сьогодні вплив війни на туристичний імідж України є негативним. У польських медіа Україна здебільшого асоціюється з війною, що ускладнює просування мирного туризму. Безпековий фактор залишається головною перешкодою для туристів із Польщі. Дослідження показують, що

польські медіа зосереджені на темі війни та міграції, що негативно впливає на сприйняття України як туристичного напрямку. Водночас українські медіа частіше висвітлюють Польщу в контексті культури й подорожей. Це призводить до інформаційної асиметрії та формування стереотипів. Недостатня кількість професійних журналістських матеріалів про сучасну туристичну інфраструктуру України також є проблемою.

Негативно позначається на припливі іноземних, зокрема польських, туристів в Україну і брак матеріалів англійською або польською мовами на українських туристичних порталах. Це обмежує доступність інформації для іноземної аудиторії та ускладнює планування подорожей, а також знижує привабливість України як туристичного напрямку для польських туристів.

Виходом із ситуації, що склалася, навіть в умовах воєнних дій на сході України може стати підготовка спільних відео та блогів із популяризації регіонів, де туризм є безпечним, наприклад, про транскордонні туристичні маршрути (Карпати, Галичина, Підкарпаття). Програми обміну для журналістів, тревел-блогерів та культурних діячів допоможуть створити якісний контент та зміцнити двосторонні зв'язки. До перспективних напрямків можна зарахувати і релігійний туризм (паломництва до Зарваниці, Ченстохови), еко- та велотуризм у прикордонних регіонах, історичні тури, пов'язані з постатями, які єднають обидві нації (Іван Франко, Юзеф Пілсудський, Лесь Курбас, Богдан Лепкий). Саме ці напрямки насамперед мають потенціал для розвитку.

Також активніше слід використовувати нові формати подачі інформації, як-от: влогінг, стрімінги, короткі документальні фільми про об'єкти ЮНЕСКО. Гастрономічний туризм, колаборації з популярними тревел-інфлюенсерами з обох країн можуть залучити нову аудиторію та підвищити інтерес до туристичних напрямків.

Серед інших рекомендацій просування українсько-польського туризму через медіа:

- підтримка двомовних туристичних порталів і мобільних застосунків;
- залучення медіаекспертів до створення якісного візуального та текстового контенту;

- організація спільних туристичних форумів, конференцій, прес-турів;
- розвиток брендингу спільного туристичного простору як «моста дружби та історії».

Отже, медіа залишаються потужним інструментом формування образу як окремих туристичних дестинацій, так і всієї транскордонної співпраці між Україною та Польщею. Переосмислення ролі медіа в умовах викликів сьогодення дозволяє не лише адаптуватися, а й відкриває нові можливості для взаємного розвитку. Створення спільного медійного простору – це шлях до глибшого розуміння, довіри та економічного зростання обох країн через туризм. Значення подібних досліджень полягає в їхньому прикладному характері.

Список використаної літератури

1. Волотко Е.В. Роль засобів масової інформації у формуванні позитивного іміджу держави. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/16.pdf (дата звернення: 16.05.2025).

2. Кітса Мар'яна. Відображення війни в Україні у польських медіа: загальний огляд. URL: https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/view/257?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 13.05.2025)

3. Стан та перспективи стратегічного партнерства Польщі та України. Інститут Східних Студій. URL: https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/09/raport-stan-i-perspektywy-partnerstwa_uk.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 3.05.2025)

Софія Котис,
студентка факультету філології і журналістики;
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

РОСЛИННА СИМВОЛІКА І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮБОВНОЇ ЛІРИКИ В ЛЕМКІВСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ГАЇВКАХ:

ТИПОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА СИМВОЛІЧНІ ВІДМІННОСТІ

У структурі традиційної культури кожного етносу закорінені сакральні коди, які передаються крізь покоління у формі обрядів, символів, знаків і пісень. Одним із таких кодів в українській духовній традиції є гаївки — обрядові весняні пісні, що супроводжувалися іграми та хороводами. Вони не лише маркували перехід до весняного циклу, а й акумулювали світоглядні уявлення про устрій Всесвіту, життя людини, спільноту, зв'язок із природою. Особливо знаковими в текстах гаївок є рослинні образи, які слугують метафоричними ключами до прочитання народної картини світу, формують основу етнокультурної ідентичності, зберігають пам'ять про архетипну взаємодію людини і землі [5, с. 41].

Гаївки українського народу мають глибоку дохристиянську основу. Їхній функціонал включає магічне, ігрове, виховне, ініціаційне навантаження [6, с. 81]. Рослини у цих текстах — це не лише декоративні мотиви, а складові семантичної системи, що передає моральні, соціальні, родові, навіть космогонічні сенси.

Унікальним аспектом цього дослідження є порівняння символіки українських і лемківських гаївок. Лемки як етнографічна група українського народу впродовж століть формували свою культурну матрицю в умовах ізоляції, багатоконфесійності й гірського середовища, що відобразилось у своєрідній міфопоетиці. Відтак, аналіз типологічних паралелей та символічних відмінностей дає змогу краще зрозуміти багатоголосся української обрядовості, відчитати глибинні сенси, закладені у флористичних образах традиційного фольклору.

Рослинні символи в текстах гаївок виступають етнокультурними маркерами, які акумулюють інформацію про уявлення спільноти щодо добра і зла, любові й зради, життя й смерті. Дослідники підкреслюють, що флористичні коди часто є інваріантними в міфологіях різних народів, однак їх семантичне наповнення формується локально — відповідно до культурно-історичного контексту [6, с. 12].

Рослинна символіка в українських і лемківських гаївках є одним із ключових маркерів етнокультурної ідентичності, в якій зосереджено

сакральне ставлення народу до природи, сезонного циклу, любові й спільноти. У традиційній лемківській гаївці *«До саду, дівчата, до саду, / Сіяти розсаду, розсаду! / Ищы наша розсада не зишла, / Юж ся наша любов розишла»* образ розсади виводиться за межі прямого аграрного значення і набуває глибоко метафоричного забарвлення — виявляючи тужливу тональність невиправданих надій і зруйнованих людських зв'язків. Через символічну формулу «не зишла – розишла» артикулюється опозиція між природним циклом оновлення і людською реальністю втрати. Таке поєднання аграрних образів (розсада, петрушка, павучки) і мотиву розлуки структурує текст у площині інтимного переживання крізь обрядову дію, де «сіяння» — не лише землеробський акт, а й спроба воскресити кохання, яке виявляється неможливим. [2, с. 12]

На противагу мінорній мелодиці лемківської традиції, центральноукраїнська гаївка вибудовує простір весняного свята через утвердження життя, спільності та надії: *«Заспіваймо дівчаточки цієї гаївочки, / Бо ми цієї гаївочки цілий рік чекали»*. Тут домінує емоційний модус оновлення — не лише природи, а й людської єдності. Символи природи (виноград, ягідочки, теплий вітер, зелень) формують простір святкового дійства, у якому кожен елемент набуває позитивного сакрального потенціалу: *«Яка весна веселенька, все ся зеленіє»* — це образ циклічного повернення життєвих сил і гармонії, збереженої завдяки пісні. Таким чином, якщо у лемківській версії весна асоціюється з болісною втратою, то в українській — із життєдайним початком і духовним очищенням.

Зіставлення двох текстів засвідчує глибокі символічні відмінності, що зумовлені не лише регіональними особливостями, а й історико-культурним досвідом етнічних спільнот. Лемківський фольклор тяжіє до образів, що фіксують розпад єдності: *«Юж ся наша любов розишла»*, *«Юж ся наши дівки розишли»*, — де розлука набуває вселенського масштабу й виводиться у площину колективної долі. Навіть природа, що мовчить і не проростає, є свідком внутрішнього занепаду. Натомість у центральноукраїнській гаївці пісня — це інструмент сакралізації спільного досвіду, у якому дівоча громада творить спільний голос весни. Тут відчутна не лише етнографічна деталізація

святкового ритуалу, а й глибинне відчуття онтологічного зв'язку людини з природою — через спів, єдність і очікування великого дива відродження.

У зіставленні лемківської гаївки *«Откаль Сонечко сходило...»* та традиційної української *«Ішло два брати на хліб орати...»* спостерігаємо два потужні, глибоко символічні фольклорні тексти, що репрезентують різні модуси народного світогляду, вкоріненого у природні образи, моральні архетипи та сакральну чуттєвість. Обидві гаївки спираються на виразну образну систему, в якій рослинні мотиви (яблуня, яблуко, кропива, конколя, лугова трава) стають ключовими носіями етнокультурного коду, проте використовуються у відмінних тематичних і семантичних площинах. [7]

Лемківський текст вивершує сакралізовану метафору жіночої молодості й краси крізь рослинну символіку яблуні: *«Росний Яблінко високо / А по при Земли широко»*. [7] Яблуня, що «родить» два червоні яблука — для милого і для ліричної героїні, — перетворюється на образ любовного вибору, життєвого вектору. Протиставлення молодого і старого залицяльника не лише оприявнює дівочий ідеал кохання, а й підкріплюється негативною ботанічною алюзією: *«Як Старий иде до Млина / То росне за Ним Коприва»*. Тут кропива та конколя — бур'ян і отрута, рослини соціального дисгармонійного зв'язку, через які проектується фізіологічна й емоційна несумісність. Рослинний образ яблука (*«Урод Яблочко Червене / Як моє Личко Рум'яне»*) трансформує природний плід у метафору тілесної вроди, водночас позначаючи її як дар, який має бути віддано гідному. Отже, лемківська гаївка транслює архаїчний і глибоко персоніфікований погляд на вибір пари, оформлений через ботанічну метафорику.

Натомість українська гаївка має виразно трагедійний характер, у якому рослинні образи входять у структуру ритуального самопожертвування. Гандзя, скривджена й обманута, не лише тікає від соціального насильства, а й перетворює власне тіло на частину природи: *«Бо тая вода — Гандзина врода, / А тая трава — Гандзина слава»*. Тут ми маємо справу з міфопоетичним перетворенням — мотивом, відомим ще з архаїчної міфології, коли дівчина, яка обрала смерть, зливається з природним ландшафтом. Луг і море стають не просто декорацією, а сакральною територією, у якій живе пам'ять про жіночу

честь і недоторканність. Рослинність — трава, яку «не можна косити» — символізує непорушну моральну гідність. Таким чином, символи природи в цій гаївці є межовими маркерами: вони окреслюють рубіж між святим і профаним, між духовною втратою й вічною пам'яттю.

Типологічне порівняння дає підстави говорити про глибинну єдність символічного мислення в обох регіонах — як у лемківській, так і в українській гаївках природа не є фоном, вона — жива мова душі, код культурної етики, сакральний простір, у якому зберігаються чесноти, краса, біль і свобода. Проте зміщення акцентів (єротичне в лемківській гаївці й екзистенційно-моральне в українській) демонструє відмінності в способі фольклорного осмислення жіночого досвіду. Якщо лемківський текст фіксує стан очікування, мрії, вибору й тіла як дару, то український — трагедію втрати себе у світі, що порушує гармонію, і трансформує тіло у міфічну силу, заховану у воду й траву.

Отже, рослинні образи в обох гаївках — яблуко, яблуня, кропива, конколя, трава — функціонують як метафоричні маркери жіночої ідентичності, морального стану спільноти та вищого духовного закону. Вони слугують універсальним кодом, через який фольклор передає соціальні уроки, гендерні імперативи й екзистенційні істини, актуальні для кожного покоління.

Таким чином, **типологічні паралелі** виявляються на рівні символів і функцій (жіночі/чоловічі образи, життєві цикли, взаємодія з природою), а **відмінності — в емоційно-семантичному наповненні**. Лемківські гаївки тяжіють до інтимнішої, особистісної лірики, тоді як українські — до колективної магічної дії, весняного торжества єдності. Типологічне зіставлення лемківських і українських гаївок дозволяє виявити спільну архетипну матрицю фольклорної уяви — сакральну символіку природи як простору дії любові, надії, втрати чи оновлення. Рослинна символіка в обох традиціях виявляє себе як багаторівнева структура значень, що віддзеркалює не лише космогонічний і соціальний лад, а й індивідуальні емоційні ландшафти. Лемківські тексти тяжіють до експресії втрати, відчаю, розлуки, тоді як українські — до утвердження життя, спільності та духовного зростання.

Список використаної літератури:

1. Грица, С. (1972). На схилах Карпатських Бескидів. Українські народні пісні з Лемківщини. Київ: Музична Україна, с. 4–15.
2. Зілинський, І. (2008). *Праці про Лемківщину (від Попраду до Ослави)* / за ред. М. Лесіва. Горлиці. 255 с.
3. *Лемківщина: історико-етнографічне дослідження: у 2 т.* / відп. ред. Ю. Гошко. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999.
4. Русанівський, В. М. (1993). Єдиний мовно-образний простір української ментальності. *Мовознавство*, № 6, с. 3–13.
5. Сімович, О. (1999). *Символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект*. Львів: Видавничий центр Львівського державного університету. 46 с.
6. *Українські символи* / за ред. М. Дмитренка. Київ: Редакція часопису «Народознавство», 1994. 140 с.
7. Слова, текст, акорди "Откаль Сонечко сходило" - Українські пісні. Тексти та акорди пісень - Українські пісні. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/942982.html> (дата звернення: 21.05.2025).

Інеса Коцяба,
аспірантка кафедри
української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДУХ» У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ БОГДАНА ЛЕПКОГО ТА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Дослідження метафори має тривалу історію і підходи до визначення відрізняються за два тисячоліття. Сучасна когнітивна лінгвістика відійшла від її розуміння в ряді тропеїстичної системи, а іменує мовно-мисленнєвим феноменом, вивчення якого займає чільне місце. Виокремлення окремих моделей уможлиблює структурування цілісного уявлення про концепт у двох культурах. Метафорична репрезентація духу в поетичній творчості Богдана Лепкого та Юліуша Словацького не була предметом наукових студій і потребує вивчення з лінгвокогнітивного аспекту, що й визначає актуальність запропонованої розвідки.

Сучасні науковці активно досліджують метафору в лінгвокогнітивному аспекті на матеріалі художніх та нехудожніх текстів, як-от: Т. Вільчинська, Л. Кравець, Л. Белєхова, С. Жаботинська, О. Селіванова, І. Шевченко, Х. Дацишин, О. Гоменюк, О. Задорожна, О. Воробйова, М. Скаб, В. Ніконова тощо.

Метою наукової праці є дослідити метафоричну репрезентацію концепту «дух» в українській та польській лінгвокультурі; виявити нові смисли; зіставити концептуалізацію аналізованого концепту у двох картинах світу. Матеріалом дослідження послужили поетичні тексти Богдана Лепкого та Юліуша Словацького, у яких широко вербалізовані метафоричні конструкції.

Специфіку метафоризації концепту «дух» визначає її асоціація з живою істотою, зокрема людиною, що втілюється у антропоморфні метафорі. Так, автори використовують з метою поетизації мовні знаки на позначення частин тіла: очі, серце, кров *«На дорогах тих блукають / **Духи** предків, лицарів. / В їх очах* **огні** палають, / В їх **серцях** завзяття, гнів» [1, с. 154]. Використані мовні знаки вказують і на фізіологічні процеси, виражені дієсловами *пробудитися, вставати*, напр.: *«Горе вам: в світлий час, коли **дух** **пробудився**, / В свіжій крові **встає**, до життя віродився»* [5, с. 124].

Мовний знак *кличе* і звертання на позначення мовлення актуалізують духа як особистість, виражаючись соціоморфною метафорою: *«І на битви нові **кличе** армії люду»* [5, с. 124], *«**Духу**, нас ти залиш»* [5, с. 130]. Обома авторами на концепт проєктуються властивості людини шукати, блудити, ходити, говорити, просити, слухати, сваритися: *«Котрими **дух** нових доріг **шукає**»* [4, с. 312], *«**Іде**, як **ходять** тільки сні і **духи**»* [1, с. 69], *«Повість, що **духи** злі **зчинили веремію**»* [5, с. 134]. Специфічних емоційних ознак дух набуває в осмисленні Ю. Словацького, який співвідносить його з покійником чи з спадкоємцем, напр.: *«**Дух сховати** в схов надійний»* [5, с. 87], *«**Клейноди** прадідів **узяв** мій **дух** у спадок»* [5, с. 93]. У Б. Лепкого дух – подорожній: *«**Де** вічним **путником** **блукає** / Наш **дух**»* [1, с. 187]. Соціоморфна метафора розгортається і у метафорі родинності: дух – брат. Напр., у Ю. Словацького: *«Не знаю я, бо з **духами** **збратався**»* [5, с. 153]. Використані мовні знаки репрезентують мілітарну метафору, представляючи духа як воїна, борця,

оборонця, як-от: «*Ти гірко проклянеш мої несхитні **шанці** / І впертий **дух** мій у шаленім грізнім **герці***» [5, с. 127]. Дух осмислюється як жертва, що знаходить вираження у кримінально-правовій метафорі: «*Впадуть мури, / Де відбувалися **торттури** / Сумління й **духа***» [1, с. 80].

Досить поширеним явищем під час метафоризації є аналогізування духа із тваринами, зокрема з птахом, що знаходить втілення у орнітологічній метафорі, напр.: «*Мав в **крилах духа** той **розгін** - / **Летіти** в вічність понад зорі*» [1, с. 128].

Одиничні контексти представляють проведені авторами паралелі між духом і шумом, пор.: «*Над світом так **літає**, / Як над рікою шум, / **смутку дух***» [4, с. 56], духом та силою, напр.: «*Ваш **дух** – це **сила!***» [1, с. 150]. Розгорнені аналогії духа з скалою, ураганом та хмарию проводить Б. Лепкий: «*Велика **духу** людського єсть сила. / Він, як скала, **здіймаєсь понад фалі**, / Як ураган, **летить** все далі-далі, / Як хмара, легкі **розпинає крила***» [4, с. 227].

Виокремлюємо випадки вживання метафори, яка ототожнює дух з певними спорудами чи речами (артефактна метафора). Зокрема, дух – піч: «*Перетопив в **горнилі духу***» [3, с. 241], дух - одяг «*І хотів би ти **огріти її духом** / Своїм власним – **обтулити**, як кожухом*» [4, с. 335], дух – пелена «***Дух прощення** на вік **прикрив** / **Пеленою сніжною***» [4, с.192]. Інколи дух – невизначений предмет, над яким можна виконувати певні дії: «*Скільки вони, ах, скільки пережили, / Нім Богу **духа дали***» [4, с. 216].

Зазначимо, що автори часто поетизують дух за допомогою різних природоморфних метафор. Осмислення його як вогню, що палає в людині реалізується у наступному контексті: «***Жар** великої **духу** **пожежі***» [4, с. 159]. Профілюючи ознаки сили, нестримності, могутності Ю. Словацький вдається до аналогії дух-вітер: «*Отже, бійся! Звідусюди / **Дух летить, зриває вежі**. / Чи сказати можуть люди, / Де його **пориву межі!***» [5, с. 146].

Про зниження на аксіологічній шкалі свідчить асоціація з хворобою у Ю. Словацького, напр.: «***Хвороба** віку – **дух** **недужий цей!***» [5, с. 52-53]. Аналіз досліджуваних метафоричних конструкцій засвідчив, що Б. Лепкий ототожнює дух з городом, що є яскравою індивідуально-авторською метафорою: «*В буйнім **городі мого духа** / **Найкращі квіти** повсихали*» [4, с. 86],

«Город, що цвів так різноцвітно» [4, с. 86]. Використані мовні знаки *світло* та *засіяв* аналогізують духа з сонцем, напр.: «*Засіяв дух світлом своїм / Прясним*» [4, с. 157]. Мовними знаками прирівнюється дух до запаху, напр.: «*Щоби мені і дух не пах тут ваш*» [4, с. 201]. Чи у вільних сполуках, де дух зближається із свіжістю: «*Я власним духом відсвіжу, чудесна*» [2, с. 55]. Ю. Словацький аналогізує досліджуваний образ із водою: «*Чи то моє, налите духом, тіло?*» [5, с. 114], «*Та кипариси дух такий лили*» [5, с. 158].

Отже, аналіз різних типів метафор у текстах Б. Лепкого та Ю. Словацького доводить змістову багатоплановість досліджуваного концепту, показує нове через відоме. У межах конкретних контекстів автори використовують okazіональні та узуальні мовні знаки, що є виявом традиційного чи особливого світовідчуття. Текстова реалізація представляє різновиди метафор, які висвітлюють певні ідеї, властивості чи ознаки шляхом асоціативності та аналогізації. Перспективу вбачаємо в аналізі інших концептів у поетичній творчості Б. Лепкого та Ю. Словацького.

Список використаної літератури

1. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / упоряд., авт. передм. Н. І. Білик, Н. І. Гавдида. Київ : Смолоскип, 2011. Т. 1. 606 с.
2. Лепкий Б. Під Різдво. Тернопіль : Лілея, 1993. 76 с.
3. Лепкий Б. С. Поезії / редкол. : В. В. Біленко та ін. ; упоряд. вступ. ст. та прим. М. М. Ільницький. Київ : Рад. письменник, 1990. 383 с.
4. Лепкий Б. Твори : в 2 т. / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Ф. П. Погребенник. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 1 : Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. 845 с.
5. Словацький Ю. Поезії / пер. з пол. М. Бажана та ін.; вступ. ст. Г. Вервеса. Київ : Дніпро, 1969. 211 с.

Георгій Канделаки,
студент українського мовно-літературного
факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВСТАВНИХ СЛІВ І КОНСТРУКЦІЙ У МЕМУАРНОМУ ТЕКСТІ А. ДІМАРОВА

Мемуарні твори як літературний жанр надають глибоке розуміння авторської особистості через призму пережитих подій і емоцій. Одним із важливих аспектів мемуарної прози є використання вставних слів і конструкцій, що служать для підкреслення авторських інтонацій, ставлення до подій і надають тексту особливу емоційну забарвленість. Вставні елементи є не лише способом вираження суб'єктивності, а й потужним стилістичним інструментом, який дозволяє автору гнучко маніпулювати змістом і формою мемуарного тексту. Зокрема, у творі А. Дімарова «Прожити і розповісти» вставні слова і конструкції сприяють створенню індивідуального стилю, що вимагає детального дослідження.

Тема вставних слів і конструкцій була предметом уваги науковців Л. Азарової, Д. Жученко, О. Новікової, О. Турчак, вивченню мови й стилю мемуарних текстів присвятили праці дослідники І. Василенко, Н. Видашенко, С. Єрмоленко, С. Марцин та ін. Функціонування вставних слів і конструкцій в мемуарних текстах А. Дімарова не були предметом розгляду в сучасному мовознавстві, що й зумовлює актуальність дослідження.

Метою студії є дослідити функції вставних слів і конструкцій у мемуарному творі А. Дімарова «Прожити і розповісти» з акцентом на їх стилістичну роль, а саме: як вставні елементи сприяють формуванню індивідуального стилю автора та впливають на підсилення акцентів, емоційного забарвлення й створення суб'єктивних оцінок у тексті.

У мемуарному тексті А. Дімарова «Прожити і розповісти» вставні слова та конструкції виконують кілька важливих функцій, що суттєво впливають на загальний стиль і структуру твору. Вони не лише створюють логічні зв'язки між частинами тексту, але й допомагають висловити особисті думки, переживання та авторську оцінку описуваних подій.

Найбільшою частотністю вживання в тексті А. Дімарова можемо відзначити вставні слова, які вказують на малу ймовірність певної ситуації, непевності в чомусь, припущення чогось та для вираження невпевненості в тому, про що йдеться в реченні. У творі можемо спостерігати конструкції, у яких вжито по два таких вставних слова, як-от: *Я, мабуть, не народився рибалкою, Толя оно й не*

ворухнеться, не зводячи з вудлища очей, я ж потихеньку починаю вертіти головою, дивлячись то на міст, то на село, навпроти якого ми й сиділи, мене вже так і пече зірватись і хоч трохи пробігтись, і коли б не хмара, я так, **мабуть**, і зробив би [4, с. 79]; **Може**, тиждень, **а може**, й два [4, с. 24]; До того ж, **може**, вони, оці гроші, і зовсім не мамусині, **може**, вони валялися під столом ще до того, як ми сюди в'їхали, і коли б я їх не вимів, отак би й лежали до другого прищестя. **А може**, це Бог почув мою гарячу молитву та й підкинув мені щедрий дарунок... [4, с. 6]. Але частіше ці вставні слова вживаються по одному, наприклад: – **А подивись**, **може**, не всі ще зірвав [4, с. 10]; – **Може**, залишитесь? – спитав, наче проснувшись, татусь [4, с. 15]; **Мабуть**, таки двадцять сьомого, бо в двадцять восьмому нас: мене, Сергійка й мамусі на хуторі вже не було [4, с. 14]; **Перечепилася**, **мабуть**, та й покотилась із сходин [4, с. 46]. Іноді письменник на позначення невпевненості в сказаному використовує вставне слово «**напевне**»: «**Широко розставлені ноги, права рука у кишені: там, напевне ж**, наган [4, с. 44].

Також автор часто використовує в творі вставне слово «**звісно**», наприклад: **Звісно ж**, учителів! [4, с. 36]; **А кого в першу чергу скоротять? Звісно ж**, мамусю! [4, с. 65]; **І, звісно ж**, ляльки: не з ганчірочок злаштовані, вугіллям рот-очі наведені, а наче живі, в такому розкішному одягові, що мамусина єдина блузка святкова одразу ж злиняла і зблякла [4, с. 51]; **Це, звісно**, до мене [4, с. 76]; **І, звісно ж**, застудився [4, с. 44], **Дірки, звісно ж**, від куль. [4, с. 42]; **Хлопці, звісно ж**, мене й продражнили одразу: "Гусаком" [4, с. 43]; **На тлі хаток під солом'яними дахами і ще голих дерев – гурт люду сільського: чоловіки та жінки і, звісно ж**, дітлахи [4, с. 44], яке найчастіше вказує на впевненість того про що розповідається. Рідко вживаним є вставне слово «**правда**», як-от: **Ліс і ліворуч, правда**, не впритул до села [4, с. 75]. Відмітною рисою вставного слова **звісно** є його вживання з часткою **ж**.

У тексті відмічаємо й уживання вставного слова «**здається**», що вказує на невпевненість автора щодо того, що він описує в реченні, як-от: **Тож ніч, здається**, була осіння, бо я встиг заснути, а прокинувся – у хаті ні звуку [4, с. 14]; **Я застиг на порозі, а вони, здається**, мене й не помітили, вони в мій бік навіть не глянули, тільки татусь якось сумно сказав: – Ну, дітки, присядемо перед дорогою дальньою [4, с. 15]; **Пам'ятаю довжелезну вулицю, по якій ми тягнулись**,

ступивши до Миргорода, – вулиці, *здавалося*, кінця-краю не буде, будинки, мимо яких ми проходили, тьмяніли чорними вікнами, одні тільки собаки до нас і озивалися [4, с. 26].

Не поодинокими у творі є і вставне слово «*щоправда*», яке навпаки уживається автором для підтвердження достовірності висловлювання: *Олина мати, щоправда, ще місяць приходила на своє подвір'я: привчала корову до нової хазяйки* [4, с. 45]; *Піонером я, щоправда, ще не був, але ж і не збирався помирати так рано.* [4, с. 56]; *Мудрий татусь, щоправда, спробував пояснити дикий мій вчинок* [4, с. 32].

Зі вставних конструкцій, які вказують на джерело повідомлення, А. Дімаров послуговується конструкцією «*як то кажуть*», наприклад: *Тут же товклися я, Сергійко й Сашко: без нас, як то кажуть, і каша не звариться* [4, с. 39]; *Пішов, як то кажуть, у тата* [4, с. 46]; *Може тому, що я і Сергійко з нього, як то кажуть, не лазили* [4, с. 30].

Для уточнення повідомлюваного письменник часто вживає вставне слово «*власне*», як-от: *Це, власне, були й не чоботи, а якийсь огидний гібрид чобіт з черевиками* [4, с. 42]; *Там їх у обід годують затіркою, заради неї вони, власне, й ходять, і ще задовго до того, як у польовому таборі появляється підвода з великим казаном, з села починають тягнутися ложками озброєні діти* [4, с. 61].

Зі вставних слів на позначення емоційної оцінки автор використовує вставне слово «*головне*», як-от: *Чиста велика палата, окреме ліжко, де ніхто тебе не товче, і, головне, не треба ходити до школи* [4, с. 44].

Щодо вставних слів, які вказують на послідовність думок, то письменник послуговується словами «*отже*», «*по-перше, по-друге*», «*зрештою*», наприклад: *Вигнали зі справжнім вовчим білетом: ткнули в зуби довідку, що розкуркулений, отже – класовий ворог* [4, с. 84]; *Бо, по-перше, можуть не пустити у вагон, а, по-друге, він змайструє мені вудочку не гіршу, ніж оця* [4, с. 86]; *Зрештою, муки мої скінчилися: ми сіли на поїзд* [4, с. 87].

Вставні слова й конструкції дозволяють автору вибудовувати міжособистісний діалог з читачем, встановлюючи з ним не лише розповідну, а й рефлексивну взаємодію. Також вставні конструкції сприяють створенню більш

інтимного, персоналізованого контакту з аудиторією, даючи можливість автору бути більш гнучким у відображенні власних емоцій і переживань.

Крім того, вставні конструкції виконують важливу роль у створенні враження неперервності та живості розповіді, підкреслюючи розуміння автором часового й просторового контексту. Вони допомагають змістовно послабити межу між внутрішнім монологом і зовнішньою дійсністю, залучаючи читача в процес осмислення подій на рівні інтерпретації. Зокрема вирази «*щоправда*», «*як то кажуть*», додають тексту відтінку неформальності та достовірності, що є важливим для мемуарного жанру. Вставні конструкції «*мабуть*», «*напевно*», «*звісно ж*», «*здається*» допомагають автору утримати певну дистанцію від подій і підкреслити емоційну нейтральність в певних контекстах.

Таким чином, вставні слова та конструкції в мемуарному тексті А. Дімарова відіграють важливу роль у створенні емоційної напруги та передачі авторського ставлення до подій. Вони виконують функцію посилення виразності тексту, роблять його більш динамічним і живим, дозволяючи автору вільно маніпулювати інтонацією й темпом розповіді. У контексті мемуарної прози вони стають інструментом для вираження глибокої суб'єктивності та внутрішніх переживань автора.

Це дослідження лише перша спроба розглянути стилістичний потенціал вставних слів і конструкцій у мемуарному тексті А. Дімарова «*Прожити і розповісти*». У подальшому ми плануємо дослідити використання автором вставлених конструкцій, які теж є в тексті.

Список використаної літератури

1. Азарова Л. Вставні та вставлені конструкції в історичному дискурсі. *Рідний край*. 2018. № 1 (38). С. 139–147.
2. Василенко І. Теоретичне дослідження жанрів української мемуарної прози. *Сучасна філологія: проблеми, пошуки, знахідки*: Зб. наук. праць. Рівне, 1995. Вип. 3. С. 55–57.
3. Видашенко Н. Щоденник у системі мемуаристики: історія становлення, типи класифікації та ознаки жанру. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. Серія: Філологія. Харків, 2005. № 659. Вип. 44. С. 128–132.

4. Дімаров А. Прожити й розповісти. Харків: Фоліо, 2022. 766 с.
5. Єрмоленко С.Я. Спільне і відмінне в комунікативній структурі мемуарних текстів. *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. Харків: ХНПУ, 2004. Вип. 12. С. 120–125.
6. Жученко Д. І. Інтонаційні особливості вставлених конструкцій в залежності від їх синтаксичної структури. *Мовознавчі студії*. Київ, 1976. С. 85–90.
7. Марцин С. О. Функціонування безсполучникових складних речень у щоденникових записах О. Гончара. *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. Харків: ХНПУ, 2018. Випуск 48. С. 120–126.
8. Новікова О. О. Вставні та вставлені конструкції в сучасній українській мові: статус, функції. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Філологічні науки. 2019. Випуск XVIII. С. 162–177.
9. Турчак О. М. З історії вивчення вставлених конструкцій як синтаксичної категорії структурно-комунікативного рівня. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту*. Серія: Мовознавство, 2011. Вип. 17. С. 160–166.

Мар'яна Марковська,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

АНТРОПОНІМНИЙ ПРОСТІР ПОВІСТІ ОЛІ РУСІНОЇ «АБРИКОСИ ЗАЦВІТАЮТЬ УНОЧІ»

Сучасні наукові дослідження акцентують увагу на літературно-художніх антропонімах, що інтегровані в ономастичний простір художнього тексту. Ці одиниці є носіями значного характеристичного потенціалу, котрий реалізується через багаточисельні аналогії, символізм та конотації, закладені автором. Онімні лексеми відіграють ключову роль у структурі художнього тексту. Власне ім'я персонажа, котре займає центральне місце у реалізації авторського задуму, є невід'ємним компонентом літературно-художнього тексту.

У сучасному мовознавстві спостерігається незначна кількість комплексних досліджень, присвячених потенційним можливостям

літературно-художніх антропонімів у прозових текстах сучасних авторів. З огляду на це, вивчення власних імен персонажів потребує посиленої уваги. Ґрунтовний аналіз літературно-художніх антропонімів у художніх творах відкриває перспективи для подальших узагальнень у сфері відповідної лінгвостилістичної проблематики. Дослідження функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у творах сучасних письменників є однією з ключових проблем ономастики.

Дослідження проблем сучасної літературної знайшло своє відображення в численних дисертаційних роботах та наукових статтях таких науковців, як Е. Боєва, Н. Бербер, Т. Гриценко, Л. Зеленко, Л. Кричун, О. Лавер, Н. Лісняк, Г. Лукаш, М. Максимюк, Л. Масенко, М. Мельник, С. Панцьо, Л. Сколоздра, І. Скорук, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та інші.

На думку знаної української дослідниці Анастасії Вегеш, глибокий комплексний аналіз літературно-художньої антропонімії у творчості конкретного письменника є незамінним інструментом для виявлення унікальних стильових особливостей у творенні власних назв персонажів, оскільки такий підхід дає можливість окреслити як інтегральні, так і диференційні тенденції у розвитку літературно-художньої антропонімії, що формуються під впливом естетичних та інших екстралінгвальних факторів. [2; 4-5]. Однак, незважаючи на значний науковий потенціал, власні назви у творах багатьох сучасних авторів залишаються недостатньо вивченим явищем.

Вибір імені для персонажа є важливим етапом у процесі авторського іменотворення, оскільки від нього безпосередньо залежить сприйняття та ставлення читача до персонажа. У загальній канві будь-якого художнього твору антропоніми виконують низку різноманітних функцій, включаючи номінативну, локалізаційну, соціологічну, оцінну, характеристичну та ін. Кожна з цих функцій сприяє глибшому розкриттю образу персонажа та інтеграції його в художній світ твору.

У повісті О. Русіної «Абрикоси зацвітають уночі» антропоніми відіграють значну роль у розкритті характерів персонажів, їхніх взаємин та загальної атмосфери твору.

Головний персонаж повісті – одинадцятирічний хлопчик Устим, який мимоволі стає свідком того, як розгортаються події російсько-української війни на Сході України. Рідне містечко Устима розташоване неподалік окупованого ворогами Донецька. Незважаючи на юний вік, Устим відчуває зміни, які впливають на повсякденне життя його сім'ї, друзів та містечка загалом. Незважаючи на те, що антропонім використаний авторкою для назви дитини, зменшено-пестливих форм імені у творі не знаходимо. Так само відсутні двохкомпонентні (ім'я+прізвище) і трьохкомпонентні (прізвище+ім'я+по-батькові) лексичні утворення.

Деякі варіанти імен персонажів упродовж твору складають антропонімні ряди: Іванна – Іванка, Дарина – Дарка. Авторка вживає і короткі форми, утворені від повних імен: Олександра – *Саша*, Євгенія – *Женя*, Любов – *Люба*, Антоніна – *Тоня*. Такі імена є типовими для української антропосистеми, як і їх варіанти.

Окрім імен, авторка у творі також використовує позивні. Позивні військовослужбовців у художньому творі відіграють надзвичайно важливу роль. Їх використання дозволяє автору глибоко розкрити характери персонажів, створити особливу атмосферу та підкреслити тематику твору, посилюючи його емоційний вплив. Перш за все, позивний виконує функцію ідентифікації та часто слугує засобом характеристики персонажа. Зазвичай, позивні відображають ключові риси особистості військовослужбовця, наприклад, риси характеру, професійні навички, особливості зовнішності. Це дає читачеві змогу швидко сформуванати уявлення про героя.

У повісті «Абрикоси зацвітають уночі» знаходимо такі позивні: *Майстер*, *Сем*, *Бібліотекар*, *Клим*. У тексті можемо знайти пояснення щодо мотивації творення деяких з цих назв: «...старшого чоловіка з Києва на прізвиська Бібліотекар, який у вільний час і справді щось читав...». Деякі позивні мають яскраво виражену характеристичну функцію. Наприклад, позивний *Майстер* вказуючи на високий рівень професіоналізму і досвідченість. Тут також можемо знайти конотативну функцію, оскільки носій цієї назви у творі часто використовує творчий підхід до вирішення проблем: «А може... - вигукнув він раптом, - це просто так працює моя уява, бо я...бо

це я насправді вигадую про тебе казку? Тоді я не з'їхав з глузду, я просто так бачу світ!» [3; 39]; «- Це треба записати! – крикнув Майстер і побіг по нотатник і ручку.» Однак також трапляються позивні, значення яких з контексті твору встановити неможливо – «... мовчазного високого Кліма з кучерявим волоссям – Ел так і не зрозумів, чи це його справжнє ім'я, чи позивний» [3; 38].

Антропоніми в повісті «Абрикоси зацвітають уночі» Олі Русіної слід розглядати як важливий елемент художньої структури. Вони слугують ключовим інструментом авторської інтенції, сприяючи формуванню характерологічних рис персонажів, акцентуванню ідейно-тематичного змісту, створенню художньої атмосфери та моделюванню читацького сприйняття.

Багатоаспектність функцій антропонімів виходить за межі їхньої базової номінативної ролі. Вони набувають естетичної, стилістичної, символічної та психологічної значущості, активно вплітаючись у зміст твору. Крім того, оніми є ефективним засобом диференціації та характеристичності, надаючи інформацію про соціальний статус, вік, просторову локалізацію та часовий контекст зображуваного.

Список використаної літератури

1. Бучко, Д. Г. Словник української ономастичної термінології. Ранок-НТ. 2012. 255 с.
2. Вегеш Анастасія. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. Методичний посібник для студентів 5–6 курсів філологічного факультету. Ужгород. 2021. 67 с.
3. Русіна Оля. Абрикоси зацвітають уночі. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 144 с.

ЗМІСТ

Сухарєва С., Швець В. ОСКАР МІЛОШ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЧЕСЛАВА МІЛОША: ФІЛОСОФІЯ ТВОРЧОСТІ ТА ПЕРЕКЛАДИ.....	3
Вільчинська Т. ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТВАРИННИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ М. КОНОПНИЦЬКОЇ ТА І. ФРАНКА.....	8
Сизонов Д. ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ДІАЛОЗІ ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ.....	12
Вишневська О. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЖАНРУ ПСАЛМА В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	17
Давидченко І. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	22
Савчин Т. ДМИТРО ПАВЛИЧКО ЯК ДІЯЧ У ПОЛЬСЬКІЙ КУЛЬТУРІ: ДІЯЛЬНІСТЬ У ВАРШАВІ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СПАДЩИНА	26
Гирич З. ПОШИРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЛЬЩІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	32
Петрик Ю., Петрик Т., Галушка Р. ГЕНЕАЛОГІЧНИЙ ЧИННИК У ФОРМУВАННІ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН: ДИНАСТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ У КОНТЕКСТІ ДИПЛОМАТІЇ РУСИ-УКРАЇНИ ТА КОРОЛІВСТВА ПОЛЬСЬКОГО У 1194–1199 РР.....	36
Нестайко І. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ МОВНИЙ КОНТАКТ У СФЕРІ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	41
Вишневська Г. ФОРМУВАННЯ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	45
Мороз Т. ОБРАЗ МАТЕРІ В ПАРЕМІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	51
Матвєєва Н. ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ПОДІЙ.....	57
Гайда О. МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	61
Волкова І., Масло О. МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	65
Заваринська І. ПОРІВНЯЛЬНО-ДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОНОМАСТИКОНУ	

В СТРУКТУРІ ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ.....	69
Свиштун Н., Вийванко Ю. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ (НА ПРИКЛАДІ ТИПІВ ПІДРЯДНОГО ЗВ'ЯЗКУ).....	76
Павлюк І., Продан А. КОНЦЕПТИ ВІРА, НАДІЯ ТА ЛЮБОВ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЯНА ТВАРДОВСЬКОГО.....	80
Бабій І., Боднар А. СЕМАНТИКА ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «ЖІНЦІ МОЖНА ДОВІРЯТИ».....	85
Палихата Е. РОБОТА ЗІ СЛОВНИКАМИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	89
Наливайко М. АНТРОПОНІМИ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІЙ МІЖМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»).....	95
Негер О., Юрса Л. КОНЦЕПТОСФЕРА РОМАНІВ Т. ПАХОМОВОЇ.....	98
Войнова М. ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІЙНИХ ІМЕН У ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТАХ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	100
Вільчинськй А. ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В МЕДІА: ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ	104
Котис С. РОСЛИННА СИМВОЛІКА І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮБОВНОЇ ЛІРИКИ В ЛЕМКІВСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ГАЇВКАХ: ТИПОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА СИМВОЛІЧНІ ВІДМІННОСТІ.....	107
Коцяба І. МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДУХ» У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ БОГДАНА ЛЕПКОГО ТА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО.....	112
Канделак Г. СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВСТАВНИХ СЛІВ І КОНСТРУКЦІЙ У МЕМУАРНОМУ ТЕКСТІ А. ДІМАРОВА «ПРОЖИТИ І РОЗПОВІСТИ»	115
Марковська М. АНТРОПОНІМНИЙ ПРОСТІР ПОВІСТІ ОЛІ РУСІНОЇ «АБРИКОСИ ЗАЦВІТАЮТЬ УНОЧІ».....	120

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції

***«Лінгвістика і культурний простір:
українсько-польські взаємозв'язки»***

15-16 травня 2025 р.

м. Тернопіль

Головний редактор *Тетяна Вільчинська*
Заступники головного редактора:
Галина Бачинська, Оксана Вербопецька, Мар'яна Марковська

Комп'ютерна верстка: *Мар'яна Марковська*

